سرسو

ٻهراڙي جي ترقي ۾ اوهان جو مددگار ادارو

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن

چهہ ماهي

سرسو

جنوري 2014 کان جون 2014

اهي ماڻهو جيڪي الله تي يقين رکن ٿا ۽ معاشري جي ڀلائي جا ڪم ڪن ٿا انهن لاءِ انعام آهن. (10:4)
(القرآن)

هن شماري ۾ ....

- ايڊيٽر پاران 2
- چيف ايگزيڪيٽو آفيسر جو پيغام 3
- چيئرمين جو پيغام 4
- دستڪاريءَ جي نمائش 5
- سرسو چيئرمين جناب شعيب سلطان خان جي متحرڪ ڪارڪنن سان ڳالهه ٻولهه 8
- عورت ۽ مرد جو سماج ۾ ڪردار 11
- آيل ڪريان ڪيئن 14
- روزگار جي واڌاري ۽ تحفظ وارو منصوبو (LLP) ۽ نوجوانن جو روشن مستقبل 17
- گهڻ رخو هنر وڏائڻ وارو پروگرام 20
- تعليم بالغان مرڪز جو افتتاح 22
- غريب مارون لاءِ صحت جون سهوليتون 24
- سرسو جي سرگرمين جو تصويري ڏيک 27
- گگدام جانورن لاءِ فلاحي پروگرام 31
- تعليمي سيمينار 33
- صنفي وڇوٽي ۽ اسان جو معاشرو 35
- حصولات جي شعبي جون سرگرميون 38
- بزرگن جي ڀلائي لاءِ هڪ ڏينهن جو ورڪشاپ 40
- ساٿ ۽ رهنمائي 43
- احساس پروجيڪٽ جي ڪامياب پڄاڻي 45
- عورتن جو عالمي ڏينهن 47
- صحت بابت آگاهي ورڪشاپ 49
- ڪلراٺيون زمينون آباد ڪرڻ 51
- مانجهاندڙي 55

ايڊيٽر

سيده نازيہ شاهہ

اسسٽنٽ جنرل مئنيجر MER
سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن سکر.

ايڊيٽوريل بورڊ

نثار احمد پناهڻ

پروگرام مئنيجر NRM
سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن سکر.

رخسانہ رياض علي

سينئر پروگرام مئنيجر O&D
سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن سکر.

زبير سومرو

پروگرام مئنيجر VTP
سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن سکر.

بخت علي ابڙو

سينئر پروگرام آفيسر MER
سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن سکر

رابطي لاءِ ڏس پتو

مانيٽرنگ ايويليشن ۽ ريسرچ يونٽ

سرسو ڪمپليڪس ويجهو تاج پيٽرول پمپ
شڪارپور روڊ سکر.
ويب سائيٽ www.srso.org.pk

رابطي لاءِ آفيس

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن (SRSO)

سرسو ڪمپليڪس - ويجهو تاج پيٽرول پمپ، شڪارپور روڊ سکر.

ايڊيٽر پاران

خدا جي ناهيل هن ڪائنات جي خوبصورتيءَ جو ڪو انت ناهي پر جڏهن اسان جي نظر رب پاڪ جي هڪ عاليشان تخليق "انسان" تي پوي ٿي ته عقل به دنگ رهجيو وڃي. انساني سماج جي هزارن سالن جي تاريخ جا ورق عجيب و غريب ۽ حيرت ۾ وجهندڙ ڪارنامن سان ڀريل آهن. پهاڙن جي غارن ۾ رهندڙ انسان ان وقت پنهنجي عقل کي استعمال ڪندي پهاڙن مان مختلف ڌاتو ڪڍي انهن مان اوزار ناهي پيٽ ساهدارن کان پاڻ کي وڌيڪ مضبوط ۽ پختو ڪيو. ڌاتن جي اها کوجنا انساني تاريخ جي ترقيءَ واري راهه جو پهريون سنگِ ميل هو ۽ ڪنهن کي خبر ته پهاڙن مان نڪري ميداني زندگيءَ ۾ زراعت جا بنياد وجهندڙ اهو ئي انسان صنعتي ترقيءَ جي ڦيٽي تي هسوار ٿي خدا جي جوڙيل ڪائنات جي مختلف ڪهڪشائن کي تسخير ڪندي پنهنجي سماجي ۽ ذاتي زندگيءَ جي دائرن کي سموري دنيا سان هٿن جي هڪ ملڪڙي ڇهاءَ سان جوڙي ڇڏيندو.

ترقيءَ جو پلڙو ان قوم جي جهول ۾ آهي جنهن وٽ علم، عقل، سمجهه ۽ انساني اجتماعي سگهه ۽ شعور آهي ۽ جيڪا قوم انهن سمورين صلاحيتن کان محروم آهي اها قوم هن ڌرتيءَ جي نقشي تان دير يا سوير ميسارجي وڃڻ جي ڏاڪي تي آهي. ڊارون جي فلسفي سان سوين اختلاف ٿي سگهن ٿا پر ارتقا جي نظرئي تحت ڊارون جي ان ڳالهه کان ڪوئي به انڪار نه ڪري سگهندو ته: "جي زنده رهڻ گهرو ٿا ته پاڻ کي حالتن مطابق ڍالڻ جي لچڪ به رکو...". هڪ مسلمان جي حيثيت سان ان ڳالهه کان انڪار اسان شايد ان ڪري به نه ڪري سگهون ڇو ته خدا خود قرآن ۾ فرمايو آهي: "مان (خدا) ان قوم جي تقدير تيستائين نه بدلائيندس جيستائين اها قوم پنهنجي تقدير پاڻ نه ٿي بدلائي..". بلڪل اهڙي طرح انساني سماج جي مثبت تبديليءَ جي ڳالهه هر فلسفي، هر نظرئي ۽ هر مذهبي ڪتاب ۾ واضح ۽ عيان ملندي. آخر اها تبديلي آهي ڇا جنهن جو ذڪر هر دور ۾ ٿيندو رهي ٿو ۽ جنهن جي بنياد تي انساني سماج جا ڄاڻو ۽ ماهر ماڻهو مختلف ترڪيبون ڳولهيندي ٿڪجن ٿي نه ٿا..!

اصل ۾ انسان ۽ انساني سماج جي ترقي ۽ ارتقا هڪ اهڙي مسلسل ۽ اڻ کٽندڙ راهه تي گامزن آهي جنهن جي نتيجي ۾ هر جُڳ اندر نئين زندگي ۽ نئون سماج تخليق ٿيندو رهي ٿو ۽ اهو ئي سبب آهي جو هر دور، هر دور جون ضرورتون ۽ هر دور جي انسان جي سوچ، گهرجون ۽ حالتون گذريل دور جي انسان کان بلڪل مختلف هونديون آهن ۽ ان جي نتيجي ۾ هر دور جا مسئلا ۽ مونجهارا به بلڪل مختلف هوندا آهن. جيڪي انسان ۽ سماج انهن حالتن مطابق پاڻ کي تبديل ناهن ڪري سگهندا، انهن انسانن ۽ سماجن کي تبديل ڪرڻ لاءِ هر دور ۾ جدوجهد ٿينديون رهنديون آهن.

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن (سرسو) پڻ سنڌ جي پٺتي پيل اهڙين ڀاڙين کي اڳتي آڻڻ ۽ انهن کي دنيا جي بدلجندڙ حالتن پٽاندڙ زندگيءَ جا گُر سيکارڻ ۾ نه صرف مصروفِ عمل آهي پر ان سان گڏوگڏ سرسو جي پڻ اها هر ممڪن ڪوشش رهي آهي ته سنڌ جا ماڻهو خود ان لائق بڻجن جو پنهنجو پاڻ کي، پنهنجي ڪٽنب کي ۽ پنهنجي ڳوٺ ۽ علائقي کي غربت جي ڏينڻ مان نه صرف آجو ڪرائن پر جديد دور جي تقاضائن کي سمجهندي پنهنجي ۽ پنهنجي ايندڙ نسلن لاءِ هڪ جامع، مستقل ۽ مسلسل جدوجهد جي رٿابندي پڻ ڪري سگهن. اسان کي ان ڳالهه ۾ پورو پورو يقين آهي ته اهڙو ڏينهن ضرور ايندو جڏهن سرسو سنڌ جي ماڻهن ۾ اهڙيون قابليتون پيدا ڪرڻ ۾ ضرور ڪامياب ويندي جو اسانجي سماج جو هر هڪ فرد خود ان لائق بڻجي پوندو جو هو وقت، حالتن ۽ هر دور جي تقاضائن سان پاڻ مهاڙو اٽڪائي سگهي ۽ ترقي ۽ خوشحالي سندن در جي چوکٽ تي پاڻ اچي بيڙ جهڪائي. هيءُ رسالو اهڙن ئي تنين وڏن ڪردارن جو ترجمان آهي جن پنهنجو پاڻ کي تبديل ڪري سنڌ جي سماجي، معاشي ۽ اخلاقي تبديليءَ جا بنياد وڌا آهن.

ساٿ سلامت

سيده نازيہ شاهہ

پيغام

چوندا آهن ته خواب ڏسڻ انساني دماغ جي اهڙي خصلت آهي جنهن جي بنياد تي انساني سڀيتا تمام گهڻي تيزي سان ترقي ڪئي ۽ انهيءَ ترقيءَ جو معراج چنڊ ۽ مريخ تي انساني پيرن جي ڇاپ جي صورت ۾ پڻ نظر اچي ٿو. اڃان ته ڪهڪشائون ۽ ان کان به اڳتي اهڙيون ان ڳڻيون ۽ اڻ لکيون ڪهڪشائون آهن جن جا پنڌ جهاڳڻ جا خواب انساني دماغ جي چوڌاري ڦرندا رهن ٿا ۽ دنيا جا اعليٰ ترين دماغ ڏينهن رات انهن خوابن کي ساڀيان ڪرڻ ۾ جُنبيل آهن. علم ۽ سائنس جي ترقيءَ جي بدولت انسان ايتري ترقي ڪئي آهي جو اڄ موبائيل انٽرنيٽ ذريعي اسان اهڙا ڪم ڪري سگهون ٿا جن بابت ڏهاڪو سال اڳ انسان ڪلپنا به نه پئي ڪري سگهيو. رابطي معني ڪميونيڪيشن جي هن دور انساني سڀيتا جي جڻ ته ڪايا ئي پلٽي ڇڏي آهي. هاڻ ته هوا ئي اهڙي ڳُهلي آهي جو هن دور جي نسل جي سوچڻ جو انداز اسان واري دور جي سوچڻ جي انداز کان گهڻو ئي الڳ، منفرد، نمايان ۽ مختلف آهي. هن دور جو ٻار جيترو هوشيار ۽ تيز آهي تنهن جو اندازو لڳائڻ به مشڪل آهي.

اهڙي صورتحال ۾ جتي دنيا ڪلاڪن بجاءِ منٽن ۾ تبديل ٿئي ۽ ان تبديليءَ جو اثر سموري دنيا ۾ يڪجا نظر اچي. اهڙي دنيا ۾ جيڪڏهن ڪنهن قوم کي ترقي ڪرڻي آهي ته ان قوم کي پنهنجا انساني ۽ قدرتي وسيلا بهتر ڪرڻا پوندا ۽ پنهنجي آئيندي کي محفوظ بڻائڻ لاءِ ڏينهن رات محنت ڪري دنيا جي بدلجندڙ حالتن جي تيز رفتاريءَ سان ڪلهو ملائڻو پوندو. اسان جي قوم ۾ صلاحيتن جي کوٽ ناهي ۽ نه ئي اسان وٽ ڪا وسيلن جي اڻاٺ آهي. پر جي قحط آهي ته ان سوچ جو جيڪا خوشحالي جي شڪل ۾ بڄن کي ٽوس زمين ۾ پوکي ديرپا ۽ مستقل ترقيءَ جي هڪ گلستان جي آبياري ڪري ڳالهه ڪرڻ جو مطلب اهو ته اسان جي قوم کي اهڙن ذهنن جي ضرورت آهي. جيڪي ڪليل اکين سان خوشحاليءَ ۽ ترقيءَ جا نه صرف خواب ڏسي سگهن پر انهن خوابن جي ساڀيان لاءِ ڏينهن رات هڪ ڪري ڪوشان رهڻ جو جذبو به انهن جي شخصيت جو پرتو هجي.

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن سنڌ جي سورن ۽ تڪليفن سان ڏهن سالن کان ويڙهاند جاري رکيو ويٺي آهي. سرسو جا مختلف ۽ مستقل هلندڙ پروگرام هجن يا سنڌ تي آيل مختلف مصيبتن وارن دورن ۾ سرسو جا وڏ ڪنجي اٿي بيهڻ وارو دور هجي. سرسو جي هر هڪ ڪارڪن ڏينهن رات هڪ ٿي پنهنجي فرض کي جنهن انداز سان نڀايو آهي تنهن جو مثال ورلي ئي ڪو ملي سگهي ٿو. ضرورت آهي انهيءَ جذبي تحت انهن سمورين ڪوششن ۽ ڪاوشن کي بنا ڪنهن فرق ۽ وقفي جي جاري رکڻ جي جن جي بدولت سنڌ جي اٻوجهه، پنهنجي پيل غربت ۽ مفلسيءَ جي پيڙهيل ماڻهن جي زندگيءَ ۾ خوشحاليءَ جي روشني پنهنجا پرڙا پکيڙي ۽ سنڌ معاشي سگهه سان پنهنجو پاڻ کي هڪ دفعو ٻيهر تاريخ جي ورقن ۾ سرخرو ڪري.

سرسو جي پليٽ فارم تان سنڌ جي ماڻهن جي زندگين ۾ معاشي، سماجي ۽ ارتقائي تبديلين جي حوالي سان ڪم ڪرڻ جو جيڪو موقعو اسان کي مليو آهي اهو ڪنهن نعمت، غنيمت ۽ رحمت کان گهٽ نه آهي ۽ اسان کي اها ڳالهه پنهنجي ذهن ۾ رکڻ گهرجي ته جيڪو ڪم اسان ڪري رهيا آهيون، ان ڪم جي بدولت غربت جي ماريل ماڻهن جي گهرن مان جيڪڏهن غربت ختم ٿي وئي. انهن جي گهرن جي چُلهه ٻري پئي ۽ انهن جي ڪک پرجي پئي ته ائين سمجهجو جڻ اسان ڪنهن انسان کي پنهنجن پيرن تي بيهارڻ ۾ ڪامياب وياسين ۽ تاريخ شاهد آهي ته جيڪا قوم طاقتور جسم ۽ صحتمند دماغ سان پنهنجن پيرن تي بيهندي آهي ترقي ۽ خوشحالي انهيءَ قوم جي پيرن کي چمندي آهي. آخر ۾ سرسو جي اڻٿڪ ڪارڪنن لاءِ صرف اها ئي دعا. ته هن عظيم ۽ ثواب ڪبيرا جي ڪم ۾ الله توهان جو حامي ۽ ناصر آهي.

ناهيد شاهه دراني
چيف ايگزيڪيوٽو آفيسر
سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن

پيغام

"خيرالناس مَن ينفع الناس"

"بهترين انسان اهي آهن جيڪي ٻين کي فائدو پهچائين"

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن جيئن ته ٻوڪناتين تنظيمن سان ملي ڪري ٻهراڙيءَ وارن علائقن ۾ غربت جي خلاف جدوجهد ڪري رهي آهي. جيئن ته گهڻ ساريون اهڙيون شخصيتون آهن جيڪي واقعي قرآن پاڪ ۾ لکيل ان آيت تي پورو لهن ٿيون خاص طور تي اسان جون ٻوڪناتيون عورتون ان جدوجهد ۾ سڀ کان اڳيرو آهن. ۽ مان انهن سڀني خدائي خدمتگارن کي تمام گهڻيون واڌايون تو پيش ڪريان.

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن سنڌ جي ٻهراڙين ۾ رهندڙ ماڻهن جي ڀلائي لاءِ 2003ع کان ڪم ڪري رهي آهي ته جيئن غريب ماڻهن جي ذهني تربيت ڪندي کين پاڻ ايڪي طرف وٺي وڃجي. ۽ هو پنهنجا مسئلا، موتجهارا سجهائيندي هڪ هنڌ ويهي ڪري انهن جو حل ڳولهي وٺن ته جيئن غربت کان ڇوٽڪارو به حاصل ڪجي ۽ جديد سهولتن مان به هر ڪو مستفيض ٿي سگهي. سرسو جو اهوئي مقصد آهي ته ٻهراڙي جي غريب ماڻهن کي غربت کان نجات ڏياريندي کين خوشحال زندگي طرف وٺي وڃڻ جو گس ۽ پيچرو ٻڌائجي. ان ڏس ۾ سنڌ سهائتا ڪجي ته جيئن هي گهٽ سمجهه وارا ماڻهو پنهنجي صلاحيتن کي سمجهي سگهن ۽ پنهنجي مسئلن کي سمجهندي ان جو مستقل حل ڳولهي لهن.

هونءَ ته گهڻ سارا اهڙا سوال هميشه پريشان ڪندا رهندا آهن، ڪتي نه ڪٿي انهن سمورن سوالن جو هڪڙو جواب اهوئي ملندو آهي ته "ها اسان ٿي ڪمزو آهيون ۽ اسان جون اهڙيون ڪمزوريون ئي اسان جي پٺتي رهجي وڃڻ جو بنيادي سبب آهن." جڏهن پنهنجي ڌرتيءَ تي ڪنڌ ڦيرائي ڏسون ٿا ته پتهنجو پٺتي رهجي وڃڻ وارو الميو سمجهه ۾ اچي وڃي ٿو. اسڪول آهن پر استاد ناهن، جي استاد آهن ته جديد دور جي تقاضائن مطابق تعليم ناهي. جديد دور جي تقاضائن پٽاندڙ تعليم ته پري جي ڳالهه پر هڪ اسڪول اندر ٻارن جي بنيادي حقن جهڙوڪ: پيئڻ جي صاف پاڻي، ڪلاس ۽ ليٽرين جو بندوبست ناهي. زمينون آهن پر سم ۽ ڪلر جي ور چڙهيل آهن. پر جيڪي بچيل آهن انهن جي اپت ۽ پيداوار اها ناهي جيڪا هجڻ گهرجي. اسپتالون آهن پر ڊاڪٽر ۽ دوائون ائليهه سنڌو سڪل ته ٻئي پاسي چوپائي مال جي ڪک خالي. ٿاڻا آهن پر امن ڳولهي نه ٿو لڀجي. الا سنڌ ته اهڙي آهي جتي سچ لئي ڪاتيوءَ نڪرڻ موت کي ڀڪُ وجهڻ جي برابر آهي. درياءَ، سمنڊ، ٻيلا، تيل، گئس، ڪوئلو ۽ قيمتي پٿر جهڙيون شيون سنڌ مان نڪرن ٿيون پر انهن تي سنڌ جو ايترو حق به ناهي جو سنڌ جي ماڻهن جي غربت ختم ٿي سگهي..!!

اسان کي تعليم ۽ علم کي پتهنجي زندگيءَ جو مقصد بڻائڻ گهرجي. پاڻ کي ايترو بهتر ڪرڻ گهرجي جو اسان ۾ اهو سَتُ ۽ ساهه پيدا ٿئي جو اسان پنهنجين ڪمزورين تي پاڻ قابو پائي سگهون ۽ پتهنجي ۽ پنهنجن اثاثن جي مالڪي ڪري سگهون. اچو ته ٻڌي ڪيون، اچو ته بچت ڪيون، اچو ته پنهنجن اثاثن کي ڳاهيون ۽ سنواريون، اچو ته ٻچا پڙهايون، اچو ته پتهجين امڙين، ڀيڻن، ڌيئن ۽ نياڻين کي اهي حق ڏيون جن سان اهي به ڪنڌ ڪڍي جي سگهن ۽ سماجي ۽ معاشي ترقيءَ ۾ پتهنجو ڪردار ادا ڪري سگهن اچو ته گڏجي سنڌ بدلايون، اچو ته گڏجي سنڌ سنواريون ڇو ته انهيءَ ۾ ئي اسان جي بقا آهي ۽ انهيءَ سان اسان جي نسلن ۽ آئيندي جي زندگي جڙيل آهي. اچو ته سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن جو ساٿ ڏيو ته جيئن اسان تئين سنڌ تخليق ڪري سگهون ۽ هڪ اهڙي ڄڳ ڏانهن قدم وڌايون جنهن جو آئيندو روشن هجي.

محمد ڏتل ڪلهوڙو

ايڪٽنگ چيف آپريٽنگ آفيسر

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن

دستڪاريءَ جي نمائش

ثمينه برڪت علي

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن (سرسو) جي پارنهن سالن جي تاريخ ۾ پهريون ڀيرو ڪراچي جهڙي وڏي شهر جي هڪ وڏي مارڪيٽ ۾ سنڌ جي پهراڙين جي غريب عورتن جي هٿن سان ناهيل "هٿ جي هنر" جي نمائشي پروگرام کي ترتيب ڏنو ويو. هن پروگرام ۾ سرسو پاران ڳوٺاڻي هنرن کي هٿي وٺرائڻ لاءِ وڏي پيماني تي ڪراچي شهر جي ڪاروباري ماڻهن ڊزائينرس، ادارن، گورنمينٽ جي نمائندن سان گڏوگڏ ڪراچي جي سرندڙ طبقي کي پڻ مدعو ڪيو ويو.

هي ٽي روزه نمائشي پروگرام "سرتيون سنگ ڪرافٽس فيسٽيول" جي نالي سان 24 جنوري کان 26 جنوري 2014ع تائين ڪراچي ڪلفٽن جي "اوشين مال" ۾ منعقد ڪيو ويو.

هن هنري نمائشي پروگرام ۾ سنڌ جي سطح تي ثقافتي ورثي جي اهڃاڻ عورت ڪاريگرن ۽ مردن پنهنجا هنري نمونا نه صرف نمائش هيٺ رکيا پر انهن کي سُٺي مله ۾ وڪرو پڻ ڪيائون.

هون، ته ملڪي ۽ صوبائي سطح تي گورنمينٽ ۽ ٻين ادارن پاران ثقافتي ميلن لڳائڻ جو رجحان ڪافي روايتي ۽ عام جام آهي پر هن ثقافتي هنري نمائشي پروگرام جي خاص خوبصورتي ۽ منفرد ڳالهه هيءَ هئي جو هن نمائشي پروگرام ۾ اندرونِ سنڌ جي پنٽي پيل واهڻ وستين ۽ ڳوٺن کان 99% سيڪڙو عورت هنرمند، ڪاريگرن کي منظر عام تي آندو ويو. سرسو پاران 23 مختلف خاندانن جي 23 عورت هنرمندن کي پنهنجي هنر جي انمول نمونن کي پيش ڪرڻ لاءِ همٿايو ويو. سرسو جي مدد سان هنن هنرمند عورتن کي روزگار ڪرڻ لاءِ هڪ مضبوط پليٽ فارم فراهم ڪيو ويو. هن نمائشي پروگرام ۾ عام هنري نمائشي ميلن جيان فقط ڪاروبارين کي اسٽال نه ڏنا ويا بلڪ پاڻ هٿراڌو هنري نمونا ناهيندڙ ڳوٺاڻين عورتن کي الڳ الڳ اسٽال ڏنا ويا ته جيئن هو پاڻ پنهنجو هنري ڪم سُٺي اگهه ۾ وڪرو ڪري سگهن.

سرتيون سنگ ڪرافٽس فيسٽيول جي افتتاحي تقريب ميڊم شرميلا فاروقي (صلاحڪار چيف منسٽر سنڌ، ڪلچرل ۽ ٽوئرزم) هٿان ٿي گذري. هن فيسٽيول ۾ ميڊيا جي هڪ وڏي انگ پڻ شرڪت ڪئي. ميڊم شرميلا فاروقي اسٽالن جي وزٽ ڪئي ۽ هنري نمونن جو جائزو پڻ ورتو ۽ هنرمند عورتن سان ملاقات پڻ ڪئي. هن موقعي تي ميڊم ناهيد شاهه دراني سرسو جي سرواڻ پاران ميڊم شرميلا فاروقيءَ کي اجرڪ جو تحفو ڏنو. شرميلا فاروقي پنهنجي ثقافت سان محبت جو اظهار ڪندي هنرمند غريب عورتن جي اڻ ٿڪ محنتن کي تمام گهڻو ساراهيو ۽ انهن جي حوصله افزائي پڻ ڪئي.

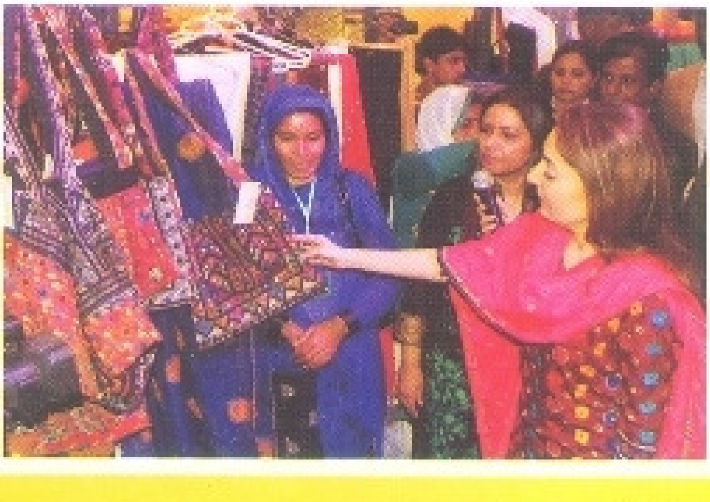

ٽن ڏينهن جي هن هنري نمائشي پروگرام ۾

اندرونِ سنڌ جي 23 هنرمند عورتن شرڪت ڪئي. هن منفرد ۽ شاندار هنري نمائشي پروگرام منعقد ڪرائڻ جا هر مقصد هي هئا:

- هنرن ۽ ثقافتي ورثي متعلقُ جديد دور جي ٻارن، پروفيشنلس ۽ ڪاروباري ادارن کي ڄاڻ ڏيڻ.
- هنري دستڪاري ڪم کي صنعت ۽ ترقي جي ميدان ۾ هڪ ڪاروبار جي حيثيت سان روشناس ڪرائڻ
- هنرن ۽ هنرمند عورتن جي ڪراچيءَ جي مارڪيٽ ۾ مڃتا ڏيارڻ.
- هنرمند عورتن جي ذهني، سماجي ۽ اقتصادي اوسر ۾ هڪ اڳڀرو قدم کڻڻ.
- هنرمند عورتن کي پنهنجو پاڻ ڪاروبار ڪرڻ، ماڻهن ۽ ادارن، دڪانن، شاپنگ مالز سان ڪاروباري رابطا جوڙڻ لاءِ موقعو فراهم ڪرڻ.
- هنرمند عورتن جي ڪاروباري ميدان ۾ سهڪار ڪرڻ.
- هنرمند عورتن کي وڏي شهر جي مارڪيٽ جي رواج ۽ فيشن متعلق ڄاڻ ڏيڻ جو ذريعو پيدا ڪرڻ.
- هنرمند عورتن جي سنڌن جي متعلق هنر جي گراهڪن (خريدارن) جي ويچار ونڊڻ جو موقعو فراهم ڪرڻ.
- هنري دستڪاري ڪم کي منافعي بخش ڪاروبار جي سطح تي هلائڻ لاءِ موقعو فراهم ڪرڻ.
- مختلف علائقن جي هنرمندن جو پنهنجو پاڻ ۾ رابطو ۽ سڃاڻپ ڪرائڻ جو موقعو فراهم ڪرڻ.

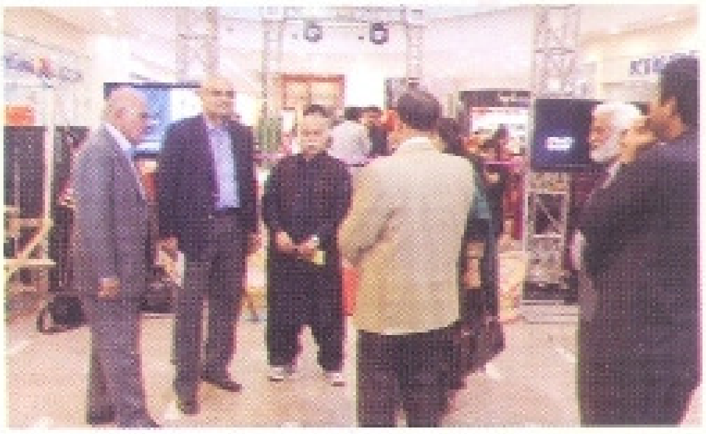

ٽي روزه سرتيون سنگ ڪرافٽس فيسٽيول ۾ سنڌ جي مشهور ۽ معروف ادارن جي سروائن پڻ شرڪت ڪئي جن ۾ چيئرمين جناب شعيب سلطان خان، راشد باجوا، جناب شڪيل ابڙو (آهن) جناب عبدالمجيد (سِٽڪو) اداري پاران شرڪت ڪئي ۽ هنرن جا اسٽال گهميا ۽ عورت ڪاريگرن جي حوصلہ افزائي پڻ ڪئي.

سرتيون سنگ ڪرافٽس فيسٽيول ۾ شرڪت ڪندڙ هنرمند عورتن پاران هٿ جي سونهري هنرن جي سُرين نمونن جون خوبصورت شيون نمائش ۽ خريداري لاءِ رکيون جن ۾ خاص طور تي:

- اجرڪ سان تيار ٿيل مختلف هنري نمونا، پرس (بٽون)، روا، قميصون وغيره ۽ رليءَ جي هنر مان تيار ڪيل پلنگن (بيڊن) جون چادرون (ڪوَر) ٽيبل رنرز سيٽ ۽ ڪشن ڪور سيٽ ۽ بيگ وغيره شامل هئا.
- مختلف ۽ رنگين علائقائي ڀرت تي پريل وڳا (جوڙا)، روا (دوپٽا) ۽ شالون وغيره.
- ٽُڪ جي خوبصورت ڊزائين سان تيار ٿيل عورتن جا وڳا (جوڙا) شال، روا ۽ بيگ وغيره.
- چمڙي سان ٺهندڙ ڪنٽڪوٽ ۽ اوباوڙي جو جُتيون (کُسا)

- صوبوديرو جي سونهن "ڪيس" جا انمول نمونا.
- ڪچيءَ جي پٽن ۽ ڪاني مان ٺهندڙ خوبصورت، دلچسپ ۽ دلڪش هنري نمونا (شوپيس) نمائش هيٺ رکيا ويا.

ٽي روزه هنري ثقافتي هن پروگرام ۾ نہ صرف هنرمند عورتن جي هنر کي مڃتا ملي. گڏوگڏ سنڌن بهتر ڪاروباري رابطا پڻ وڌيا ۽ سنڌن شين جو

وڪرو پڻ تمام گهڻو ٿيو جنهن سان هنرمند عورتن جي حوصلا افزائي ٿيڻ سان گڏ جهجهي آمدني پڻ ٿي. هنرن کي وڌيڪ بهتر ۽ پائدار بڻائڻ لاءِ صلاحون پڻ مليون. هن پروگرام ۾ شرڪت ڪندڙ هنرمند عورتن جا ڪجهه رايا هن فيسٽيول متعلق هي هنا ته:

1. بادشاهه زادي: هن جو تعلق خيرپور ميرس جي شهر پير بخش سولنگي سان آهي. هن جو چوڻ آهي ته مونکي پنهنجي هٿ سان ٺاهيل رلين کي ڪراچي جي وڏي مارڪيٽ ۾ وڪري دوران ڪجهه بهترين صلاحون ۽ مشور مليا آهن جنهن تي عمل ڪندي مان ڪوشش ڪنديس ته ايندڙ نمائشي فيسٽيول ۾ بهتر کان بهتر رليون ٺاهي ۽ وڌيڪ سهڻي نموني سان پيش ڪيان.
2. تاجل خاتون: منهنجو تعلق ڪنڊڪوٽ ضلعي جي تعلقي تنگوائي سان آهي. مونکي پنهنجو هٿرادو هنر "پرت جون پٽيون" ڪراچي جي وڏي مارڪيٽ ۾ سُٺي رقم ۾ وڪرو ڪرڻ تي تمام گهڻي خوشي ٿي رهي آهي، مون کي خريدار عورتن ڪجهه بهتر صلاحون ڏنيون آهن ۽ مان وڌ ۾ وڌ ڪوشش ڪري وڏي مارڪيٽن ۽ فيشن جي حساب سان بهتر شيون ٺاهي وڪري لاءِ اهڙن نمائشي پروگرامن ۾ آڻينديس.

3. منظور خاتون: منهنجو تعلق شڪارپور ضلعي جي تعلقي لکيءَ سان آهي. اسان هن نمائشي پروگرام ۾ رليءَ جي هٿ وارا بيگ تيار ڪري وڪري لاءِ ڪٺي آئي آهيان. مونکي تمام گهڻي خوشي آهي ته منهنجو هنر سٺي اگهه ۾ وڪرو ٿي رهيو آهي. جنهن سان منهنجي عزت ۽ ڪاروبار ۾ واڌارو ٿيندو.
4. رخسانه خاتون: منهنجو تعلق ضلعي جيڪب آباد جي تعلقي ميرپور پرڙو سان آهي. اسان وٽ تمام سٺي قسم جو بلوچي پرت، رليون ۽ شالون تيار ٿينديون آهن. هن ثقافتي نمائشي پروگرام ۾ اچي ڪري پنهنجي ڪاروباري رابطن کي سگهارو بڻائڻ ۾ تمام گهڻي مدد ملي آهي. اميد آهي ته اسان جو ڪاروبار وڌندو ۽ اسين خوشحالي واري منزل ماڻينديون سين.
5. جاڙي خاتون : آئون خيرپور ميرس جي يونين ڪائونسل شادي شهيد سان تعلق رکان ٿي. اسين جو ڪچيءَ جي پٽن مان هٿرادو هنري سامان تيار ڪنديون آهيون ۽ اڄ پهريون ڀيرو ڪراچيءَ جي روشنين واري شهر ۾ اسان کي پنهنجي هنر کي وڪري ۽ نمائش جو موقعومليو آهي. اسين سرسو ۽ ميڊم ناهيد شاهه دراني جون تمام گهڻيون شڪرگذار آهيون. اهڙي سهڪار سان اسان جي مختلف ادارن سان رابطا ڪاري وڌندي ۽ آمدني ۾ اضافو پڻ ٿيندو.

ٽي روزه هنري نمائشي پروگرام ۾ هزارين ماڻهن وزٽ ڪيو ۽ سنڌي ثقافتي نقاشن ۽ نقاش نگارن سان ملاقاتون ڪيون. جنهن سان عام ماڻهوءَ تائين هنن محنت ڪشن جي قيمتي ڪم ۽ ان جي بهترين اجرت جي موٽ ملي. هنرن جي وڪري سان هنرمندن جي آمدني وڌائڻ جو موقعو فراهم ڪيو ويو. سرسو پاران اندرون سنڌ جي هنرن ۽ هنرمندن کي بهترين ميڄنا ڏني ۽ گڏوگڏ ميڊيا ذريعي انهيءَ ڪارش کي وڌيڪ ڪارآمد بڻائڻ لاءِ پيغام پڻ پهچايو ويو. هنري ڪم کي ترقي ڏياريندڙ ادارن سان مستقبل جا ڪاروباري رابطا پڻ جوڙيا ويا ته جيئن هنن سون جهڙين سوڪڙين کي اڳتي به وڌيڪ اجرت ۽ ڀرپور موٽ ملي.

چيئرمين جناب شعيب سلطان خان جي متحرڪ ڪارڪنن سان ڳالھ ٻولھ جو احوال

جميل احمد

هي اُهي لمحا هئا جڏهن مقامي امدادي تنظيمن جي ڪانفرنس دوران جيڪب آباد، ڪشمور، ڪنڌڪوٽ، شڪارپور، خيرپور ۽ گھوٽڪي ضلعن سان واڳيل امدادي تنظيمون ۽ سندن ڪارڪنن جي چهرن تي خوشين جا پوپٽ اُڏامي رهيا هئا. سندن چهري تي فاتحانہ مرڪ سجي پئي هئي، لڳي پيو جڻ پٿرن تي هلندي هلندي هي مارئڙا آبشار تائين اچي پهتا هئا.

اِها حقيقت بہ آهي تہ سرسو جنهن مقصد جي حاصلات لاءِ ميدان ۾ لٿل آهي، اُهو ڪو سولو ڪم تہ آهي ۽ نہ ئي هڪ ٻن ڏينهن جو ڪم آهي، ان ۾ سرسو ۽ سرسو سان لاڳاپيل هرهڪ فرد پيش ايندڙ مشڪلاتن کي مُرڪي پليڪار ڪيو آهي. اڄ جي منعقد ڪانفرنس دوران لڳي رهيو هيو تہ مشڪلاتن جي پُلصراط پار ڪري اسين مشعل راهہ جي طرف گامزن آهيون، هڪ نئين صبح ۽ هڪ نئين ترقيءَ جي لاٽ اسانجي سڏ پٺڌ تي آهي: جنهن سان سنڌ جي ٻهراڙين ۾ ترقيءَ جوهڪ نئون سج هڪ نئين زندگي سان گڏجي پنهنجي جوڀن سان اُسرندو.

سرسو ڪامپليڪس ۾ منعقد ٿيل مُقامي اِمدادي تنظيمن جي ڪانفرنس جو مُک مهمان سرسو جو چيئرمين جناب شعيب سلطان خان هيو. جڏهن تہ شرڪت ڪندڙن ۾ ميمبر بورڊ آف ڊائريڪٽر جناب فضل الله قريشي، قائم مقام سي.اي.او غلام مصطفيٰ ايڙو، ڊائريڪٽر (آر.ايم.ايس.ڊي) مختيار ٽالپر، سرسو جا ڊسٽرڪٽ مئنيجرس، يونٽ انچارج ۽ سوشل آرگنائيزرس سميت مقامي امدادي تنظيمن جي عورتن جو هڪ وڏو انگ شامل هيو.

ڪانفرنس ۾ مقامي تنظيمن ۽ سندن سربراهن جي ڳڏيل ڪوششن ۽ ڪاميابين جي حوالي سان سندن حوصلاافزائي ڪئي وئي. اهم موضوعن تي خيالن جي ڏي وٺ سميت سندن علائقن جي ترقي: موجوده صورتحال جي سلسلي ۾ عوامي سطح تي هڪ پليٽ فارم فراهم ڪرڻ مطلق تفصيلي جائزو پڻ ورتو ويو.

هن اهم ۽ وقتي ضرورت مطابق ڪرايل ڪانفرنس جو مقصد هڪ ئي وقت، مقامي تنظيمن جي ڪارڪنن جي محنت ۽ ڪوششن کي مڃتا ڏيڻ سميت مجاز مقامي امدادي تنظيمن LSOs, COs ۽ VOs جي ڪاميابين کي تروار ڪرڻ هو ۽ گڏوگڏ هڪبئي جي تجويزن مان لاڀ حاصل ڪرڻ مقامي امدادي تنظيمن LSOs, COs ۽ VOs جي اڳڀرائي کي فعال ڪرڻ هو.

ڪانفرنس دوران سرسو مئنيجمينٽ ۽ فيلڊ عملي لاءِ ڪيل/سکيل سبق Lesson Learnt متعلق سجاڳي پيدا ڪرڻ، بحث ۽ ڳالهين ذريعي Three Tiered ۽ ٻين اُڀرندڙ مسئلن جي حل لاءِ هڪ وسيع ۽ اتفاق راءِ پيدا ڪرڻ پڻ هو.

ڪانفرنس جو آغاز مختيار حسين ٽالپر ڊائريڪٽر (آر.ايم.ايس.ڊي) شاهہ عبداللطيف ڀٽائي رح جي بيت سان ڪندي سرسو جي چيئرمين

شعيب سلطان خان کي ڪانفرنس ۾ شرڪت تي سندن ٿورا مڃيندي ڀليڪار ڪيو.

شعيب سلطان پنهنجي خطاب ۾ چيو ته ترقي هميشه هيٺئين سطح کان ئي شروع ٿيندي آهي نه ڪي مٿان کان. هن چيو ته غريبن وٽ اُهي حوصلا ۽ جذبا موجود آهن، جن کي استعمال ڪندي هو پنهنجي قسمت بدلائي سگهن ٿا ۽ سماج مان غربت جو خاتمو ڪري سگهن ٿا جنهن لاء پاڻ کي فعال ڪري اڳتي وڌڻو پوندو. اڄان ۾ اڳتي وڌڻو پوندو. هن چيو ته سرسو پاران فراهم ٿيندڙ رهنمائي ۽ تربيتن مان مقامي تنظيمن جي ميمبرن کي وڌ کان وڌ فائدو حاصل ڪرڻ گهرجي.

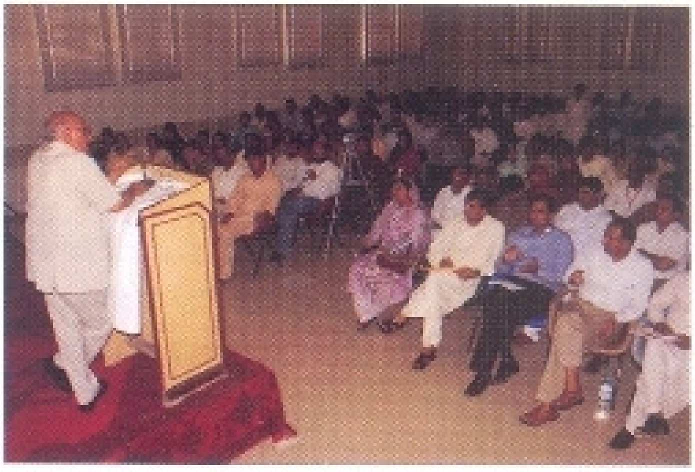

ان موقعي تي سرسو جي چيئرمين ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) جي حوالي سان بحث ۽ توجه ڇڪائڻ لاء شرڪت ڪندڙن کان مختلف سوال ڪيا ۽ انجي نتيجن ۽ اثرن بابت تفصيلي بريفنگ پڻ ورتي.

ڪانفرنس ۾ ضلعي منتيجرس جيڪب آباد، خيرپور، گهوٽڪي، ڪشمور ۽ شڪارپور پاران پنهنجي متعلق ضلعن اندر ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) جي حوالي سان سندن ڪارڪردگي، ڪاميابين، حاصل نتيجن ۽ موجوده صورتحال سميت ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) جي ورج متعلق ڪنيل قدمن بابت پڻ ڪانفرنس کي آگاهه ڪيو.

جناب چيئرمين ان موقعي تي چيو ته ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) ڏيڻ جو مقصد اِهو هرگز ناهي ته جن کي ڏنو ويو آهي اِهو انهن جي ئي هٿن ۾ هوندو بلڪ ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) هڪ Revolving Fund آهي، جيڪو توهان جي موجود ماڻهن ۾ ڦرندو رهندو. توهان واپس ڪندؤ ته توهانجي علائقي جي ئي ٻين فردن تائين پهچندو. هن چيو ته جن تنظيمن جا ميمبر ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) واپس نٿا ڪن دراصل اُهي پنهنجي ئي مٽن، ماڻٽن ۽ ڳوٺ وارن سان ظلم پيا ڪن. هن اپيل ڪندي چيو ته جن فردن ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) مان لاڀ حاصل ڪيو آهي اُهي جلد واپس ڪن ته جيئن هيء رقم ٻين فردن تائين پهچي سگهي ته جيئن ان جي ڀرپور استعمال سان غربت جي گهٽتائي کي هٿي ملي سگهي.

ان موقعي تي چيئرمين سنڌ اسيمبلي ۾ 13 جون 2014ع تي ٿيندڙ بجيٽ تقرير دوران وزير اعليٰ سنڌ سيد قائم علي شاه پاران سنڌ ۾ سرسو جي ڪنيل قدمن ۽ يونين ڪائونسل جي سطح تي غربت گهٽائڻ وارن پروگرامن جي ڪيل تعريف تي سندن ٿورا مڃيا ۽ ڪانفرنس کي ٻڌايو ته سنڌ جو وڏو وزير به توهان جو جذبو ۽ ڪم ڏسي توهان جي تعريف ڪرڻ بنا رهي نه سگهيو. هن وڌيڪ ٻڌايو ته وڏي وزير جي بجيٽ تقرير ۾ ڀرائڻ جي پروگرامن جي ساراهه ڪرڻ ان ڳالهه جو ثبوت آهي ته سرسو جي جفاڪش ڪارڪن ڏينهن رات محنت ڪري مثبت نتيجا ڏنا آهن. وڏي وزير جي اهڙي تقرير دوران اسيمبلي جي ميمبرن پاران ڪافي دير تائين تاڙيون پڻ وڃايون ويون هيون.

شعيب سلطان خان ٻڌايو تہ وزير اعلي سنڌ پنهنجي تقرير ۾ هڪ ڳوٺاڻي عورت جو پڻ مثال ڏنو جيڪا سرسو طرفان ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) جي Beneficiary (فائدو حاصل ڪندڙ) آهي ۽ اجوڪي هن ڪانفرنس ۾ پڻ موجود آهي. سنڌ حڪومت هلندڙ سال دوران غربت گهٽائڻ جي سلسلي ۾ 1.3 بلين مقرر ڪيا آهن ۽ گڏوگڏ ان پروگرام کي سنڌ صوبي جي وڌيڪ 12 ضلعن تائين پڻ وڌايو اٿس. ڪانفرنس دوران وڏي وزير پاران ڪيل اهڙي تقرير کي وڏي پردي تي پڻ ڏيکاريو ويو. جنهن کي ڏسي شرڪت ڪندڙن جا حوصلا وڌيا ۽ ڏاڍي سرهائي مان تاڙيون وڄايون. چيئرمين شعيب سلطان خان جو چوڻ هيو تہ ٻهراڙي جي عورتن جي ترقي واري عمل دوران گهڻين ئي تڪليفن ۽ مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو پيو ٿو. ٻهراڙي جون عورتون معيشيت سميت هر فيلڊ ۾ مردن جيترين ئي ترقيءَ ۾ حصيدار آهن.

فضل الله قريشي ان موقعي تي ڳالهائيندي چيو تہ پاڪستان جو هي خطو غريب ترين علائقن مان هڪ آهي. سرسو ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) ذريعي غريب عورتن کي قرض فراهم ڪري رهيو آهي ۽ ٻين ڪارڪنن ۾ قرض ڏيڻ جي حوالي سان موبيلائيزيشن پڻ ڪري رهيو آهي. هن وڌيڪ چيو تہ اجوڪي ڪانفرنس ۾ عورتن جي صلاحيتن ۽ اعتماد کي ڏسي يقين سان چوڻو پوي ٿو تہ سرسو انهن جي اعتماد کي وڌائڻ لاءِ پنهنجو پورو پورو ڪردار ادا ڪيو آهي ۽ انهن جي صلاحيتن ۾ پڻ نکار آندو آهي.

قائم مقام چيف ايگزيڪيٽو آفيسر غلام مصطفي ابڙو پنهنجي تقرير ۾ چيو تہ يونين ڪائونسل سطح تي غربت گهٽائڻ وارو پروگرام (UCBPRP) محروم طبقي، صلاحيتن جي ترقي، اثاثن جي پيداوار ۽ آمدني وڌائڻ سان گڏوگڏ زندگي جي معيار کي بهتر بنائڻ جي مقصد سان شروع ڪيو ويو. هن چيو تہ الله پاڪ جي فضل سان هي پروگرام انتهائي ڪامياب رهيو. سنڌ حڪومت سرسو سان گڏجي غربت جي خاتمي سميت ٻهراڙي جي علائقن ۾ خوشحالي آڻڻ لاءِ ڀرپور قدم کڻي رهي آهي ۽ نوجوان مردن ۽ عورتن جون بنيادي ضرورتون فراهم ڪرڻ سميت مختلف موقعا پڻ فراهم ڪري رهي آهي.

ڊائريڪٽر IMSD مختيار ٽالپر چيو تہ سرسو ڪميونٽي انويسٽمينٽ فنڊ (CIF) جي ذريعي غريب عورتن جي مڪمل مدد ۽ رهنمائي ڪري رهيو آهي. COs, LSOs ۽ VOs تحت انهن ادارن جي صلاحيت وڌائڻ لاءِ وڌ ۾ وڌ انهن جي تعمير ۽ اوسر ڪري رهي آهي. هن جو چوڻ هو تہ جيڪڏهن غريب آرگنائيز آهن تہ هو پاڻ کي يقيناً غربت کان ٻاهر ڪڍي سگهن ٿا.

ڪانفرنس ۾ شرڪت ڪندڙن: چيئرمين ۽ سرسو جي مئنيجمينٽ پاران جاري ڪيل هدايتن ۽ صلاحن تي دل سان عمل ڪرڻ جو واعدو ڪيو ۽ ڪانفرنس جي ڪاميابيءَ تي بيحد خوشي ۽ هڪ نئين جذبي جو اظهار ڪيو.

عورت ۽ مرد جو سماج ۾ ڪردار

نثار احمد پلاڻ

اسين جنهن ڳهٺي، ويڙهي يا محلي ۾ رهون ٿا، ان کي معاشرو سڏيو وڃي ٿو. ان معاشري ۾ مرد ۽ عورتون هونديون آهن. هڪ ڪامياب سماج ان کي سڏبو آهي جيڪو عملي، سائنسي ۽ مذهبي لحاظ کان متوازن رهي، ترقي ڪري ۽ دنيا ۾ نالو نشان ڏيندي پاڻ مڃرائي. اهڙي معاشري جا ٻه پهلو عورت ۽ مرد آهن، ٻنهي کي پنهنجو ڪردار سڃاڻيندي، اصول مطابق ڊيوٽي سرانجام ڏيڻي آهي.

قدرت هڪ نظام ڏنو آ. هي دنيا جنهن ۾ ڏينهن ۽ رات، اڃ ٿي، سج نڪري ٿو، چنڊ ستارا اڀرن ٿا، هوائون طوفان گهلندي، بارشون وسن ٿيون، اهو سڀ ڪجهه قدرت جي نظام تحت ٿئي پيو، ماڻهو جي وس ۾ ڪونه آهي ته پنهنجي مرضي سان طوفان کي آڻي ۽ اڻ متداڻتا مينهن وسائي، يا سياري کي اونهاري ۾ طلب ڪري، اڄڪلهه ڪرڻ چاهي ته هن کي خدا جي دنيا مان ٻاهر نڪري، پنهنجي دنيا ناهڻي پوندي، جتي سندس مرضيءَ سان سج اڀري، مينهن وسن ۽ رات ٿئي، پر ائين ڪرڻ ان لاءِ ناممڪن آهي

ساڳئي طرح خدا هي ڪائنات انسان لاءِ ناهي آهي، ڪيس نظام فطرت تحت هلڻ لاءِ به مامور ڪيو آهي، پر جيڪڏهن انسان خساري هيٺ آهي ان ڪري قانون فطرت ۽ ڏنل دائرن ۽ حدن کي اورانگهي ٿو، نتيجي ۾ معاشري ۾ عدم توازنگي پيدا ٿئي ٿي.

دنيا جي ناهڻ واري شين کي متحد ۽ منظم رکڻ لاءِ هڪ مرڪز (Nucleus) ڏنو آهي. Cell ۾ مرڪز آ، جنهن سان جسم ٺهي ٿو، سيٽي سيارڇن (Planets) ۽ سيارن (Asteroids) جو هڪ مرڪز آ جنهن کي سج سڏجي ٿو. اهڙي نظام حيوانن کان وٺي معاشرتي انسانن ۾ به آ. ماکي جي مانارين ۾ راڻي مک نه هجي ته ماناري جهڙو معاشرو نه هلي، اداري ۾ سربراهه ضروري آ. وزيرن لاءِ وزير اعظم مرڪز آ، اهڙو نظام قدرت به چاهي ٿي.

جيئن ڪمپني ۾ ڊائريڪٽر، چيئرمين وغيره ڪائنات جي تخليق مادي سان آهي، مادي جو ننڍو عنصر ائٽم Atom آهي هڪ ايٽم ۾ اليڪٽران (+) ۽ نيوٽران (-) ٻين ٻنهي جي حيثيت برابر آهي، (+) نه هجي ته (-) اڌورو آ، ۽ (-) نه هجي ته (+) جي حقيقت اڻ پوري آ.

اينءَ معاشري لاءِ مرد ۽ عورت جي حيثيت، اهميت کي سمجهڻ ۽ ڄاڻڻ ضروري آ. معاشري جي تڪميل ۾ عورت جو تمام اهم ڪردار آهي ته مرد جي حيثيت کان انڪار نه ٿو ڪري سگهجي. ٻئي هڪ جهڙا اهم ۽ ضروري آهن. ڳالهه مٿيري ۽ افضليت جي ناهي. ڳالهه جدا جدا فرائض ادا ڪرڻ جي آهي ته معاشري ناهڻ لاءِ مرد کي ڪٿي ڪردار ادا ڪرڻو آ ۽ عورت کي ڪهڙي هنڌ پاڻ مڃرائڻو آ.

عورت هڪ مثالي گهر ناهيندي، ٻرنُ جي پرورش، سنڀال ۽ گهر جي چرخي کي هلائڻ لاءِ نهايت اهم آهي ته مرد وري محنت، مزدوري، جفاڪشي، ڪشالا، سفر ڪاٽيندي معاش ڪمائي آڻي ڏيڻ تي مامور آ. هي معاش نه ڪمائي ايندو ته گهر جي پرورش ڪونه ٿيندي ۽ عورت مرد وارو ڪم ڪندي ته معاشرو نه جڙي سگهندو.

گهر هڪ ادارو آهي جيڪو عورت ۽ مرد جي مثبت ڪردار ادا ڪرڻ سان نهندو ان طرح سٺا گهر هوندا ته سٺو معاشرو نڪري نروار ٿيندو. ڳالهه بگڙي اتان ٿي ته عورت ۽ مرد فطرت جي ڏنل Assignment کي پلايو آهي. مرد چوي ٿو مان حاڪم ۽ عورت محڪوم آ. ۽ عورت وري صنفي آزادي جي ڳالهه ٿي ڪري ته جيڪو ڪم مرد جو آ، سا عورت به ڪندي. هرڪو اشارو پين ڏي ڪري ٿو، اشاري ڪرڻ وقت هڪ آڱر ٻين ڏي ويندي آ، ٽي آڱريون پاڻ

طرف اچن ٿيون، يعني ته دفعا پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي ڏسو ته مان جيڪا آڱر ڪنهن ٻئي تي الزام لڳايان ٿو ڇا پاڻ ان مان بري ۽ آهيان يا نه؟

الله پاڪ قرآن پاڪ ۾ آواز ڏنو:

الرجال قوامون علي النساء النساء (34)

"يعني مرد عورتن جا منتظم ۽ نگهبان آهن"

قوامون جو مطلب منتظم ۽ انتظام ڪاري ڪرڻ آ. اهڙو انتظام جنهن سان هڪ عورت کي گهر جي خرچ ۽ چرخو هلائڻ لاءِ Facilitate ڪيو وڃي، قوامون جون مطلب حاڪم ۽ افضل هرگز ڪين آهي. اهو Manage ڪرڻ آهي نه ڪي Govern ڪرڻ.

قرآن پاڪ ۾ چيو ويو آ ته "جيڪي نيڪ عمل ڪندا ۽ مومن هوندا، سي جنتي آهن انهن تي ٿورو به ظلم نه ڪيو ويندو" هتي عورت ۽ مرد ۾ ڪابه تفريق ڪونه ڪئي وئي آ. ڳالهه نيڪ عمل جي آهي

بئي هنڌ آدم ۽ حوا جو ذڪر آيو جن کي جنت مان نيڪالي ڏني وئي، ٻنهي توبه ڪئي اتي به مرد ۽ عورت کي يڪسان هڪ جهڙي حيثيت ڏني وئي آ نه ڪي افضل يا برتر يعني ٻئي ڏوهاري ٿيا ۽ ٻئي معاف ٿيندڙ به، نه قرآن پاڪ ۾ ڪٿي به مرد کي حاڪم ۽ افضل قرار ڪونه ڏنو آ ۽ عورت کي گهٽ به ڪونه ڏيکاريو آ. جيڪا دنيا جي عظيم تر هستي آ.

"بيشڪ توهان هڪ مرد ۽ عورت مان پيدا ڪيا ويئو ۽ قومن ۽ خاندانن ۾ ورهايا ويئو ته جيئن هڪ ٻئي کي سڃاڻي سگهو. بيشڪ الله وٽ وڏي عزت وارو اهو آ. جيڪو وڌيڪ پرهيزگار هجي ۽ الله ئي ڄاڻڻ وارو باخبر آهي" (**القرآن الحجرات** 13) نه قدرت جي ڪسوٽي ۾ مرد هجي يا عورت اها عزت واري آ. جيڪا پرهيزگار هجي نه ڪي صنفي لحاظ کان.

زندگي هڪ امانت آهي، عورت لاءِ به ته مرد لاءِ به. اهو ٻنهي لاءِ امتحان آهي، جيڪو امانت کي سلامت رکندو اهو پاس آهي. ان تي ئي عورت ۽ مرد جو فيصلو مقدر ڪيو ويو آهي.

"اسان امانت کي آسمانن ۽ زمينن جي آڏو پيش ڪيو ته انهن بار کڻڻ کان انڪار ڪيو ۽ ڏڄي ويا ۽ انسان ان کي کڻي ورتو، بيشڪ هو ظالم ۽ جاهل هو، ته جيئن الله منافق مردن ۽ منافق عورتن ۽ مشرڪ مردن ۽ مشرڪ عورتن کي سزا ڏي ۽ مومن مردن ۽ مومن عورتن تي توجه فرمائي ۽ الله بخشڻهار ۽ مهربان آهي" (القرآن الاحزاب 72-73)

امانت مان مراد اختيارات آهن. جيڪي صرف الله وٽ آهن پر خدا عارضي طور اهي اختيار انسان کي امانت ۾ ڏنا آهن ته جيئن ڪيس آزمائي سگهي. سڀئي مخلوقات خدا جي ڏنل ڪم کي سرانجام ڏيڻ تي مجبور ۽ مامور آهن. جبل وڻ، ٻوٽا، چند سج، حيوان بي اختيار آهن. ٿورو به قدرت جي ڏسيل وات تان گسن ته دنيا تباهه ٿي وڃي. پر نافرمان ٿئا ٿين، ڪين خوف آهي، وڻن ڪڏهن هلڻ شروع ڪرڻ ڪيو آ. حيوانن ڪڏهن بغاوت نه ڪئي آ. سج ڪڏهن اڀرڻ کان انڪار ڪونه ڪيو آ. پر انسان خدا جي دنيا ۾ الله جو امين آهي، هو بااختيار آهي، انسان امتحان حال ۾ بيٺل آ نه ڪي مختيار ۽ حاڪم آ. اهو اختيار انتهائي نازڪ امانت ۽ بيحد وڏي ذميداري آ. "**اني جاعل في الارض خليفة**" (**البقره** 30) "يعني هو خدائي حڪم پاڻ تي عائد ڪندو".

پر انسان خدائي مشن جي جڏهن خلاف ورزي ڪري ٿو ته هڪ وڏو بگاڙ پيدا ٿي وڃي ٿو ۽ اهڙي خلاف ورزي جي ڪنهن چرند پرند جرائت ڪونه ڪئي آ. صرف انسان جنهن ۾ عورت ۽ مرد ٻئي اچي وڃن ٿا. فطرت جي ڏسيل گس، حدن کي اورانگهين ٿا ته معاملو اُبتڙ ٿي وڃي ٿو. صنفي حقن ۽ خودمختياري جي ڳالهه ڪندي معاشري کي ڌاتو وڃي ٿو. ان کي سينگارڻ ۽ ناهڻ لاءِ نر ۽ مادہ ناهيا ويا.

قرآن پاڪ تصديق ڪئي ته:

ومن كل شيء خلقنا زوجين لعلكم تذكرون (الذاريات 49)

"۽ اسان هر شيء جا جوڙا ناهيا ته جيئن توهان ڌيان رکو"

دنيا جون سڀئي شيون جوڙن جي شڪل ۾ ناهيون ويون، مادي ۾ مثبت (+) ۽ نفي (-) ذرڙا پوڻن ۾ Pollengrains اينبروشيم ۽ گانئوشيم، جاورن ۾ مؤنث ۽ مذکر ته انسانن ۾ عورت ۽ مرد، سڀئي لاءِ فطري اصول ساڳيو آ. سڀئي هڪ ٻئي جي تشڪيل لاءِ لازم ۽ ملزم آهن ۽ ٻنهي جي اهميت جي ڪري هڪ ٻئون وجود نهي ٿو.

جديد تهذيب نئين چڙواڳي چوڙي هڪ نظريو ڏنو ته عورت ۽ مرد ٻئي برابر برابر آهن. يعني جا عورت آ، سوئي مرد آ ۽ جيڪو مرد آ، سائي عورت آ. ٻنهي ۾ صنفي برابري آهي ۽ ڪوبه فرق ناهي، جيڪا ٿيوري سراسر فطرت جي خلاف آ. اها صنفي برابري بظاهر ته خوبصورت منظر ڏي ٿي، نتيجي ۾ عورتون گهرن کان ٻاهر نڪري آيون، نوڪرين ۾ ڪم ڪرڻ لڳيون، بيوٽي پارلرن ايجاد ورتي، پلاسٽڪ سرجريون قائم ٿيون جيڪو ڪم ڪين گهر ۾ سرانجام ڏيندو هيو، اهو رهجي ويو گهرن جهڙا سهڻا ۽ سٺا ادارا ويران ٿي ويا، ٻارن جي تربيت رهجي وئي، مرد بيروزگاري جي ڊپريشن ۾ ونجي ويا ۽ ايئن Disbalance معاشري تعمير ورتي.

پوءِ عورت ۽ مرد قرابت اختيار ڪئي سُڪون جي تلاش ۾ آزادي اختيار ڪيائون ۽ نتيجي ۾ (Hypertension) بيسڪوني رهجي وئي. اها يورپي طرز جي معاشري جي ڪاپي آهي

قرآن پاڪ آواز ڏنو ته:

ومن ايته ان خلق لكم من انفسكم ازواجاً اليها وجعل بينكم مودة ان في ذالک لايات لقوم يتفكرون (الروم 21)

"خدا جي نشانين مان هڪ نشاني اها آهي ته ان توهان جي جنس مان جوڙا پئدا ڪيا ته جيئن توهان ان مان سُڪون حاصل ڪري سگهو. ان توهان ۾ محبت ۽ رحمت رکي ڇڏي، بيشڪ ان ۾ غور فڪر ڪرڻ وارن لاءِ نشانيون آهن"

خدا جي تخليقي نقشي مطابق مرد ۽ عورت هڪ ٻئي لاءِ سڪون جو ذريعو آهن. معاملو تڏهن بگڙي ٿو جو هڪ ٻئي کي سُڪون جي بجاءِ تفريح جو ذريعو بنايو ٿو وڃي جيڪو نظام فطرت جي خلاف آهي، ۽ جا شيءِ فطرت جي خلاف هجي ان ۾ توازن وري ڪيئن رهندو.

سماج جي بگڙڻ، ترقي نه ڪرڻ جو سبب اهو آهي ته عورت پنهنجي جاءِ ڇڏي، ٻئي هنڌ تي ڪم ڪرڻ شروع ڪيو آهي، جتي ڪيس سٺا ٻار آئيندي جا ابا، ناهڻا هيا ۽ گهر کي مثالي سُڪون گاهه بنائڻو هيو، اتان ڪيس هٽائي ٻئي هنڌ تي لڳايو ويو آهي. ۽ مرد جنهن کي قانون فطرت موجب عورت جو نگهبان، معاشي مددگار، هڏڏوڪي ٿيڻو هيو تنهن عيش آرام خاطر پنهنجو ڪم ڇڏي ڏنو ۽ محنت مزدوري، روزگار ۽ مشقت جو ڪم عورت کان وٺڻ شروع ڪيو، اهڙي طريقءڪار معاشري ۾ عدم توازن پئدا ڪيو، جنهن بگاڙ، بي چيني آندي ۽ تعميراتي ڪم رهجي ويا. عظيم معاشرا ۽ انقلابي بيحد خوبصورت ماڻهو لهندي لهندي ڊهي پيا. جيڪو فطرت جي تقاضا جي عين خلاف آهي، اسان جو اهو مشن آهي ته گهر گهر وڃي اهو پيغام ڏيون ته عورت تي حاڪميت مڙهڻ وارو ظلم جبر ۽ ڏاڍ بند ڪيو وڃي، ان کان روئنبو، لاٻارو، گاهه، مزدوري جهڙو ڪم نه ورتو وڃي، ان کي معاشري جو باعزت معمار تصور ڪندي ڪائنس عظيم تر انسان پرورش ڪرايا وڃن ته جيئن اسين قدرت جي ڏسيل واٽ تي روان دوان ٿي هن سنسار کي سهڻو ۽ مثالي بنائيندي. ٻين لاءِ سودمند ٿي سگهون.

آيلِ ڪَرِيان ڪِيئن!؟

بخت علي ابڙو

سنڌ ۾ غريب آبادي هميشہ کان وڏي ڏاءَ تي رهي آهي، پوءِ اهو ڏاءَ ان جي صحت جو هجي، خاندان جو هجي، ان جي مال متاع جو هجي يا ڪنهن ملڪيت جو هجي. جيڪڏهن هڪ غريب بيمار ٿئي ٿو ته ان جو پورو گهراڻو وڏي تڪليف ۾ اچي وڃي ٿو. اسان غربت جي معاشيات (ننڍڙي سطح تي) سمجهي سگهون ٿا.

جيڪڏهن ٿورو غور ڪيون هڪ اهڙي ڳوٺاڻي گهراڻي جي معاشي ۽ معاشرتي حالتن تي، جتي نسبتاً غربت وڌيڪ آهي. گهراڻو جيڪو هڪ Unit تي مشتمل آهي، گهراڻي جي وڏي فرد تي، ٻين گهر ڀاتين تي ۽ ان جي مال متاع تي. انهن جي ظاهري آمدني جو ذريعو گهڻو ڪري انهن جي زمين ئي ٿئي ٿي ۽ عام طور تي انهن جو ڪاروبار جيڪو ننڍين ننڍين دڪانن جي صورت ۾ نظر اچي ٿو. عام طور تي گهراڻي جو هڪ ئي فرد ان گهر ڪي، مال ڪي ۽ زمين کي سنڀالي ٿو.

هڪ غريب ان ڳالهه کان چڱي طرح باخبر آهي ته ان کي اڳتي وڌڻ ۽ ترقي ڪرڻ لاءِ ڪهڙيون شيون ضروري آهن، پر ٿنهن هوندي به هو غريب آهي ڇا؟ اها حيران ڪندڙ ڳالهه ته آهي. جي ها بلڪل آهي. پر حقيقت ۾ مسئلو اهو آهي ته غريب ڪمزور آهي ۽ اهو اوچتو ايندڙ مسئلن کي منهن نه ٿو ڏيئي سگهي. ڇو ته هن وٽ جٽادار منصوبہ سازي نه آهي ۽ هو ادارن جي سهڪار کان به وانجهيل آهي.

اهڙين حالتن ۾ هو پنهنجو پاڻ ۽ پنهنجي گهراڻي کي ڪيئن بچائي سگهي ٿو. ان جو مطلب ته ضرورت ان ڳالهه جي آهي ته ٻين پيش ايندڙ مسئلن کي واضع ڪري اڳيان آندو وڃي. جيئن قدرتي آفتون، فصلن تي ٿيندڙ جيتن جا حملا، اسڪول نه هئڻ ۽ حقن جي لتاڙ. هڪ ڪمزور ۽ غير محفوظ زندگيءَ جي کٽ تمام ڏکيو عمل آهي. پر هڪ غريب گهراڻي ۾ جيڪي مسئلا درپيش اچن ٿا اهي محسوس ڪرڻ تمام آسان آهن.

مثلاً: جيڪڏهن گهر جو هڪ فرد ڪنهن وڏي بيماري ۾ وڪوڙجي وڃي ٿو ته پورو گهراڻو ڪيترن ئي سالن تائين ان کي ڀوڳي ٿو. جيتري به بچت هوندي آهي، اها خرچ ٿي ويندي آهي. مال متاع ۽ ملڪيتون وڪرو ڪيون وينديون آهن ۽ گهڻو ڪري پيسي جو بندوبست به ٻاهرين ذريعن کان ڪيو ويندو آهي ان وقت حالت اڃان به گهڻي خراب ٿي ويندي آهي. جڏهن اهڙ بيماري جو شڪار ٿيل فرد گهر جو واحد ڪمائيندڙ هجي. غربت ان صورت ۾ هڪ مُوذي مرض ٿي پوندي آهي.

غريب ڳوٺاڻو طبقو گهر جي سطح تي گهڻو ڪري مال پالي ٿو. مال تڪڙي تبديلي آڻيندڙ ڪاروبار آهي، جنهن ۾ گهڻو ڪري مائيڪرو فنانس (ننڍي سطحع تي) فنڊ ڏين ٿا. ڇو ته اهو فصل کان وڌيڪ ڪارآمد آهي ان مان روزاني آمدني به ٿئي ٿي ۽ گهر ڀاتين لاءِ روزانہ کاڌ خوراڪ جوبہ ذريعو فراهم ٿئي ٿو. جنهن ۾ کير، مکڻ ۽ کير مان ٺهندڙ ٻيون ڪيتريون ئي شيون شامل آهن.

زراعت ڪنهن حد تائين غيرمحفوظ ذريعو آهي، ان ۾ مختلف قسمن جي جيتن جو حملو، ٻوڏ جو خطرو، نقلي ڪاڌ ۽ دوائون مختلف قسم جا خطرا آهن. جن کي هاري/زميندار مُنهن ڏين ٿا. ورلڊ بئنڪ جي ريسرچ مطابق، تقريباً 56% پاڪستانين کي غربت جي لڪير کان هيٺ ڪرڻ جو خطرو رهي ٿو جنهن ۾ گهڻائي ڳوٺاڻي گهراڻن جي آهي، ۽ 15 سالن کان گهٽ ڄمار ايندڙ ڪجهه سالن ۾ غربت جي ڄار ۾ وڪوڙجي سگهجن ٿا. آبادي جو اهو تناسب جنهن ۾ 50% سيڪڙو کان به وڌيڪ آبادي کي ايندڙ ڪجهه سالن ۾ خطرو آهي، اهي غربت جي ڄار ۾ ڦاسي سگهن ٿا. تقريباً 32% سيڪڙو آبادي اڳ ۾ ئي غربت جي ان ڄار ۾ ڦاسي چڪي آهي.

مسئلو ٻن قسمن جي ماڻهن جو آهي هڪڙا اُهي جيڪي غربت جي لڪير کان هيٺ ڪرڻ وارا آهن ۽ ٻيا اُهي جيڪي اڳ ۾ ئي غربت جي لڪير ڪراس ڪري چڪا آهن ۽ اهي اڳ ۾ ئي غريب آهن ٻيو ته انهن کي ٻاهر نڪرڻ جو ڪو موقعو به نه مليو آهي.

هن اڪرن جي جانچ پڙتال ڪان پوءِ گورنمينٽ هڪ ڊرافٽ تيار ڪيو آهي "Social Protection Strategy" جنهن ۾ زور ڏنو ويو آهي ته رياستن جي بنياد تي هڪ اهڙي پاليسي ناهي وڃي جيڪا انهن ماڻهن کي سماجي ۽ معاشي تحفظ فراهم ڪري. ايندڙ ڪجهه سالن ۾ اهڙي منصوبا سازي (Strategy) جي ضرورت آهي. جنهن جي رپورٽ ظاهر ڪري ٿي ته هر ٽِن مان هڪ پاڪستاني غريب آهي ۽ ٻن مان هڪ غربت جو شڪار هوندو.

تنهنڪري، سوال اهو آهي ته آبادي جي ان ڪمزور پهلو تي ڪيترو غور ڪيو ويو آهي؟ جيڪن ڊرافٽ مان ظاهر آهي ته هتي تمام گهڻي ضرورت آهي ته آبادي جي ان حصي لاءِ سماجي ۽ معاشي تحفظ فراهم ڪيو وڃي. سوشل سيڪٽر تي ڪم ڪرڻ جي تمام گهڻي ضرورت آهي ته غربت ختم ڪرڻ لاءِ ڪو فارمولو جوڙيو وڃي ۽ ان تي عمل درآمد ڪرايو وڃي. خاص طور تي صحت ۽ تعليم جي شعبي جي حوالي سان.

صحت جي حوالي سان تمام گهڻي ضرورت آهي ته بهتر صحت جي پاليسي جوڙي وڃي جنهن جا ٻه جزا هجن. پهريون اهو ته ڳوٺاڻن علائقن ۾ جيڪي به Infrastructure موجود آهن انهن جي صلاحيتن کي وڌايو وڃي. (Rural Health Centers), (Basic Health Units) ڊسپينسريون ۽ ميٽرنٽي هومز ۽ Child & Mother Care Centers جن جي حالت تمام خراب آهي. انهن جي حالتن ۾ تبديلي آڻجي، ۽ انهن سينٽرن کي ڊاڪٽر، ڊسپينسر يا صحت کاتي جا اعليٰ عملدار انهن جو معائنو ڪندا رهن.

مختصر اِهو ته اهي سينٽر جيڪي بنيادي صحت جون سهولتون مهيا ڪري سگهن ٿا ۽ بند پيا آهن. تمام گهڻي ضرورت آهي ته انهن کي ڪم لائق بڻايو وڃي. ۽ ٻيو ته، ان ڳالهه جي به پڪ ڪئي وڃي ته ڇاڪاڻيل صحت کاتي جو عملدار Regular آهي؟. خاص طور تي اسٽاف شڪايتون ڪندو آهي ته امن امان جون حالتون خراب آهن ۽ رهائش جي حوالي سان مسئلا اهم آهن.

ان سلسلي ۾ ڊاڪٽر جي رهائش ۽ پيرا ميڊيڪل اسٽاف جي رهائش صحت مرڪز Health Unit جي بلڪل ويجهو هئڻ گهرجي.

هن وقت صحت مرڪز Health Unit جي حالت اطمينان جوڳي نه آهي، ان ڪري انهن جي واڌاري ۽ بهتري لاءِ اڃان به وڌيڪ محنتون ڪرڻيون پونديون، جيئن اهي چڱي طرح ڪم ڪري سگهن.

هڪ ٻيو قدم جيڪو حڪومت کي کڻڻ گهرجي اُهو اِهو ته هر پنج ڪلوميٽر جي فاصلي تي هڪ هيلٿ يونٽ يا گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڊسپينسري مهيا ڪئي وڃي، هڪ ٻيو اهم قدم اهو ته دائين جي لاءِ تربيتن جو انتظام ڪيو وڃي، گهٽ ۾ گهٽ هڪ تربيت يافته دائي جو هڪ وڏي ڳوٺ ۾ هئڻ ضروري آهي اهڙي طرح ويم دوران عورتن جي موت جو تناسب گهٽ ٿي سگهي ٿو.

ورلڊ بئنڪ جي رپورٽ مطابق 15 سالن کان ننڍي عمر جي ٻارن جو تناسب تمام وڌيڪ آهي جيڪي غربت جي لڪير کان هيٺ اچي سگهن ٿا. جيئن 9-5 سالن جا ٻار اسڪولن ۾ داخل (Enrolled) ٿي نه آهي. ۽ اهي غربت طرف وڌي رهيا آهن. بلڪل ساڳئي ريت 14-10 سالن جا ٻار جن جا اسڪولن ۾ نالا درج نه آهن، انهن جي به غريب هئڻ جو خدشو وڌيڪ آهي.

هتي تمام گهڻي ضرورت آهي ته پوري ملڪ ۾ پرائمري اسڪولن جي سطح تي Enrollment وڌائڻ ۽ سماجي سجاڳي پيدا ڪرڻ Adult Literacy Programs لاءِ ڪم ڪيو وڃي. خواندگي جي مسئلي کي ان جي رحم و ڪرم تي ڇوڙي نٿو ڇڏي سگهجي.

بلڪل ساڳئي ريت Technical ۽ Vocational تربيتن جو به ساڳيو حال آهي، جيڪڏهن اهي سينٽر وزٽ ڪبا ته خراب مشينن جي ڍير ڪجهه به نظر نه ايندو. خانگي ادارا ان سلسلي ,Technical ۽ Vocational تربيتن جا موقعا فراهم ڪري رهيا آهن.

هڪ تحفظ ان غريب ماڻهو لاءِ پوري زندگي جي ننڍڙي سطح تي صحت جي بيما پاليسي (Micro Health Insurance) به آهي. بلڪل اهڙي طرح ان غريب لاءِ ٻيون به پاليسيون هئڻ گهرجن. مثلاً: فصلن لاءِ، مال مويشي لاءِ ۽ ٻين ڪمزور اثاثن لاءِ.

اهڙي نموني جون پاليسيون جيڪڏهن بهتر نموني ٺاهيون ۽ لاڳو ڪيون وڃن ته انهن سان غريب ماڻهن جو ڪافي بچاءُ ٿي سگهي ٿو. ٻين لفظن ۾ غربت ڪان غريب کي نجات ڏياري سگهجي ٿي. مائيڪرو انشورنس جي جيڪڏهن مائيڪرو ڪريڊٽ سان ڀيٽ ڪجي ته مائيڪرو ڪريڊٽ وارو تصور غريب لاءِ وڌيڪ فائديمند آهي. ان تصور ۾ غربت خلاف جنگ ڪرڻ جي ڀرپور طاقت موجود آهي. جيتوڻيڪ اهڙين انشورنس اسڪيمن ٺاهيندڙ ڪا واضع ايجنڊا ڪونهي. پر، ان مد ۾ آدم جي انشورنس ڪمپني ۽ RSPN هڪ ڳنڍيل قدم کنيو آهي جنهن سان RSPs پاران ٺاهيل ڳوناڻي تنظيم جو ميمبر ٿوري في ڏيڻ سان ميمبر ٿي پاليسي وٺي سگهي ٿو ۽ پنهنجي صحت تي ٿيندڙ خرچ جي ڳڻتي ڪان آجو ٿي سگهي ٿو. ان ۾ ڪو شڪ نه آهي ته هي قدم تمام بهتر ۽ فائديمند آهي پر اجان هڪ قدم اڳتي وڃڻ جي ضرورت آهي يعني غريب کي فصل، مال مويشي ۽ اجهي وغيره جو به تحفظ هجڻ گهرجي.

بـنـدر جا پـنـي، نه سـڪيانا ۾ سـمـهـو،
ڪير تو ڪُڻ ڪري، جيئن ماٺي منجهه مهي،
ايـڏو سـور سـهـي، تـنـهـ نه ڪـجـي نـاڪنا. (شاهه)

چا ڪرڻ گهرجي: اسان جي سهڻي سنڌ وسيلن سان مالا مال آهي، دريا جي ڪپ تي وينل جيڪڏهن اُڄ مري ته ان ۾ دريا جو ڏوهه ڪونهي. پاڙيسري ملڪن جي ترقيءَ ۾ جهاتي پائيندي، اسان پنهنجي زندگيءَ جو معيار بهتر بڻائي سگهون ٿا. سڀ کان پهرئان اسان کي جاڻ وڌائڻي پوندي، تعليم جي زيور واري مالها پائيندي علم جي سمنڊ ۾ غوطا کائڻا پوندا. جيڪي اسان ٻنهه ڇڏي ڏنا آهن.

ننڍيون ننڍيون انٽرپرائيز گهر گهر ۾ ٺاهڻيون پونديون. زراعت جي ميدان ۾ سوچي، بسڪيٽ، سيون، گرم مصالحا، ڪيچ اپ، جوس، ڪيڪ، پيسٽريون، پاڃيون پيڪ ۽ محفوظ ڪرڻ جا هنر رائج ڪرڻا پوندا.

مال مويشي جي ميدان ۾ هترادو لڳ ڪرائيندي سٺا نسل روشناس ڪرائيا ته جيئن کير ۽ گوشت جي پيداوار وڌي، سنڌن ڪاڌ خوراڪ لاءِ متوازن غذا جا يونٽ متعارف ڪرائيا ته جيئن سبز چارو دستياب نه هجڻ جي صورت ۾ جانورن جي صحت متاثر نه ٿئي. کير ۽ گوشت کي پيڪنگ ڪندي ان مان ٻيا پراڊڪٽ مثلاً: آئيس ڪريم، ڪلفي، سِجي، ڪوفتا، ٻوٽيون محفوظ ڪندي وڏن مارڪيٽن ۾ موڪلڻيون پونديون.

اهڙي طرح صنعت جي ميدان ۾ دستڪاري يا ريڊي ميڊ گارمينٽ ۾ انقلابي تبديليون آڻيندي گهراڻن جي زندگين جو معيار بهتر ڪري سگهجي ٿو. جنهن سان گهر گهر انڊسٽري، محلي ۽ ڳوٺ سطح تي ڪارخانا لڳائيندي غربت جو خاتمو ڪري سگهجي ٿو. ان لاءِ همت ولولي ۽ جدوجهد جي اشد ضرورت آهي.

جي هانءُ نه هارين ڪـرهيارل،
نه هي ڏينهن به گهاري ويندا سين،
جـو پـيـر پـساري ويـٺـو آن،
اٺ ڏونـــگر ڏاري ويـنـداسين.

روزگار جي واڌاري ۽ تحفظ واري منصوبي (LEP)
پراجيڪٽ هيٺ ٽيننڊڙ تربيتون ۽ نوجوانن جو روشن مستقبل

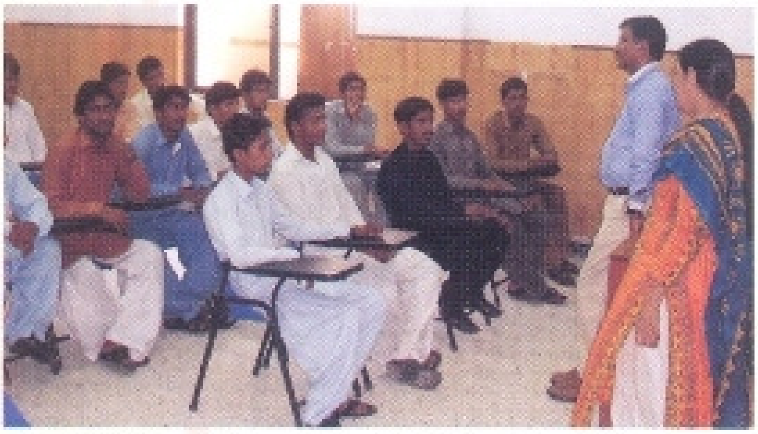

امام علي ڏيٿو

سنڌ جي تاريخ جا جيڪڏهن ورق اٿلائي ڏسنداسين ته سنڌ اندر اسان کي ڪيترائي اهڙا شهر ۽ ڳوٺ ملندا جن جي تاريخ تمام پراڻي آهي، جنهن کي ڪافي حوالن سان گهڻي اهميت حاصل هوندي آهي. پر هن هڻ هنان ۽ وٺ وٺان جي دور ۾ اسان اُتي پهچي نٿا سگهون. اُن هوندي سرسو ان ڳالهه جو پڪو پهه ڪيو آهي ته اهڙين تاريخي ماڳن مڪانن کي ڳولي اُتان جي ماروئڙن کي نئين دنيا کان روشناس ڪرايون ۽ ترقيءَ جي هن دور ۾ اهڙن ماهرن ۽ هنرمند ماڻهن کي اُتان هٿ ڪري (جن وٽ مهارت ته آهي پر ڪو ذريعو نه آهي) انهن کي تربيتون ڏئي اهڙو ته ماهر ڪاريگر، هنرمند بڻايون ته جيئن هو پنهنجي ڳوٺ ۽ ملڪ لاءِ هڪ مثال بڻجي سامهون اچن.

هن وقت سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن جي ضلعن ۾ هلندڙ پراجيڪٽس ۾ "روزگار جي واڌاري ۽ تحفظ وارو منصوبو (LEP) " سڀ کان وڏو پراجيڪٽ آهي. جنهن هيٺ غريب خاندانن جي سماجي ۽ معاشي حالت بهتر بڻائڻ لاءِ وسيع پروگرام ترتيب ڏنل آهي.

هن وقت هي پراجيڪٽ گهوٽڪي ضلعي جي فقط ٻن تعلقن گهوٽڪي ۽ خانپور ۾ هلندڙ آهي. هن پراجيڪٽ جا هيٺيان بنيادي مقصد ۽ ڪم آهن.

- 1800 غريب ترين عورتن جي مالي صورتحال بهتر بڻائڻ لاءِ اهڙا ڪاروبار ڪرائڻ يا وسيلا پيدا ڪرڻ ته جيئن انهن جي ماهوار آمدني ۾ اضافو ٿي سگهي.
- 7440 ماڻهن کي مختلف هُنر سيکارڻ / سڌن تربيت ڪرڻ ته جيئن اهي يا ته خود روزگار ڪرڻ جي قابل ٿي سگهن يا ڪنهن اداري ۾ نوڪري ڪرڻ جي اهل ٿي سگهن.
- مٿي ذڪر ڪيل تربيت وٺندڙن کي روزانو 200 روپيا معاوضي طور ادا ڪرڻ ته جيئن تربيت دوران سندن گهرو حالتون مستحڪم رهن ۽ وڌيڪ پسپائي جو شڪار نه ٿين.
- غريب خاندانن لاءِ مالي سرگرميون وڌائڻ لاءِ قرض طور رقم ڏيڻ ته جيئن اهي دوڪان کولين، مال جو واڌارو ڪن يا زرعي ٻج وغيره خريد ڪري زمين جي پوکي راهي وسيلي پنهنجي آمدني ۾ اضافو ڪري سگهن.

- مختلف ڪاروبار ڪندڙن کي هڪ پليٽفارم تي جمع ڪري سندن ڪاروباري صلاحيتن کي وڌيڪ بهتر بڻائڻ لاءِ سندن تربيت ڪرڻ ته جيئن هو ڪاروبار کي وڌائي وڌيڪ ناڻو ڪمائي سگهن.

- مٿي ذڪر ڪيل سڀني مقصدن تي يڪسان ڪم ڪندڙ آهي. گڏوگڏ هتي تربيتن واري ڪم کي وڌيڪ تفصيل سان سمجهڻ ضروري آهي ته جيئن هي ليک پڙهندڙ به انهن تربيتن کي سمجهي سگهن. جيڪي سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن پاران ٻهراڙيءَ پيرو ڪرايون پيون وڃن. ”روزگار جي واڌاري وارو منصوبو (LEP)“ تحت ڪجهه اهڙين تربيتن جي چونڊ ڪئي وئي آهي جيڪي هن ڪان ٻهريان ضلعي گهوٽڪي ۾ ڪڏهن به نه ٿيون آهن. ۽ پيو اهو به ته اهڙي قسم جون تربيتون حاصل ڪري هتان جا بيروزگار نوجوان جلدي نوڪريون وٺڻ جي قابل ٿي سگهندا.

تربيتن جو وچور

1) **هيوي مشين آپريٽر (وزني مشين) Heavy Machine Operator**

هن ڪان الڳ سنڌ ۾ استعمال ٿيندڙ ڳري مشينري جيڪا عام طور تي شاخن جي ڪاٽڻ ۽ روڊ جي ڪم لاءِ استعمال ٿيندي آهي. ان ۾ مقامي يا سنڌي ڊرائيور اٽي ۾ لوڻ برابر به نظر ڪونه ايندو. مطلب ته اڪثر ڊرائيور پنجاب ۽ خيبر پختونخواه جا ئي نظر ايندا. اهڙي صورتحال کي نظر ۾ رکندي اسان هن وقت گهوٽڪي ۾ موجود هڪ اداري ”اجمل خان اينڊڪو (AKC)“ ۾ 60 مقامي نوجوانن جي داخلا ڪرائي وئي آهي ته جيئن اهي نوجوان Excavator Operator (ڪاٽيءَ واري مشين) Crane Operator (مختلف ڳريون شيون هڪ هنڌان ڪڍي ٻئي هنڌ رکندڙ مشين) ۽ Rigger Operator (Vane) کي اشارا ڏيندڙ، جهڙا ئي ڪورس ڪرايا پيا وڃن. هلندڙ مهيني جي آخر ۾ ٽن مهينن وارو ڪورس مڪمل ٿي رهيو آهي. الله جي فضل سان هيءُ ٻهرين پتيج هوندي جنهن هيٺ مقامي نوجوان ڳرين مشينن جا ڊرائيور ٿي مارڪيٽ ۾ موجود هوندا.

2) **جانورن جي بهتر پالنا ۽ انهن جي ڪاڌ خوراڪ متعلق ڪورس:**

جيئن ته هن وقت ملڪ جي ٻين صوبن جهڙوڪ پنجاب ۽ خيبر پختونخواه ۾ بهترين نسل جي جانورن جي پالنا ٿي رهي آهي ۽ انهن جي ڪاڌ خوراڪ لاءِ به نئين خوراڪ تيار ٿي رهي آهي. پر سنڌ جا ماڻهو اهڙي ترقيءَ کان بلڪل اڻ واقف آهن. ان صورتحال کي سامهون رکندي سرسو پاران 50 نوجوانن جون ٻه ٻئچون وٽرنري ڪاليج لاهور موڪليون ويون، جتي ”جانورن مان بهتر کير حاصل ڪرڻ“ ۽ انهن جي پيداوار وڌائڻ لاءِ بهتر ڪاڌ جي استعمال لاءِ ڪورس ڪرايا ويا آهن. جنهن ڪانپوءِ اهڙا نوجوان مال جي واڙن تي ڪم ڪرڻ واسطي فائديمند ٿي سگهن ٿا. اميد آهي ته اهڙا نوجوان مال جي واڙن تي نه رڳو نوڪري ماڻڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندا پر مال جي واڙن تي جانورن جي بهتر پالنا ۽ انهن جي ڪاڌ خوراڪ جي ذريعي مال جي واڙن جي آمدن ۾ زياده اضافو پڻ ڪري سگهندا. ۽ نتيجي ۾ سنڌ ۾ مال جا واڙا هڪ منافع بخش ڪاروبار طور سامهون ايندا.

3) **لگزري هوٽلن تي ڪم ڪندڙ عملي جا ڪورس:**

(Food & Beverage) ۽ Basic House Keeping Service

اوهان جيڪڏهن پاڪستان جي وڏن هوٽلن جهڙوڪ:

شيرٽين، آواري ٽاور، سيرينا، ميريئيٽ، پرل ڪانٽينينٽل وغيره تي رهڻ جو اتفاق ٿيو هوندو ته اوهان اتي سروسز مهيا ڪندڙن جي ڪم ڪان واقف هوندا، جيڪي نوجوان ياڻ اوهانکي ٽيبلن تي کاڌو ۽ ٻيون مشروبات مهيا ڪندي نظر ايندا يا وري ڪمرن جي سيٽنگ ڪندي نظر ايندا. جيتوڻيڪ ڪراچي، حيدرآباد ۽ سکر جي هوٽلن ۾ اهڙيون تمام گهڻيون جايون آهن. پر اتي ٻه سنڌي نوجوان ورلي نظر ايندو. ان ڳالهه کي سامهون رکندي هن ڀيري سرسو پاران LEP پراجيڪٽ هيٺ 50 جوڻوانن کي ڪراچيءَ ۾ موجود سرڪاري اداري Pakistan Institute of Tourism & Hotel Management (PITHM) مان ڪورس ڪرايا ويا آهن. خوشيءَ جهڙي ڳالهه اها به آهي ته هن وقت ڪراچيءَ جي ڪجهه هوٽلن ۾ رابطا ڪري سنڌن هوٽلن لاءِ اهڙن تربيت يافته ۽ سند يافته نوجوانن جون خدمتون حاصل ڪرڻ لاءِ درخواست ڪئي آهي. جڏهن ته PITHM جي ڊائريڪٽر جي ذاتي ڪوشش سان ڪراچيءَ ۾ ريسٽورانٽ، هوٽلن ۽ ٻيون اهڙيون سروسز ڏيندڙ ادارن جي مالڪن سان ڳالهه ٻولهه ٿي چڪي آهي، جيڪي هنن سيني نوجوانن کي نوڪري ڏيڻ لاءِ تيار آهن. ان سلسلي ۾ جلد ئي ڪراچي ۾

هڪ ميٽنگ سڏائي پئي وڃي جتي اهڙن سند يافته نوجوانن جي ڀرتي يقيني بڻائي ويندي.

4) هٿ واري طريقي سان جانورن جو نسل وڌائڻ Artificial Insemination

هي جديد ٽيڪنالاجي جو دؤر آهي جو هائي جانورن جي نسل جي واڌ ويجهه لاءِ هٿ وارو طريقو استعمال ڪيو وڃي ٿو. جنهن ذريعي هڪ ته هي هڪ محفوظ طريقو آهي، جنهن سان ڪرب جانور ڪنهن وچڙندڙ بيماري جو شڪار نه ٿيندو ۽ ٻيو اهو ته هن طريقي ذريعي دنيا جي ڪنهن به پلي نسل جو ٻج رکرائي سگهجندو. هي هڪ آسان طريقو آهي جنهن ذريعي ڪو تربيت يافته ماڻهو هڪ انجيڪشن ذريعي مخصوص نسل جو ٻج ڳئون يا مينهن جي رحم ۾ داخل ڪري ٿو. هن جديد ٽيڪنالاجي ۽ انتهائي محفوظ ۽ ڪارائتي طريقي ۽ انجي مقبوليت کي سامهون رکندي سرسو پاران 22 نوجوانن جي "A.I" جي طريقي تي لاهور جي وٽرنري ڪاليج مان ڏه ڏينهن ڪورس ڪرايو ويو ۽ اهڙن نوجوانن کي "A.I Kits" پڻ ڏنيون ويون آهن، جن ذريعي هائي هو گهوٽڪي ۽ خانپور تعلقي ۾ در در وڃي اعليٰ نسل جو هي هٿرادو طريقي سان نسل ڪشي ڪري رهيا آهن. هن وقت تائين 51 ڳئين کي هٿرادو طريقي ذريعي سان لڳ ڪرايو ويو آهي.

گهڻ رخو هنر وڌائڻ وارو پروگرام

Integrated Skill Development Programme

لطيف سومرو

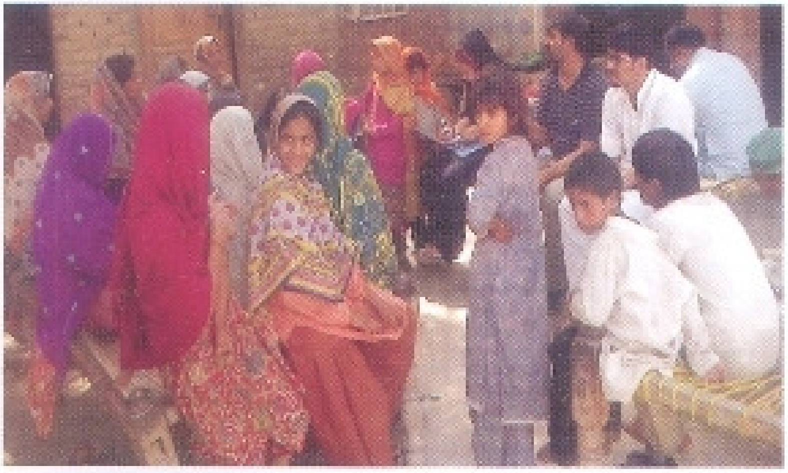

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن غربت گهٽايو پروگرام جي اصولن تي هلندي اتر سنڌ جي ٽون ضلعن ۾ غريب ماروئڙن مان غربت ختم ڪرڻ خاطر انهن سان گڏجي ڏينهن رات ڪم ڪري رهي آهي. غريب ماڻهن جي ذهني اوسر ۽ جاڳرتا، ڪين علم ۽ ٽيڪنالاجيز مهيا ڪري ڏيڻ ته جيئن هو پنهنجي مدد پاڻ تحت غربت مان آجپو حاصل ڪري سگهن.

حڪومت سنڌ جي مالي سهڪار سان سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن (سرسو) انٽيگريٽڊ اسڪل ڊولپمينٽ (ISDP) پراجيڪٽ ضلعي قمبر-شهدادڪوٽ ۾ شروع ڪيو آهي. هن پراجيڪٽ جو اصل مقصد ضلعي قمبر-شهدادڪوٽ جي ٽن يونين ڪائونسلن (1) راوتي (2) جيئل ابڙو (3) خيرپور جوسو ۾ بيروزگار نوجوانن (مرد ۽ عورتن) کي هنر جهڙي زيور سان آراستا ڪرڻ آهي، ته جيئن اهي پنهنجي ۽ پنهنجي گهر وارن جي زندگي ۾ معاشي ۽ سماجي تبديلي آڻيندي باهنر ٿين ۽ غربت جي ڏيڻ مان آجپو حاصل ڪندي خوشحال زندگي طرف وڪ وجهي سگهن.هن پروگرام کي عملي شڪل ڏيڻ لاءِ سرسو تنظيم سازي ۽ سماجي جاڳرتا جو ڪم ٽنهي يونين ڪائونسلن ۾ شروع ڪيو آهي. هن ڪارائتي ڪم جي شروعات سڀ کان پهريان يونين ڪائونسل راوتي کان ڪئي وئي آهي. پروگرام تحت ٽنهي يونين ڪائونسلن مان 1040 مرد ۽ عورتن کي هنري سکيا ڏني ويندي، جن جي نامزدگي ڳوٺن ۾ نهيل تنظيمن جي مشاورت سان ڪئي ويندي ته جيئن صحيح، غريب ۽ مستحق ماڻهن کي سکيا ملي سگهي ۽ وڌ کان وڌ غريب ئي هن سکيا مان ڀرپور فائدو وٺندي هنر جهڙي بادشاهي حاصل ڪري سگهن.

Name of Training	ٽريننگ جا نالا	نمبر
Heavy Machinery Operators	بلڊوزر ۽ ٽريڪٽرن جا ڊرائيور	1
Mobile Repairing	موبائيل جي مرمت	2
Building Electrician	بجليءَ جي فٽنگ	3
Welding	ويلڊنگ جو ڪم	4
Motor Cycle Repairing	موٽر سائيڪل جي مرمت	5
Generator Repairing	جنريٽرن جي مرمت	6
Tailoring	سلائي	7
Applic Work	ٽڪ جو ڪم	8
Chabi, Sindhi Cap & Zari work	چبي، سنڌي ٽوپي ۽ زريءَ جو ڪم	9
Beautician	هار سينگار	10
Product Development Training	هٿ جي شين (سامان) ناهڻ جي ٽريننگ	11

هنرن ۾ خود ڪفالت ڪرڻ جو چارٽ.

سرسو هنري سکيا ڏيارڻ واسطي يونين ڪائونسل سطح تي هنري مرڪز جوڙيا آهن ته جيئن ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين کي انهن جي ئي علائقن ۾ تربيت ڏئي سگهجي. انهن تربيتن کي عملي جامو پهرائڻ لاءِ سرسو ماهر ۽ تجربيڪار سکيا ڏيندڙن (Trainers) جون خدمتون پڻ ورتيون آهن. سيني تربيتن کي پيداواري شڪل ڏيڻ لاءِ ماهر ڊزائينر (Designer) ۽ بزنس ڊولپمينٽ آفيسر (Business Development Officer) پڻ ڀرتي ڪيا ويا آهن ته جيئن سکيا جي هن معيار کي برقرار رکي سگهجي. ۽ گڏوگڏ هن پروگرام تحت سيني تربيت وٺندڙ ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين کي مارڪيٽ سان ڳانڍاپو Linkage پڻ ڪرائي سگهجي. تربيت يافته ڇوڪرين جا Business Development Groups (BDGs) ٺاهيا ويندا ته جيئن عورتن کي معاشي طور تي وڌيڪ مستحڪم ڪرڻ ۾ سولائي ٿي سگهي، ۽ هن پراجيڪٽ جا ڀرپور نتيجا پڻ حاصل ڪري سگهجن.

انهيءَ کان علاوه (BDGs) جي عورتن (ڇوڪرين) جي ڪم جي صلاحيت کي ۽ مارڪيٽ جي هنرن (نمونن) (Trends) کي بهتر سمجهڻ لاءِ ڪراچي، اسلام آباد ۽ لاهور جي مارڪيٽن تائين مطالعاتي دوره (Exposure Visits) پڻ ڪرايا ويندا ته جيئن وڌ کان وڌ تربيت حاصل ڪندڙن کي ڄاڻ حاصل ٿي سگهي.

هن پراجيڪٽ جي مڪمل نتيجن حاصل ڪرڻ کانپوءِ جنهن ۾ سکيا وٺندڙ مرد ۽ عورت (Trainees) کي ضرورت پئي ته سرسو مائڪرو فنانس Micro Finance وارو شعبو قرض پڻ مهيا ڪندو ته جيئن انهن ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين (مرد/ عورتن) کي پنهنجي پيرن تي بيهارڻ ۾ مدد ملي سگهي ۽ هڪ پائدار ۽ امن پسند معاشري جي تشڪيل ۾ هٿ ونڊائي سگهن ۽ گڏوگڏ پنهنجي آمدني ۾ خاطرخواهه اضافو پڻ ڪري سگهن. اهڙي محنت عيوض هو معاشري جا اهم ڪارڪن بڻجندي پنهنجي خطن، ڳوٺن وستين واهڻ ۾ هنر کي اڳتي وڌائيندي معاشري ۾ ترقي جو سبب بڻجندا. اهڙي بامقصد ۽ ڀرپور عمل سان معاشرو ترقي طرف روان دوان ٿي سگهندو جنهن ۾ هر ماڻهو کي پنهنجي پنهنجي واڳيل فيلڊ ۾ ڀرپور ڪردار ڪرڻ جي تمام گهڻي ضرورت آهي.

**

تعليم بالغان مرڪز جو افتتاح

نسرين نوناري

انساني مسئلن جي جيڪڏهن لسٽ ٺاهي وڃي ته ٻه اهڙا بنيادي مسئلا سامهون ايندا جن کي اسين سڀ کان مٿي رکنداسين، انهن ۾ هڪ صحت ۽ ٻيو تعليم جو مسئلو آهي. ائين چئي سگهجي ٿو ته صحت جو معاملو اصل ۾ تعليم جوئي معاملو آهي.

جيڪڏهن توهان وٽ سجاڳي آهي، بنيادي حقن جي حاصلات آهي ۽ جيڪڏهن اوهان کي چڱي طرح سڌ آهي ته توهانجي ڳوٺ ۽ ٻرپاسي وارن علائقن ۾ صحت متعلق ڪا مهم هلي رهي آهي ته توهان کي بلڪل خبر هوندي ته انهيءَ مان توهان کي ڪيئن فائدو حاصل ڪرڻو آهي. يقيناً ان سان اوهان پڻ نه فائدو حاصل ڪندؤ ٿي پر گڏوگڏ پنهنجي گهر وارن ۽ ٻين ماڻهن کي پڻ فائدو پهچائڻ جي ڪوشش ڪندا. ان جي ابتڙ جيڪڏهن توهان پڙهيل لکيل ناهيو هڪ اکر به پڙهي نٿا سگهو ۽ نه ئي سمجهي سگهو ٿا ته اهڙين مهمن جي بنيادي مقصدن کي به اوهان نٿا سمجهي سگهو ۽ نه ئي وري ڪو فائدو حاصل ڪري سگهو ٿا.

پڙهڻ ۽ لکڻ جي بنيادي صلاحيت زندگي جي هرقدم تي انتهائي اهميت جوڳي آهي. اهڙي ئي اهميت کي نظر ۾ رکندي سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن پاران قمبر-شهدادڪوٽ ضلعي جي ڳوٺ غازي خان چانڊيو ۾ بالغ خواندگي مرڪز جي افتتاح ڪرڻ لاءِ هڪ تقريب منعقد ڪئي وئي.

هن مرڪز جو افتتاح ڊپٽي ڪمشنر قمبر-شهدادڪوٽ اسدالله ابڙو ڪيو. ان موقعي تي سرسو جو ايڪٽنگ چيف ايگزيڪيوٽو آفيسر غلام مصطفيٰ ابڙو، نعمت الله شيخ، نسرين نوناري پڻ ان موقعي تي موجود هئا. هن مرڪز جي افتتاح جو بنيادي مقصد ڀرپاسي سان تعلق رکندڙ اڻ پڙهيل عورتن ۾ بنيادي پڙهڻ لکڻ ۽ سمجهڻ جي صلاحيت پيدا ڪرڻ آهي. ان سان بالغ عورتن مان جاهليت جو خاتمو پڻ ممڪن آهي ته جيئن هي عورتون ان بالغ خواندگي مرڪز مان پڙهي لکي ڪري پنهنجي حقن کي سمجهن ۽ اڳتي هلي پنهنجي ٻارن جو تعليم ذريعي مستقبل سنواري سگهن.

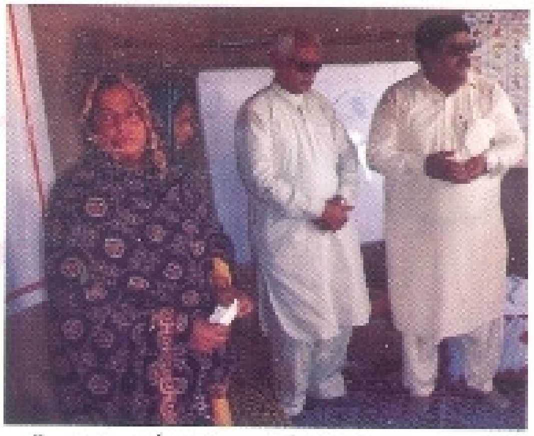

تقريب کي خطاب ڪندي ڊي.سي اسدالله ابڙو چيو ته سرسو سنڌ حڪومت جو ٻانهن ٻيلي ادارو آهي، جيڪو غربت جي خاتمي کان وٺي سنڌ جي اڪثر علائقن ۾ ٻوڏ، سيلاب ۽ مختلف آفتن ۾ ڀاڱ مچايو آهي. انهن مڙني شعبن سميت تعليم جي شعبي ۾ پڻ سرسو جون ڪيل خدمتون قابلِ تعريف آهن. هن چيو ته تعليم عورتن کي انهن جا حق، دعوي ۽ اقتصادي توڙي سياسي ۽ سماجي ميدان ۾ انهن جي صلاحيتن کي وڌائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿي. غربت جي لعنت ختم ڪرڻ جي لاءِ تعليم سڀني کان وڌيڪ طاقتور ذريعو آهي.

سرسو جي ايڪٽنگ چيف ايگزيڪيوٽو آفيسر غلام مصطفيٰ ابڙو تقريب ۾ ڳالهائيندي چيو ته منهنجي ڪوشش آهي ته ڀرپاسي جي سڀني علائقن ۾ خاص طور تي عورتن جي لاءِ بنيادي تعليم جي فراهمي لاءِ اهڙا غير رسمي تعليمي سينٽر کوليا وڃن ڇو ته اهڙن مرڪزن جي کولڻ جو مقصد عورتن ۾ بنيادي تعليم حاصل ڪرڻ جو ڀرپور

قدم آهي ۽ ڳوٺ ڳوٺ ماڻهن ۾ آگاهي پيدا ڪرڻ جو پڻ ذريعو آهي. ڀِٽاري جي عورتن کي بنيادي تعليم فراهم ڪرڻ سان مستقبل ۾ اهو فائدو ٿيندو ته جڏهن هو سرسو کان قرض وٺن ٿيون ۽ ان جي ڪاغذي ڪارروائي لاءِ ٿي ته هو بنيادي اکرن جي سڃاڻ ۽ صحيح ڪري غلط فهمي يا بي ايماني کان بچي سگهن ۽ جيڪي والدين پنهنجي ٻارن کي بالخصوص نيانين کي تعليم نه ڏياري سگهيا تن ۾ هنن عورتن

جو وڏو ڪردار هوندو ۽ سماج ۾ عورتن جي تعليم جي بنا ترقي ممڪن ناهي.

تقريب جي پڄاڻي تي ڊپٽي ڪمشنر ۽ سرسو جي ايڪٽنگ چيف ايگزيڪيٽو آفيسر گڏجي ان مرڪز ۾ تعليم وٺندڙ عورتن ۾ ڪتابن جا سيٽ پڻ ورهايا.

جنهن ڪانپوءِ ميڊيا سان ڳالهائيندي غلام مصطفيٰ ابڙو چيو ته حڪومت سنڌ ۽ سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن جي اها ڪوشش آهي ته ڳوٺائين عورتن کي تعليم ذريعي بااختيار بڻائجي ته جيئن مستقبل ۾ پنهنجي خاندن ۽ ٻارن جي بهتر مستقبل لاءِ بهتر ۽ پائدار منصوبه سازي ڪرڻ جي صلاحيت رکي سگهن.

نعمت الله شيخ مئنيجر سوشل سروس سيڪٽر چيو ته هن سينٽر کولڻ جو مقصد بالغ خواندگي جي حوالي سان آگاهي پيدا ڪرڻ به آهي ۽ عورتن لاءِ پڙهڻ ۽ لکڻ جو پهريون قدم پڻ. هڪ ٻئي سوال جي جواب ۾ هن چيو ته

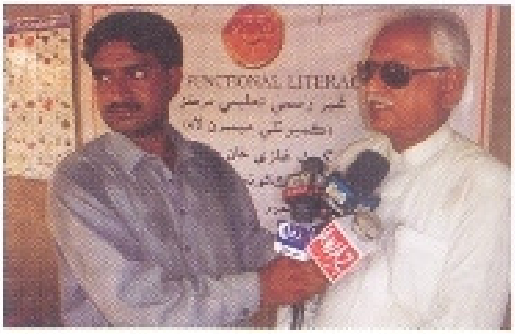

سرسو ڳوٺائين عورتن ۽ ماڻهن جي مالي مدد ۽ سندن حيثيت کي بهتر ڪرڻ جي لاءِ انهن کي پيشه ورانه تعليم ۽ ٻيا انيڪ موقعا فراهم ڪري ٿو. هن چيو ته عورتن جي تعليم جو ملڪ جي ترقي تي گهڻو اثر پوندو آهي. يقيناً ان مرڪز جي کلڻ سان اهو پڻ ممڪن بڻجندو ته ان مرڪز ۾ پڙهندڙ عورتن کي ڏسي علائقي جي ٻيو وارن ڳوٺن جون ڇوڪريون ۽ عورتون پڻ تعليم حاصل ڪرڻ ۾ پنهنجي دلچسپي ۽ خواهش ظاهر ڪنديون. ڳوٺ غازي خان چانڊيو ۾ قائم ٿيندڙ هن مرڪز جي هڪ عورت شاگردياڻي ميڊيا وارن کي ٻڌايو ته سندن ڳوٺ ۾ جڏهن به تعليم جي ڳالهه ڪئي ويندي هئي ته سندن مرد ناراض ٿي ويندا هئا ۽ سٺو نه سمجهندا هئا پر سرسو جي ڪامياب حڪمت عملي تحت اسانجا مرد اسانجي خواهشن جو احترام ڪرڻ لڳا آهن. ۽ اسان جي گهر ۾ ئي سرسو جي تعليمي سينٽر کولڻ ۾ اسان جي مدد ڪئي ۽ ڏاڍو خوش آهن.

60 سالن جي هڪ ٻئي عورتن شاگرياڻي چيو ته جيڪا به منهنجي زندگي بچي آهي. مان تعليم حاصل ڪنديس ۽ پنهنجي ٻارن خاص طور تي پنهنجي نيانين کي تعليم ڏياريندس. اسانجي ڳوٺ ۾ اسان جي لاءِ هي سرسو وارن سينٽر کوليو آهي. جيڪا الله جي طرفان نعمت سمجهون ٿا.

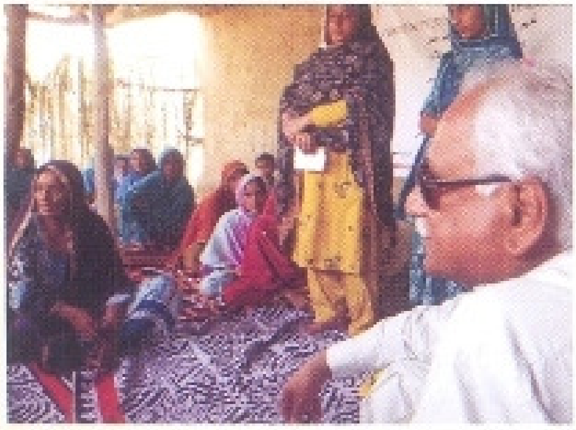

ڪن عورتن اهو پڻ چيو ته تعليم حاصل ڪرڻ جي ڪائي به عمر نٿي ٿئي. اسين پڙهي لکي ڪري اهڙي ئي سينٽرن ۾ پڙهائينديوسين. ۽ علائقن جي ڇوڪرين کي تعليم ڏينديون سي.

هن سينٽر ۾ 20 سالن جي ڇوڪرين کان وٺي 60 سالن تائين امڙيون پڻ شاگرد بڻجي خوشي محسوس ڪن ٿيون. سينٽر جي افتتاحي تقريب دوران عورتن جي چهرن تي خوشين جي اهڙي ته مرڪ هئي، جنهن مان لڳي رهيو هو ته جڻ سندن خواهشن جي تڪميل ٿي رهي آهي.

غريب مارُوئڙن لاءِ صحت جون سهوليتون

راشد حسين ڀٽي

آدم جي انشورنس ۽ سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن (سرسو) سنڌ جي ٻهراڙين جي پٺتي پيل غريب ۽ لاچار ماڻهن جي صحت جي مسئلن کي مدِنظر رکندي، هيٺئر انشورنس جي پاليسيءَ ۾ وڌيڪ بهترين آنديون آهن.

انشورنس هڪ اهڙو سرشتو آهي جنهن سان هر سال ٿوري پريميم ذريعي اچانڪ ۽ ناگهاني آفتن مثلاً صحت سان واڳيل سيٺي وڏا خرچ، املاڪ جي چوري، ٻاهه وغيره جي صورت ۾ واڳيل ڪمپنين هڪ پاليسي مرتب ڪئي آهي جنهن جي ذريعي انشورنس وٺندڙن کي ڪَوَر (تحفظ) ملي وڃي ٿو. سٺي ساک رکندڙ ڪمپنين جي ذريعي دنيا جا اربها ماڻهو انشورنس سان واڳيل آهن ۽ اهڙي پاليسي کي سمجهندي هو هيٺيان فاعدا ڪٺي رهيا آهن.

- خاندان جي صحت جي سارسنڀال.
- مرض جي صورتن ۾ اسپتالن جي ڳرن خرچن کان بچاءُ
- سادو ۽ حفاظتي تحفظ
- قدرتي آفتن، باهه ۽ چوري کان ملڪيت جي حفاظت
- ٽانگ ۽ ڪنڌي جو چڪ، دل جو دورو، ايڪسيڊنٽ وغيره ۾ تحفظ
- ٽيڪس کان آجپو
- يقيني آمدني
- زندگي لاءِ منصوبه سازي
- پوڙهائپ ۾ سهارو ۽ فائدو
- قرض جي سهوليت
- موڙي ۾ واڌ ۽ منافعو
- آخر ۾ ملندڙ اضافي رقم، بونس ۽ انعام
- ملڪيت گروي رکڻ کان رعايت.

صحت هزار نعمت ۽ جان آ ته جهان آ

اها حقيقت آهي ته انساني جياپي جي لاءِ سُٺي صحت جو هجڻ لازمي آهي. بيمار جسم کي صحتمند ڪرڻ لاءِ انسان کنهن بـ حد تائين وڃي سگهي ٿو، ۽ وڃي ته ڇونه، ڇوته صحتمند زندگيءَ کان وڌيڪ انسان لاءِ ٻي ڪابه شيءِ نه آهي. اسين اڪثر ڏٺو آهي ته جيڪڏهن ٻهراڙي ۾ رهندڙ ڪو غريب فرد بيمار ٿي پوي ٿو ته هو پنهنجي صحتيابي جي لاءِ ٿورڙي پهريان روڪ رقم استعمال ڪري ٿو، پوءِ پنهنجا ڍور ڍڳا ڪپائي ٿو،

قيمتي خانداني زيور وڪڻي ٿو يا گروي رکي ٿو، قرض کڻي ٿو مطلب ته آخري حد تائين وڃي پهچي ٿو. غريب انسان لاءِ ته علاج ۾ آسان نه آهي ۽ نه ئي ڪا سُٺي اسپتال تائين آسان پهچ. هڪ بيمار غريب، مفلس شخص

جيڪو هن مهانگائي جي دؤر ۾ ٽي ويلا ماني کائڻ لاءِ آزرتو آهي. ڀلا ڪيئن پنهنجي ۽ پنهنجي ٻچڙن جو جديد سهولتن سان آراسته اسپتالن ۾ علاج ڪرائي سگهي ٿو؟ بس اهڙي صورتحال ۾ هو مجبور ٿي نيٺ پاڻ کي حالتن جي حوالي ڪري ڇڏي ٿو ۽ صحت جي تلاش ۾ نڪرندي ڪڏهن ڪنهن پير ٽي وڃي ياس باسي ٿو ته ڪڏهن فقيرن وٽ وڃي دُعا سُڱو ڪرائي ٿو، تعويذ وٺي ٿو، دَمَ ڪرائي ٿو، جيتوڻيڪ بيماري لاءِ ته صرف علاج جي ئي ضرورت پوي ٿي. هڪ خاص معالج جي ضرورت پوي ٿي. شهر جي سٺي اسپتال تائين پهچ جي ئي ضرورت پوي ٿي. اهڙين اهم ضرورتن جي پورائي لاءِ سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن جي مائيڪرو هيلٿ انشورنس (MHI) جو هُجڻ ڪنهن وڏي نعمت کان گهٽ نه آهي.

هڪ معاهدي تحت سرسو پاڪستان جي وڏي انشورنس ڪمپني آدم جي، جي سهڪار سان انهن غريب ۽ مسڪين ماڻهن جي صحت جي حوالي سان سهولتون فراهم ڪري ٿو. جن غريبن وٽ مالي اثاثا ناهن، جيڪي بيمار ٿي پوڻ جي صورت ۾ پنهنجا ڍور ڍڳا، ٻني ٻارو سڀ ڪجهه داءُ تي لڳائي ڇڏين ٿا.

مائيڪرو هيلٿ انشورنس (جنرل پئڪيج) آڪٽوبر 2005ع ۾ شروع ڪيو ويو جنهن تحت حادثاتي موت جي صورت ۾ معاوضو ڏنو وڃي ٿو. ان کان علاوه جنرل پئڪيج تحت اسپتال ۾ داخلا، ايڪسيڊنٽ، زخم رسڻ ۽ عضون جي ضايع ٿي وڃڻ جي صورت ۾ ڪارآمد ثابت ٿئي ٿو. هن پئڪيج تحت هر فرد واحد جي انشورنس -/25,000 آهي.

مختلف پيڪيجز جو وچور ۽ فائدا

نمبر	پيڪيج جو نالو	سوڀي رقم سال ۾	فائدا
1	فيملي هيلٿ انشورنس پاليسي Family Package Policy (Opton-1)	1000 روپيه	• -/25,000 هزارن تائين مفت علاج • فوتگي جي صورت ۾ -/30,000 هزار روپيه ڪليم ڏنو ويندو • اسپتال ۾ ويم جي صورت ۾ -/25,000 هزار روپين تائين
2	حادثاتي يا قدرتي موتگي انشورنس پاليسي Individual Policy (Opton-2)	150 روپيه	• قدرتي يا حادثاتي فوتگي جي صورت ۾ -/50,000 هزار روپين تائين ڪليم ڏنو ويندو
3	في فرد انشورنس پاليسي Individual Policy (Opton-3)	150 روپيه	• -/15,000 هزارن تائين مفت علاج • قدرتي يا حادثاتي موتگي جي صورت ۾ -/25,000 روپين تائين ڪليم ڏنو ويندو • ويم دوران -/15,000 روپين تائين

مائيڪرو هيلٿ انشورنس (فيملي پئڪيج پاليسي) سرسو ۽ آدم جي انشورنس ڪمپنيءَ فيملي پئڪيج پاليسي متعارف ڪرائي آهي. جنهن تحت ٻار کان وٺندي 18 سالن جي عُمرين تائين ٻارڙن جي -/600 روپين سان سموري

گهر جي انشورنس ڪرائي وئي. بهترين نتيجن جي حاصلات ڪانپوءِ اتر سنڌ جي نون (9) ضلعن تائين ڦهلائي وئي جنهن ۾ ڪشمور-ڪنڌڪوٽ ۽ شڪارپور ضلعن ۾ حڪومت سنڌ جي مالي سهڪار سان. جڏهن ته خيرپور ۽ سکر ضلعن ۾ سرسو جي مالي سهڪار سان مائيڪرو هيلٿ انشورنس کي غريب ماڻهن جي بهتر صحت لاءِ وڌايو ويو.

مائيڪرو هيلٿ انشورنس تحت سرسو نون (9) ضلعن ۾ 2005ع کان ڪل 821,559/- فردن جي انشورنس ڪرائي وئي آهي. مائيڪرو هيلٿ انشورنس تحت 7199 مريضن جو مفت علاج ڪرايو آهي. جنهن جي خرچ جو ڪاٿو 123,342,221/- لڳي ٿو.

پاليسي مطابق فائدو حاصل ڪندڙ مريضن جو وچور

نمبر	ضلعن جا نالا	علاج ڪيل مريضن جو تعداد	پاليسي تحت مريضن کي مليل پئسن جو وچور
1	شڪارپور	2,918	40,674,332
2	ڪشمور-ڪنڌڪوٽ	1,946	28,483,773
3	سکر	317	3,389,628
4	خيرپور	1,334	1,2662,386
5	جيڪب آباد	89	823,866
6	قمبر-شهدادڪوٽ	102	1,085,560
7	نوشهروفيروز	174	1,826,104
8	گهوٽڪي	205	1,896,163
9	لاڙڪاڻو	114	1,340,741
	ٽوٽل	**7,199**	**92,182,553**

سرسو جي اهڙن تاريخي قدم کڻڻ کانپوءِ هاڻي ائين نٿو چئي سگهجي ته اهي غريب ۽ مسڪين ماڻهو بيماري جي صورت ۾ زندگيءَ کان آسرو لاهي ويٺا پنهنجي حياتيءَ جا ڏينهن ڪٽيندا رهن ٿا بلڪ هاڻي هي ماڻهو صحت جي حاصلات لاءِ اپترو ته آسانيءَ سان اسپتالن ۽ ڊاڪٽرن تائين پهچي وڃن ٿا. جيئن شهر ۾ رهندڙ سکيا ستابا ماڻهو.

سرسو جي سرگرمين جو تصوير نامو

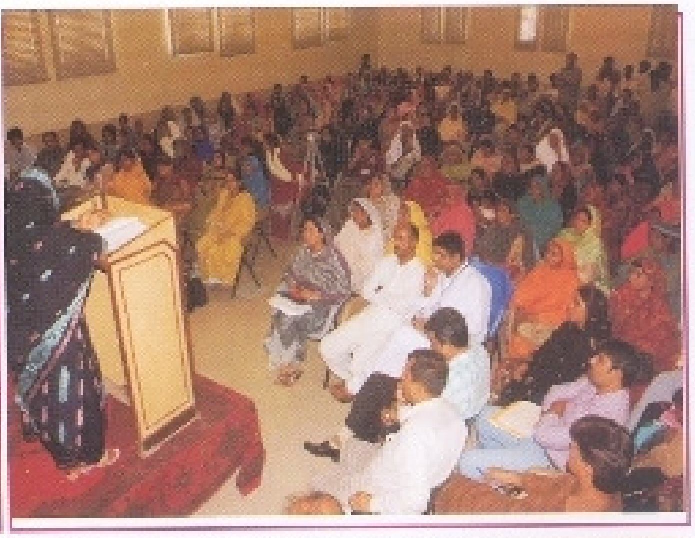

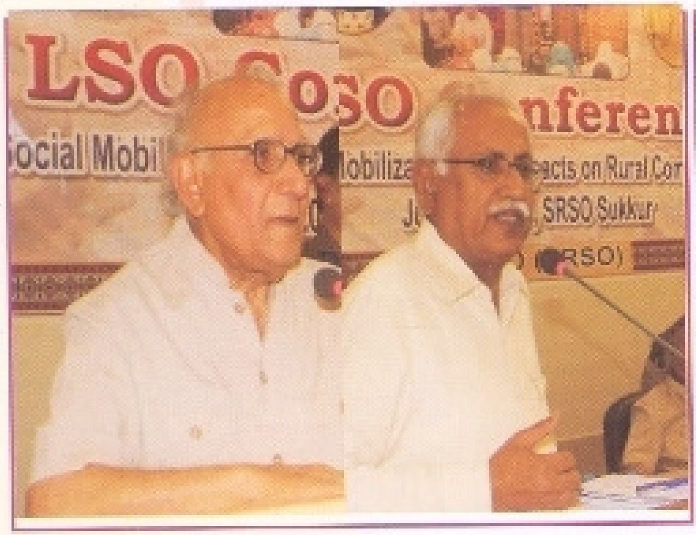

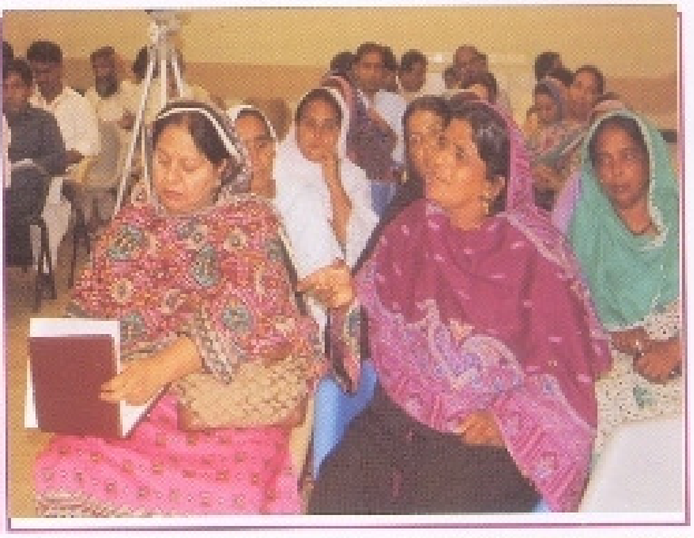

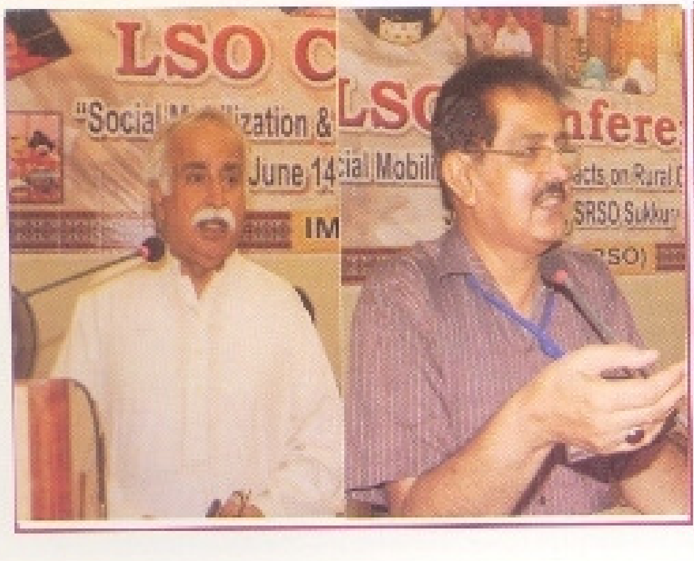

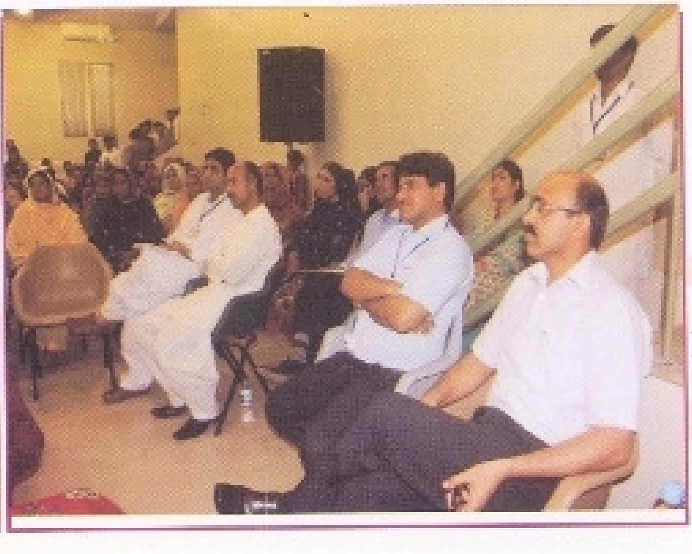

سرسو جي سرگرمين جو تصوير نامو

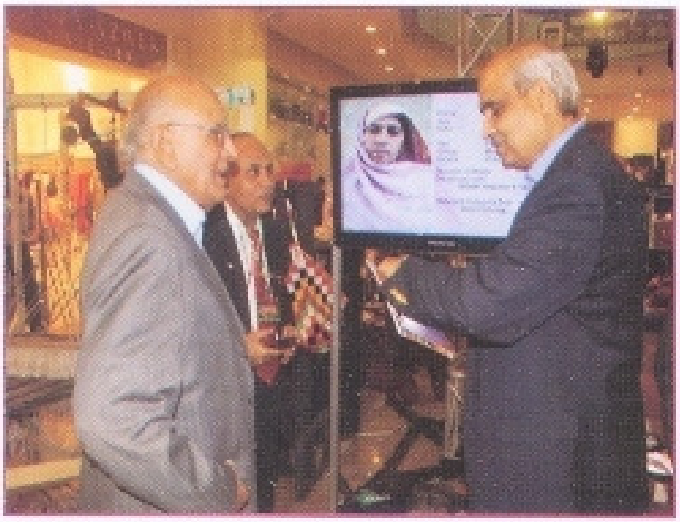

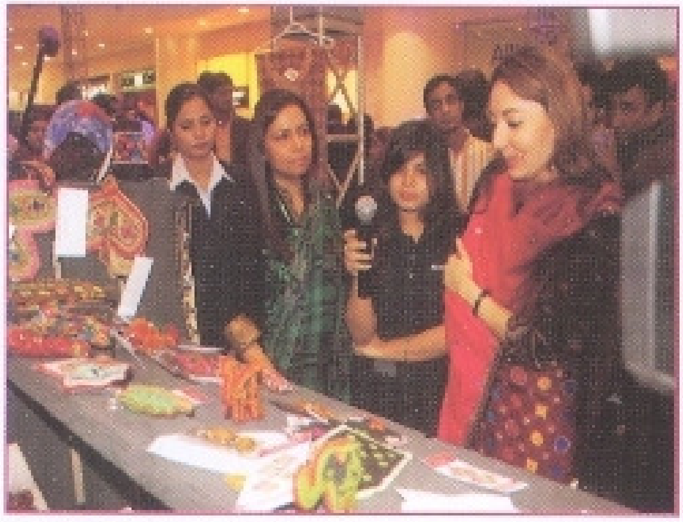

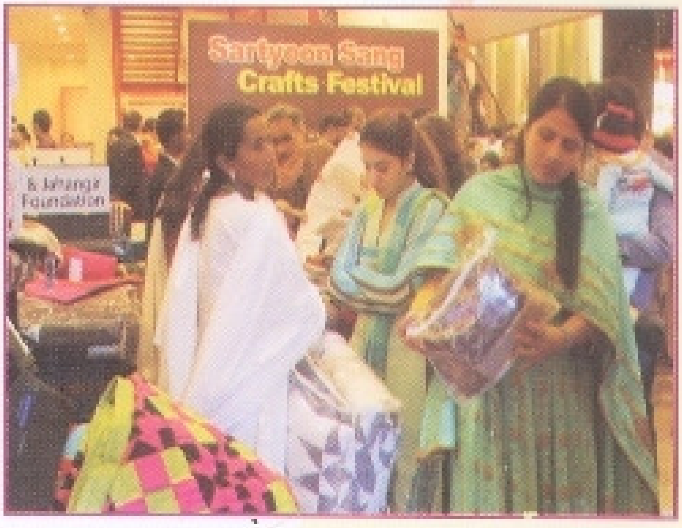

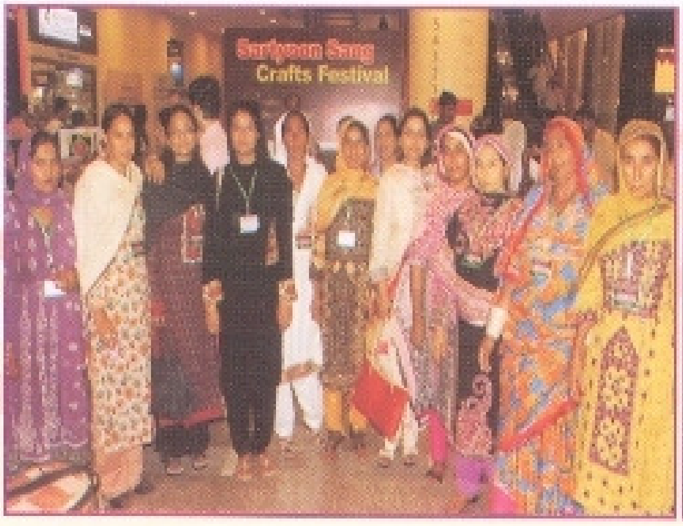

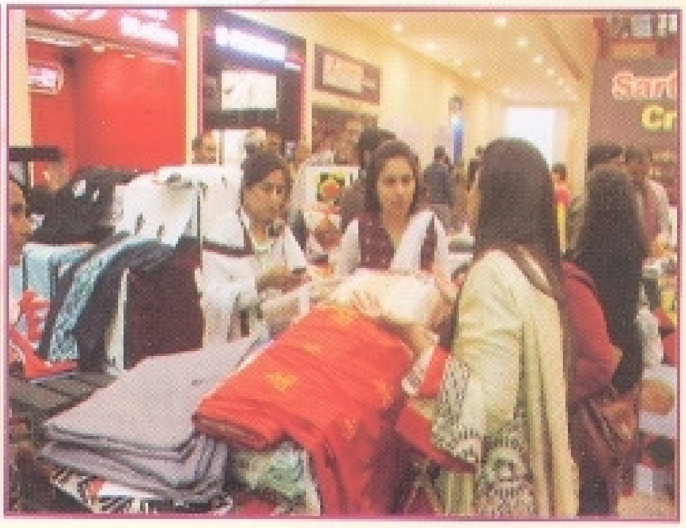

سرسو جي سرگرمين جو تصوير نامو

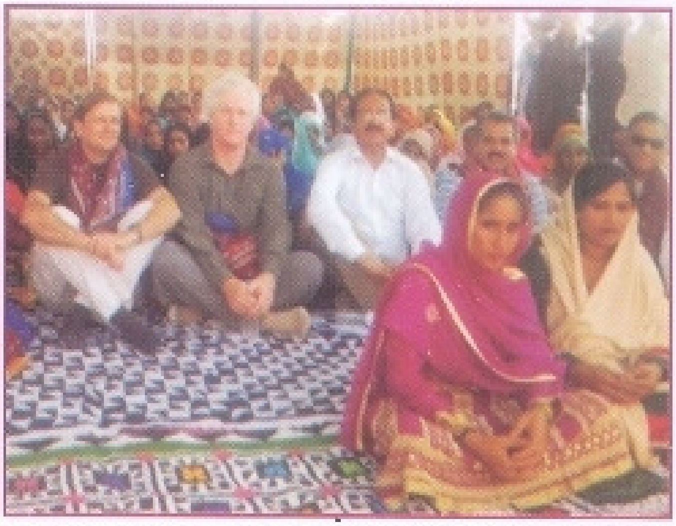

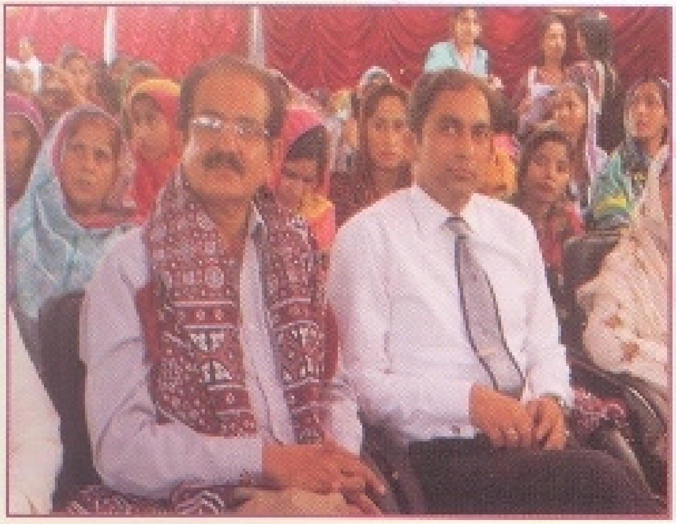

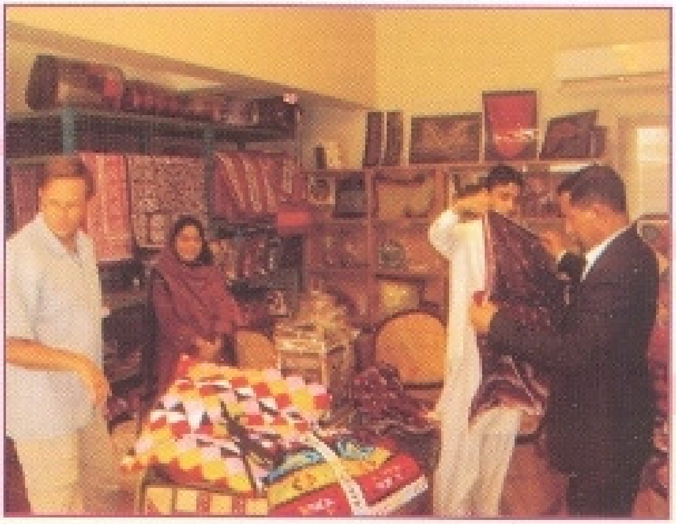

سرسو جي سرگرمين جو تصوير نامو

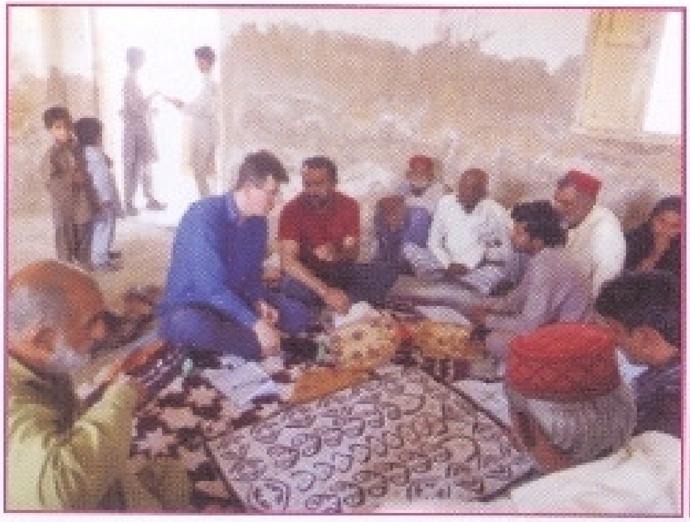

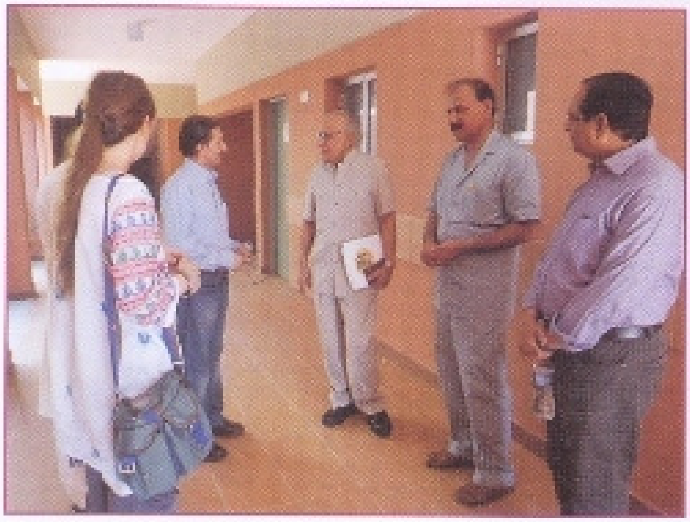

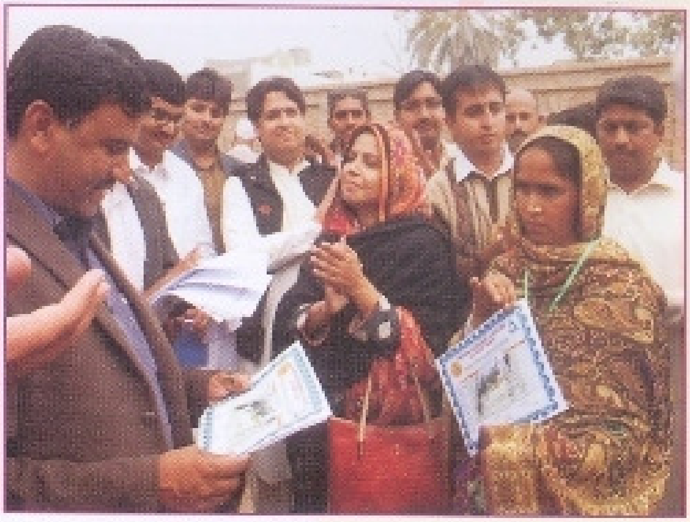

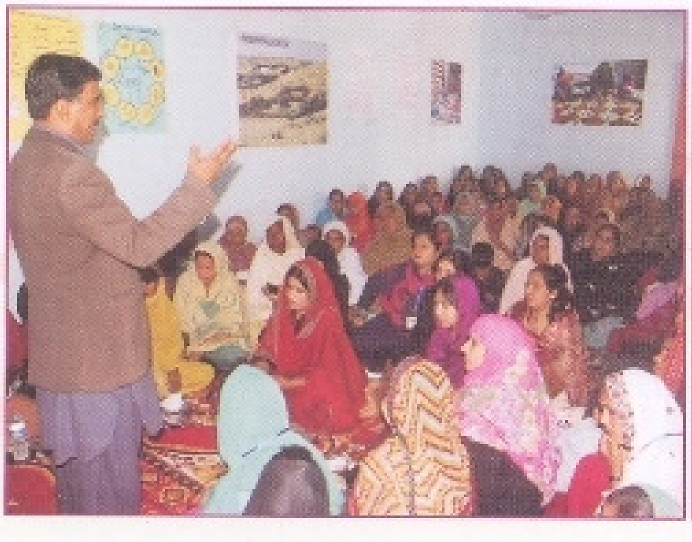

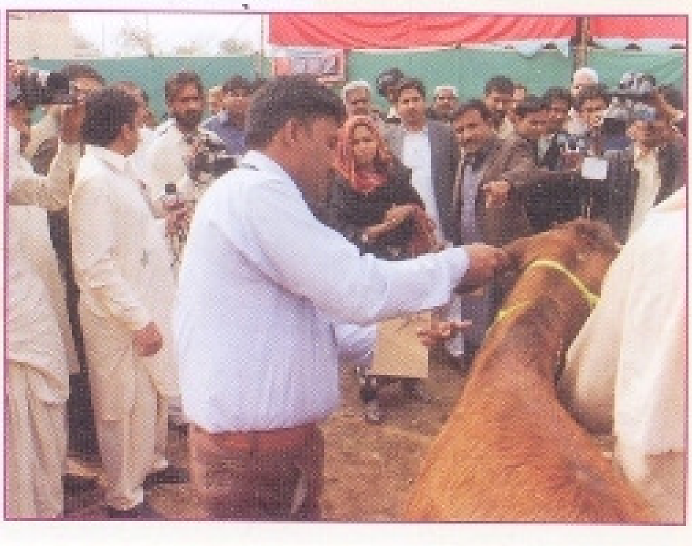

گگدام جانورن لاءِ فلاحي پروگرام

نثار احمد پناهڻ

1930ع ۾ جڏهن مسز ڊورٿي بروڪ ڪائره (مصر) جي دوري تي پنهنجي مڙس سان گڏ وئي ته هن کي جنگ ۾ زخمي ٿيل هزارن جي تعداد ۾ گڏه، خچر ۽ گهوڙا نظر آيا. اهڙي منظر کي ڏسندي ڪيس سخت صدمو ٿيو. مصر ۾ جنگ جي دوران فوجين جي سودي سامان، راشن ۽ مال برداري جي لاءِ گڏه ۽ گهوڙن کي استعمال ڪيو ويندو هيو. جيڪو اڄ تائين جاري ۽ ساري آهي. گگدام جانورن کان سخت ڪم وٺي پوءِ جڏهن هو زخمي ٿي پوندا هيا ته کين بغير مدد ڏيڻ جي ڦٽي ڪري اڇلايو ويندو هيو. اهڙو منظر ڏسندي مسز ڊورٿي کي ڌڪ لڳو. هن ۾ احساس پيدا ٿيو ته جيئن انهن زخمي جانورن کي علاج معالج ڏيڻ ورڻ بيهر چاق چڱو ڀلو ڪيو وڃي.

ٻئي ڏينهن تي هن اخبار ۾ اشتهار ڇپرايو، جنهن جو مطلب ڪم ڪندڙ گگدام جانورن جي ڀلائي ۽ علاج لاءِ چندو گڏ ڪرڻ هيو. هن 20 هزار ڊالر گڏ ڪري هڪ ڪميٽي ٺاهي، جنهن جو ڪم زخمي جانورن جو علاج، ڪاڌ خوراڪ ڏيڻ جو بندوبست ڪرڻ هو. اهو ڪم شروع ڪرڻ بعد زخمي جانور ٺيڪ ٿيڻ شروع ٿيا. اهڙي فعل حوصله افزا نتيجا ڏنا. جنهن بعد باقاعده طور بروڪ اسپتال براءِ حيوانات جو قيام وڌو ويو. جنهن جو هيڊ ڪوارٽر لنڊن ۾ قائم ڪيو ويو.

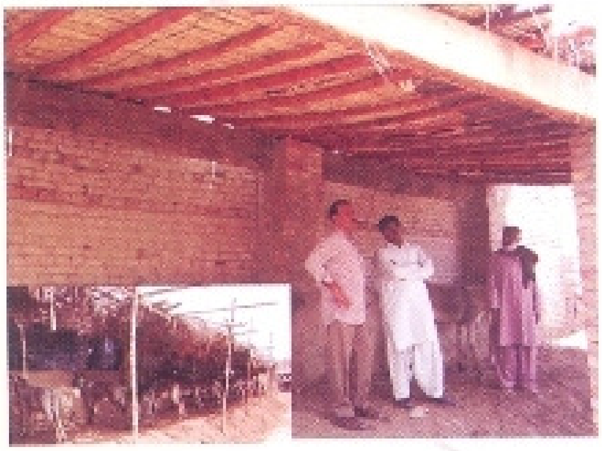

اڄ هي خيراتي ادارو 800 ورڪرس سان دنيا جي 11 ملڪن مصر، اردن، پاڪستان، ڪينيا، افغانستان، نيپال، ائٿوپيا وغيره ۾ گڏه گهوڙن ۽ خچرن جي بهبودي، علاج لاءِ ڪم ڪري رهيو آهي. پاڪستان ۾ هن اداري 1990-91 ڌاري پشاور کان ڪم شروع ڪيو. هن اداري جانورن جي بنيادي آزادي جو پيغام ڏيندي چيو ته ڪم ڪندڙ جانور، مزدور ۽ غريب ماڻهن لاءِ آمدني جو ذريعو آهن انهن کي:

- بک ۽ اڃ کان بچايو وڃي.
- اهڙن جانورن کي تشدد کان بچايو وڃي
- سنڌن زخمن ۽ سورن جو علاج ڪيو وڃي.
- گڏه گهوڙن جا نڪ نه چيريا وڃن.
- کين بار بار پاڻي پياريو وڃي.
- انهن تي نعل ۽ سنج سٺا ۽ ڪوالٽي وارا وڌا وڃن جن سان زخم پيدا نه ٿين.
- جانورن کي سبز چارو سان گڏ، کڙ، چوڪڙ، ڪٽي، چڻا ۽ داڻو جهجهي مقدار ۾ ڏنو وڃي.
- جانورن جو ٿڪ لاهڻ ۽ پيار ڪرڻ لاءِ کين برش سان صاف ڪيو وڃي.

• جانورن کي چاڻ ۾ بيهاريو وڃي.

اهڙي ڪم کي عملي جامو پهرائڻ لاءِ سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن جو سهڪار حاصل ڪندي سنڌ جي چئن ضلعن لاڙڪاڻو، شڪارپور، جيڪب آباد ۽ سکر ۾ بروڪ اسپتال براءِ حيوانات گڏجي ڪم ڪري رهيو آهي. جنهن جي شروعات 2008-9 کان صرف هڪ ضلعي جيڪب آباد کان ڪئي وئي هئي. جانورن جي مالڪن سان گڏجاڻيون ڪندي انهن ۾ جاڳرتا پيدا ڪئي وئي. سندن گروپ ناهيندي ڪين چاڻ وارا ڇپرا ۽ جانورن جي پيئڻ لاءِ پاڻي جا حوض Water Tanks ٺهرائي ڏنا ويا آهن.

هر ضلعي ۾ هڪ وٽرنري ڊاڪٽر کي گشتي سفري شفاخانو Mobile Veterinary Clinic دستياب ڪري ڏني وئي آهي. جيڪو گڊز ٽرانسپورٽ سبزي منڊي، اناج منڊي ۽ بين گسن تي بيهي ڪري ايندڙ ويندڙ بيمار جانورن جو مفت ۾ علاج ڪري ٿو.

هن پروگرام تحت ڪيل ڪم جو وچور هيٺ ڏجي ٿو.

نمبر	ڪيل ڪم جو نالو	سکر	شڪارپور	لاڙڪاڻو	جيڪب آباد
1	مفت علاج	12600	10900	10500	11357
2	وٽرنري سروس جو ٽريننگ	70	40	67	75
3	موچين ۽ نالبندين کي ٽريننگ	15	16	14	13
4	چاڻ جا ٺهرايل ڇپرا	12	12	12	12
5	جاڳرتا گڏجاڻيون	251	256	260	255
6	پيئڻ جي پاڻي لاءِ ٽب/ حوض	30	30	30	30
7	اسڪولي شاگردن جا سيشن	15	15	15	15
8	CUTM ورڪشاپ	1	1	1	1
9	روين جي جاچ	5	5	5	5
10	صحتمند جانورن جا مقابلا	7	6	6	7
11	بالٽيون مرز ۽ ڪنس ورهائڻ جو وچور	1600	1650	1640	1750
12	توسيعي مواد	12	10	11	12

سرسو کي اهو اعزاز حاصل آهي ته هو اڄوڪي اونداهي واري دور ۾ جتي ماڻهن جو قتلام ٿي رهيو آهي، جانورن کان وڌيڪ انساني خون جون نديون وهي رهيون آهن. سرسو نه فقط اشرف المخلوقات ان جي غربت جي ڏوري سندن زندگين ۾ خوشحالي ۽ آسودگي لاءِ پاڻ پتوڙي رهي آهي ته گڏوگڏ جانورن جي بهبوديءَ لاءِ به ڏينهن رات سرگرم عمل آهي. اهڙي عملي قدمن ۾ هن اداري کي سماج سان واسطو رکندڙ هر طبقي جو اخلاقي ۽ عملي سهڪار پڻ گهربل آهي ته جيئن گڏيل حڪمت عملي تي انحصار ڪندي اونداهي معاشري ۾ روشن تبديلي آڻڻ جو خواب ساپيان ماڻي سگهي.

تعليمي سيمينار

لطف علي چانديو
هيڊ ٽيچر
ڪلسٽر اسڪول ڳوٺي صاحب خان

عام چوڻي آهي ته ڪنهن قوم کي جيڪڏهن تباهي ۽ بربادي طرف آڻڻو هجي ته ان جي تعليم ۽ علم کي ختم ڪيو ته اها قوم خودبخود تباهه و برباد ٿي ويندي. ۽ جيڪڏهن ڪنهن قوم کي تباهي کان بچائڻو هجي ته ان جي تعليمي سرگرمي، سجاڳي ۽ تعليمي جاڳرتا کي زندهه ڪيو وڃي ته اها قوم شاد و آباد ۽ هميشه زنده رهندي. دنيا ۾ پاڻ ميڃرائيندي اهڙي قسم جي جاڳرتا ۽ تعليمي سرگرمي جي حوالي سان ضلعي شڪارپور جي شهر ڏکڻ پرسان هڪ ننڍڙي ڳوٺ ۾ سرسو طرفان قائم ڪيل ڪلسٽر اسڪول ڳوٺي صاحب خان ۾ هڪ عظيم و شان تعليمي سيمينار منعقد ڪيو ويو.

ڪلسٽر اسڪول جي قيام جو مقصد صرف ۽ صرف پنهنجي پيل ڳوٺن ۾ معياري تعليم ڏيڻ آهي. ڇاڪاڻ ته اڄڪلهه سنڌ جي ٻهراڙين جي اسڪولن ۾ ڪاٿي معياري تعليم نٿي ڏني وڃي، ڪوڙ سارا تعليمي دارا ٻ موجود آهن پر انهن ۾ اڄ جي دؤر جي حساب سان تعليم تي ڪو خاص ڌيان نٿو ڏنو وڃي. هن ڪلسٽر اسڪول قائم ڪرڻ جو هڪ مقصد اهو ٻ آهي ته انهن نياڻين جي تعليم و تربيت ڪجي جيڪي 1998-2000 ۽ 2002 کان پنهنجي پرائمري تعليم مڪمل ڪري اڳتي تعليم جاري رکي نه سگهيون. والدين جي غفلت، گهٽ تعليم ۽ لاپرواهي سبب ۽ نياڻين جي تعليم کي نقصان رسيو. ڪلسٽر اسڪول جي قيام کان پوءِ اهي نياڻيون پنهنجي تعليم کي جوش ۽ جذبي سان حاصل ڪري رهيون آهن. جتي بهترين ۽ معياري تعليم ڏني پئي وڃي.

هن ڳوٺ ۾ تعليمي سيمينار جي منعقد ڪرائڻ جو مقصد اهو ٻ هيو ته تعليم کان ناواقف والدين کي تعليم جي حوالي سان ڄاڻ ڏيڻ ۽ ماڻهن کي تعليم جي اهميت بابت آگاهي ڏيڻ.

ڪلسٽر اسڪول ڳوٺي صاحب خان ۾ ڪرايل تعليمي سيمينار ۾ سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ مان ڏاهن، دانشورن ۽ تعليم جي ماهرن ڪثير تعداد ۾ شرڪت ڪئي. جيڪا پڻ هڪ وڏي ڪاميابي آهي.

هن پروگرام ۾ خاص مهمان طور ايڪٽنگ چيف ايگزيڪيٽو آفيسر محترم غلام مصطفيٰ ابڙو ۽ محترم مختيار حسين ٽالپر ڊائريڪٽر (آءِ.آر.ايس.ڊي) جن شرڪت ڪئي. سيمينار ۾ تعليمي، تخليقي مقابلا، انگريزي ۽ سنڌي تقريرون، سوالن جوابن جا مقابلا ۽ تخليقي ٽيبلوز پڻ پيش ڪيا ويا. هن ٽيبلوز ڪرائڻ جو مقصد شاگردن ۾ غيرنصابي سرگرمين ۾ دلچسپي ۽ انهن ۾ شوق پيدا ڪرڻ هيو ته جيئن اهي اڳتي هلي پنهنجي فن جو سٺو استعمال ڪري پنهنجي وطن ۽ قوم جو نالو روشن ڪرڻ ۾ ڀرپور ڪردار ادا ڪري سگهن. هن ٽيبلوز کي ميڙاڪي ۾ شامل ماڻهن تمام گهڻو ساراهيو.

سيمينار جي باقائده شروعات تلاوت ڪلام پاڪ سان ڪئي وئي تنهن بعد ڪلستر اسڪول جي مضمون ۾ مهارت ۽ سني ليڪ غلام علي سانگي پنهنجي تقرير ڪندي چيو ته دنيا جي تحقيق نگارن جو اهو چوڻ آهي ته جنهن ملڪ ۽ خطي ۾ معياري تعليم تي ڌيان ڏنو ويندو، اتي جهالت سبب برايون ۽ جهيڙا جهڳڙا جنم وٺن ٿا. اڄ جيڪڏهن يورپي ملڪ طاقتور ۽ ترقي يافته آهن. سي علم ۽ ڄاڻ جي ڪري ئي آهن. تنهنڪري جيڪڏهن اسانکي دنيا سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي هلڻو آهي ته اسان کي پنهنجي نئين نسل کي تعليم جي زيور سان آراسته ڪرڻو پوندو.

ڪلستر اسڪول جي هيڊ ٽيچر لطف علي چانڊيو چيو ته تعليم انسان جي بنيادي ۽ اهم ضرورت آهي. تعليم بنا انقلاب ناممڪن آهي. اڄ تائين جنهن ملڪ ۾ انقلاب آيا آهن. اهي صرف ۽ صرف تعليم جي بدولت ئي آيا آهن. تنهنڪري تعليم تي خاص توجهه جي تمام گهڻي ضرورت آهي.

تنهن بعد نعمت الله شيخ (مئنيجر سوشل سروسز سيڪٽر) پنهنجي تقرير ۾ چيو ته ڪنهن به قوم جي ترقي، بقا ۾ تعليم جو ڪردار تعليم جي ترقي سان جڙي ٿو، خود انسان جو دارومدار به تعليم ۽ ماحول تي منحصر آهي. جنهن به اعليٰ معاشرن جي قيام جو سوچيو ويو آهي. اتي تعليم جي ترقي کي بنيادي اهميت ڏني وئي آهي. هن وڌيڪ چيو ته اسان جتي به تعليم جي کوٽ محسوس ڪنداسين هن اداري جي توسط سان اتي تعليم جي ترقي لاءِ پنهنجو ڀرپور ڪردار نڀائينداسين

هن سيمينار کي تعلقي ڳڙهي ياسين جي ايجوڪيشن پروموٽر عابد علي ڪوڪر پنهنجا ويچار ونڊيندي چيو ته اڄ جو شاگرد سڀاڻي جو معمار آهي، تنهنڪري شاگردن کي نصابي سرگرمين سان گڏوگڏ غيرنصابي سرگرميون به ڪرايون وڃن ته جيئن هو مختلف قسم جي ڄاڻ حاصل ڪري ملڪ جو نالو روشن ڪن.

ڊسٽرڪٽ ايجوڪيشن فوڪل پرسن عبدالحميد سميجو پنهنجي تقرير ۾ چيو ته اڄ دنيا ۾ هر ان تهذيب کي اهميت ۽ افاديت حاصل آهي جنهن وٽ تعليم آهي. تعليم انسان جو قيمتي زيور آهي، ان زيور کان ڪنهن کي به محروم نه ڪيو وڃي. تعليم سان انسان بامقصد، بامعنيٰ ۽ باوقار زندگي گذاري ٿو.

ڊسٽرڪٽ ايجوڪيشن آفيسر (DEO) ضمير ابڙو هن سيمينار ۾ پنهنجي خيالن جو اظهار ڪندي چيو ته اسان کي خبر ڪونه هئي ته ڪو سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن (سرسو) وٽ اهڙا قيمتي ۽ بي بها گل به آهن، جيڪي وڏا ٿي پنهنجي ڳوٺ، شهر، ضلعي، صوبي ۽ ملڪ کي خوشبو سان معطر ڪندا ۽ پنهنجي ملڪ جي بقا لاءِ جاکوڙيندا.

سيمينار جي خاص مهمان محترم مختيار حسين ٽالپر خطاب ڪندي چيو ته سنڌ جي خوشحالي سرسبزي کي جيارڻو آهي ته سنڌ کي تعليم سان نوازڻو پوندو. تعليم انبياء جو ورثو آهي. ان لاءِ اسان کي پنهنجي ورثي جي حفاظت ڪرڻ گهرجي. اڄ جيڪڏهن اسان تعليم جو دامن ڇڏيو ته اهو ڏينهن پري نه آهي، جنهن ڏينهن اسان اونهيءَ کاهي ۾ وڃي نه ڪرون. تعليم سان محبت ئي انسانيت آهي. انهيءَ ڪري جيترو ٿي سگهي پنهنجي مستقبل کي سنوارڻ لاءِ تعيلم خاص توجهه ڏني وڃي.

پروگرام جي چيف گيسٽ محترم غلام مصطفيٰ ابڙو ايڪٽنگ چيف ايگزيڪيٽو آفيسر سرسو تعيلم جي اهميت کي اجاگر ڪندي چيو ته تعليم سڀني جو حق آهي، انهي حق کان ڪنهن کي به محروم نه ڪيو وڃي، پٺتي پيل علائقن ۾ تعليم کي عام ڪرڻ ئي اسان جو نصب العين آهي. اسين جيستائين زنده و حيات آهيون، تعليم کي عام ڪنداسين ۽ تعليم کي عام ڪرڻ لاءِ اهڙا ٻيا ڪوڙ سارا معياري ڪلستر اسڪول جوڙينداسين ته جيئن اسان جي پٺتي پيل علائقن جا ماروئڙا تعليم جي زيور سان مالامال ٿيندا رهن.

آخر ۾ سرسو جي ريجنل مئنيجر، ضلعي مئنيجر ۽ ٻين تعليمي ماهرن سيمينار ۾ شرڪت ڪري پنهنجي، پنهنجي خيالن جو ڀرپور اظهار ڪيو، آخر ۾ مقابلن ۾ ڪامياب ٿيندڙ شاگردن ۽ شاگردياڻين ۾ انعام پڻ ورهايا ويا.

صنفي وڇوٽيءَ اسان جو معاشرو

زبير سومرو

ورلڊ اڪنامڪ فورم پاران ساليانى صنفي وڇوٽي رپورٽ (Gender Gap Report 2013) ڇپجي منظر عام تي آئي آهي. اها رپورٽ سال 2006ع کان هر سال بنا ناغي پڌري ٿيندي رهي ٿي. هرسال رپورٽ ۾ ڪجهه نوان ملڪ شامل ٿيندا رهندا آهن.

هن سال 2013ع واري رپورٽ ۾ 136 ملڪن جي صنفي حوالي سان مختلف رُخن جو تجزيو ڪيو ويو آهي. رپورٽ پڙهڻ ڪانپوءِ اها ڳالهه حيرت، افسوس ۽ خوف کان جوڙتي ٿي پئي ته مرد ۽ عورت جي وچ ۾ تفاوت جي صورتحال ڏينهون ڏينهن بد کان بدتر ۽ بدترين واري سفر ڏانهن تيزيءَ سان وڌي رهي آهي.

سڄي دنيا ۾ صنفي برابري جي با آواز بلند نعرا، جينڊر ايڪئلٽي ۽ جينڊر ايڪئلٽي جا مباحثا، صنفي تفرقن خلاف پراجيڪٽ، گورنمينٽس وٽ پارلياماني ادارن ۾ عورتن لاءِ مخصوص سيٽن جا فيصلا ۽ ٻيو الائي ته ڇاڇا.. پر پوءِ به صورتحال اڄ به اها آهي جو هن هوڙي نام نهاد ترقي يافته دور ۾ ڪٿي ڪٿي عورت کي ووٽ جو حق ناهي، گلف ملڪن ۾ عورت اڄ به ڊرائيورنگ جي معمولي حق کان وانجهيل آهي. ٿڌي ڪنڊ جي ملڪن ۾ عورتن جو ڪاروبار مال مويشي وانگر ٿي رهيو آهي. ٽئين دنيا جون رياستون اڄ عورتن جي حوالي سان انتهائي خطرناڪ تصوير چٽي رهيو آهي. ڄاڻايل رپورٽ ۾ جيڪا شعبا چونڊيا ويا آهن، جن جي تفصيلي چند ڇان ۽ تجزياتي چڪاس ڪئي وئي آهي:

1. ملڪ جي ڪل آبادي عورتن ۽ مردن جو تناسب
2. جي ڊي پي ۽ ان ۾ عورتن جو حصو
3. مردن ۽ عورتن جي اجرت ۽ پگهارن ۾ هڪجهڙائي
4. مردن ۽ عورتن جي بيروزگاريءَ جي شرح
5. مردن ۽ عورتن جي تعليم جا هڪجهڙا موقعا
6. مردن ۽ عورتن لاءِ روزگار جا هڪجهڙا موقعا
7. ڇوڪرين جي ننڍي عمر جي شادي
8. عورتن جي قانون سازي ۾ شراڪت
9. عورتن جي اسيمبلين ۾ حصيداري
10. عورتن جي وزير ۽ اهڙن اعليٰ عهدن تي تقرري
11. حمل دوران عورتن جي گهربل سارسنڀال
12. پرائمري ايجوڪيشن ۾ ڇوڪرين جي اينرولمينٽ
13. سيڪنڊري ايجوڪيشن ۾ ڇوڪرين جي اينرولمينٽ
14. مردن ۽ عورتن جي خواندگيءَ جي شرح
15. ملڪ ۾ ڪيترو عرصو ڪا عورت صدر يا وزيراعظم رهي آهي
16. لسٽيڊ ڪمپنيز جي بورڊ آف ڊاريڪٽرس ۾ عورتن جو انگ

17. ملڪ جي سرڪاري يا غيرسرڪاري ادارن جون عورت سربراهن جو انگ
18. انٽرنيٽ استعمال ڪندڙ عورتن جو انگ
19. موبائل فون استعمال ڪندڙ عورتن جو انگ
20. خاندان مان ملندڙ جائداد جو حق ماڻيندڙ عورتن جي شرح
21. حمل دوران عورتن جي موت جي شرح
22. عورتن لاءِ گائناڪالاجسٽ جي سهولت
23. فيملي پلاننگ جي سهولت
24. ايڊز جي روڪ ٿام جا اُپاءَ
25. عورتن کي طلاق جو حق ۽ ان ۾ آساني
26. عورتن جي ذاتي ملڪيت جو حق
27. عورتن لاءِ قرض جي حصول جي سهولت
28. عورتن کي ووٽ جو حق ڪڍهن مليو
29. ڪم ڪندڙ عورتن کي ملندڙ "حمل جي موڪل" جي مدت
30. عورتن کي ملندڙ "حمل جي موڪل" Maternity Leave دوران سهولتون ۽ فائدا
31. ملڪ ۾ "ڊي ڪيئر" جون سهولتون

مٿي ڄاڻايل 31 شعبن ۾ 136 ملڪن جي تفصيلي ڇنڊڇاڻ ڪان پوءِ اها رپورٽ پڌري ڪئي وئي آهي، جنهن ۾ ٽاپ ٽين يعني 136 جي لسٽ ۾ مٿان ڪان بهترين 10 ملڪ هي آهن:

1. آئيس لينڊ
2. فنلينڊ
3. سئيڊن
4. فلپائن
5. آئرلينڊ
6. نيوزيلينڊ
7. ڊينمارڪ
8. سئزرلينڊ
9. نڪارا گئا
10. بيلجيئم

جڏهن انهيءَ ئي 136 ملڪن جي لسٽ جي هيٺان ڪان ڳڻجي يعني بدترين ٽاپ ٽين ملڪ ڳولجن ته صورت ڪجهه هيئن بيهندي:

136. يمن
135. پاڪستان
134. چاڊ
133. شام
132. ملائيشيا
131. ڪوٽ ڊي وٽائر

130. ايران

129. مراڪش

128. مالي

127. سعودي عرب

هاڻي اچون پنهنجي پاڪ سرزمين، وطن عزيز ڏانهن. پنهنجو پيارو پاڪستان هرسال "خراب کان خراب" واري گوءِ ۾ ترقي ڪندو ٿو اچي. پاڪستان جي هيل تائين سٺي ۾ سٺي پوزيشن 2006 ۾ هئي جنهن ۾ 115 ملڪن منجهان 112 هين نمبر تي هو ۽ اڄ خير سان هن سال 136 ملڪن مان 35 هون دنيا جو پيو خراب ترين ملڪ جو اعزاز ماڻيو اٿائين. يعني بين لفظن ۾ صنفي اڻ برابريءَ يا عورتن سان بد سلوڪيءَ جي حوالي سان دنيا جو ٻيون بدترين ملڪ. اوهان ضرور سوچ ۾ پئجي ويا هوندا ته پهريون نمبر جو اعزاز ماڻيندڙ ملڪ ڪهڙو آهي؟ جي ها، ته پڙو، اهو آهي، "يمن".

چاٿايل رپورٽ ۾ پاڪستان واري صفحي ڪي اٿلائجي ٿو ته هر ڪيتر ۾ صورتحال گنڀير آهي. مجموعي طور تي پاڪستان انتهائي خراب جي لسٽ ۾ ٻئي نمبر تي آهي پر مختلف شعبن ۾ رينڪنگ الڳ الڳ آهي، جنهن جا تفصيل هيٺ ڏجن ٿا:

نمبر	شعبو	رينڪنگ
1	مرد ۽ عورت جي هڪجهڙي اجرت	113
2	مرد ۽ عورت لاءِ موقعن جي فراهمي	135
3	قانون سازي ۾ عورتن جي شموليت	113
4	مردن ۽ عورتن هڪجهڙي تعليم	129
5	پرائمري تعليم جي اينرولمينٽ	129
6	سيڪنڊري تعليم جي اينرولمينٽ	114
7	سياسي موقعن جي فراهميءَ ۾ هڪجهڙائي	64
8	پارليامينٽ ۾ شموليت	69
9	عورتون وزيرن جي عهدن تي	97
10	ننڍي عمر جي شادي	23
11	حمل دوران عورتن جي اطمينان جوڳي سار سنڀال	64

صنفي برابري هاڻي دنيا جي سڀني رياستن لاءِ اين جي اوز ايجنڊا ڪان مٿي نڪري ويل معاملو آهي، دنيا جي دانشورن ڪي ۽ خاص طور تي اسان جهڙن ملڪن جي دانشورن ۽ صاحب اقتدار ايوانن انهيءَ معاملي ۾ انتهائي سنجيدگيءَ جو مظاهرو ڪرڻو پوندو، ٻي صورت ۾ اهو ڏينهن پري نٿو نظر اچي ته اسان جي پيٽ پٺ جي دور سان ڪٽي ويندي.

Zaseemra9@gmail.com

حصولات جي شعبي جون سرگرميون

ACTIVITIES OF PROCUREMENT UNIT

اميت راجا

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن ٻهراڙي جي غريب ماڻهن مان غربت جهڙي ناسور کي گهٽائڻ لاءِ ميدان عمل ۾ ڏينهن رات سرگرمِ عمل آهي. سرسو جو ڪم غريب گهراڻن کي منظم ڪندي کين ذهني اوسر ۽ جاڳرتا ڏيڻ پڻ آهي. جنهن ذريعي سماج ۾ سندن وجود، اهميت ۽ ڪم ڪرڻ جهڙي شعور جي صلاحيت پيدا ڪرڻ پڻ آهي. ۽ جڏهن اهڙا گهراڻا منظم ٿي هڪ جٿو ناهين ٿا. جنهن کي هڪ اداري جهڙي حيثيت حاصل آهي. ان جٿي ۾ ويهن کان پنجويهه ماڻهو شامل هوندا آهن جن جو تعلق مختلف ڪاروباري زندگيءَ سان هوندو آهي. ڪي زرعي پيشي سان، ڪي مال مويشي سان، ڪي وري هنر سلائي ڪڙهائي ڪندي پيٽ گذر ڪن. سندن ان پيشي کي ڪا پنيرائي ڪونہ آهي. سرسو وٽ مخلتف شعبا آهن جيڪي اهڙن جٿن وٽ وڃي سندن ذهني اوسر ڪن ٿا. تربيتون فراهم ڪندي انهن جي ڄاڻ ۾ اضافو آندو وڃي ٿو. خصوصاً عورتن تہ ڀرپور موٽ ڏني آهي.

سرسو جي اهڙي ڪم کي ڏسندي جيڪو 100% ٻهراڙي جي غريب ماڻهن ۽ خصوصاً عورتن جي زندگين مان غربت جهڙي ناسور مان نجات ڏيارڻ آهي، تنهن ڪم ڪارڻ ملڪي توڙي عالمي ادارن جو توجهہ هن اداري طرف راغبُ ٿيو تہ چونہ سرسو معرفت غريب ڳوٺاڻن ۾ تعليم، هنر سلائي ڪڙهائي ووڪيشنل سينٽر، دائپي، هارسينگار (بيوٽيشن)، مال مويشي، زراعت جي مد ۾ غربت ختم ڪرڻ ڪارڻ هن اداري جي توسط سان ڪم ڪيو وڃي.

ملڪي ۽ غيرملڪي اداري جي شفافيت کي مدنظر رکندي سرسو جي انتظاميہ حصولات جي شعبي جو قيام عمل ۾ آندو ۽ هڪ ڪميٽي پڻ تشڪيل ڏني جيڪا چيئرپرسن سميت پنجن ڄڻن تي مشتمل آهي. هن يونٽ جو ڪم پروجيڪٽ لاءِ آساني پيدا ڪرڻ آهي. شفاف نموني عالمي اسٽينڊرڊ مطابق شين جي وقتائتي خريداري کي ڪميٽي معرفت يقيني بڻائڻ هن شعبي جو مشن آهي، تہ جيئن مختلف پراجيڪٽ فاعدو حاصل ڪندي شيون واهپيدار تائين پهچائي سگهن.

هي يونٽ هر پاليسي سان سهمت ڪندي، ٺيڪيدارن کان ٽينڊر وصول ڪندو آهي ۽ ضرورت پوڻ سان ويهن لکن جي خريداري جو ٽينڊر اخبار ۾ شايع ڪرائيندو آهي. جنهن بعد ٽينڊر سيني جي سامهون کوليندي شفافيت کي يقيني بڻايو ويندو آهي.

ڪجهه ڪيل ڪمن جو وچور هن ريت آهي.

نمبر	تفصيل سيڪٽر/ ڊپارٽمينٽ/ يونٽ	خرچ ڪيل رقم
1	مانيٽرنگ، ايواليوئيشن ۽ ريسرچ يونٽ (MER)	861,375.00
2	شعبہ قدرتي وسيلن جي انتظامڪاري (NRM)	386,861.43
3	هيڊ آفيس (Head Office)	32,481,105.00
4	مائڪرو هيلٿ انشورنس (MHI)	67,255.00
5	ڊسٽرڪٽ آفيس گهوٽڪي (District Ghotki)	47,321,036.00
6	ننڍي پيماني تي قرض وارو شعبو (Microfinance)	2,163,100.00
7	سوشل سيڪٽر سروسز (SSS)	869,285.00
8	احساس (IHSAS)	1,283,850.00
9	هيومن ريسورس (HR)	563,588.00
10	فني ترقي ۽ تعميراتي شعبو (PITD)	305,500.00
	انٽرپرائيز سيڪٽر	1,170,026.00
11	انسٽيٽيوٽ آف مئنيجمينٽ اينڊ اسڪل ڊولپمينٽ (IMSD)	2,656,524.00
12	انفرميشن ٽيڪنالاجي (IT)	4,684,817.00
13	ڊسٽرڪٽ آفيس شڪارپور (District Shikarpur)	178,200.00
14	سرسو ڪامپليڪس (SRSO-Complex)	3,818,277.50
	ٽوٽل	**98,810,799.93**

حصولات جي شعبي جو نصب العين آهي ته:

- مختلف سيڪٽرس جون ڏنل ضرورتن (ڊمانڊ) کي پيشيوارانہ طور حل ڪرڻ.
- شفافيت کي يقيني بڻائڻ.
- قيمت ۽ ڪوالٽي جي جانچ پڙتال ڪندي اداري ۽ غريب ماڻهن کي فائدو ڏيڻ.
- وقتائتي خريداري ڪرڻ.
- ٺيڪيدارن کي وقتائتي رقم ڏيڻ.
- اداري جي ساک جو ڏاڪو ڄمائڻ.
- اداري جي پاليسين سان سهمت رکڻ.
- پيشيورانہ صلاحيتن سان ڪم ڪرڻ.
- بجيٽ جي اندر رهندي خريداري ڪرڻ.
- سٺي، شاهوڪار ۽ ساک پت واري ويندر سان ڪم ڪرڻ.

بزرگن جي ڀلائيءَ لاءِ صحافين سان هڪ ڏينهن جو ورڪشاپ

جميل سومرو

هڪ محتاط اندازي جي مطابق دنيا ۾ بزرگ ماڻهن جي آبادي 11.22% آهي. انساني همدرديءَ واري امداد جو هڪ فيصد کان ٻه گهٽ حصو انهن جي ضرورتن جو پورائو ڪري ٿو. جڏهن ته قدرتي آفتون گهٽ ۾ گهٽ 200 ملين ماڻهن کي هرسال متاثر ڪن ٿيون. 2050ع تائين 1.5 بلين ماڻهون ممڪن خطري وارن علائقن ۾ رهندڙ هوندا.

سماجي انصاف جو مطلب لاڳاپيل قانون تي شفاف ۽ مناسب طريقي سان عمل ڪرڻ آهي ته جيئن سڀني انسانن کي بغير ڪنهن ذات پات، عمر، جنس، اميري غريبي، قوميت، مذهب يا ڪنهن امتيازي سلوڪ جي فرق ڪانسواءِ هڪ جهڙو ورتاءُ رکيو وڃي.

هيلپ ايج انٽرنيشنل مطابق 2050ع تائين پاڪستان ۾ بزرگ ماڻهن جي آبادي 6.8% مان وڌي ڪري 15.8% ٿي وينديِ، جنهن جو مطلب ان وقت پاڪستان ۾ 43.4 ملين بزرگ ماڻهو رهندڙ هوندا.

سرسو جي هيلٿ مئنيجر ڊاڪٽر منصور ميمڻ سکر پريس ڪلب ۾ سرسو پاران منعقد ڪيل صحافين ۽ اينڪر پرسنز لاءِ هڪ ڏينهن واري ورڪشاپ دوران ٻڌايو ته سال 2012ع جي رڪارڊ ٽوڙ برساتن جي نتيجي ۾ آيل هڪ ٻي ٻوڏ جي نتيجي ۾ ٿيل تباهين. جتي آبادي جي سمورن حصن کي متاثر ڪيو اتي بزرگن ۽ معذور ماڻهن کي ٻه تمام گهڻو متاثر ڪيو ۽ انهن جي اهنجن ۽ تڪليفن ۾ اضافو اچي جڙيو. گهر ڀاتين پاران نظرانداز ڪرڻ جي ڪري بزرگن ۽ معذورن جي حالت ڪسمپرسي واري ٿي وئي، ڊاڪٽر وڏيڪ چيو ته هيلپ ايج پروجيڪٽ تحت سرسو شڪارپور ۽ ڪشمور-ڪنڌڪوٽ ضلعن ۾ بزرگ دوست تنظيمن ۽ لوڪل سپورٽ آرگنائيزيشن جي نمائندگيءَ کي عمر ۽ جنس جي بنياد تي الڳ الڳ انگ اکر گڏ ڪيا ۽ مقامي سطح تي نگراني ڪرڻ جي متعلق تربيت مهيا ڪئي.

بزرگ دوست تنظيمن جي نمائندن کي بزرگن جي حقن متعلق تربيت ڏني وئي ۽ انهن کي پروگرام ۾ عملي طور شامل ڪيو. اُتر سنڌ جي بزرگن جي موجوده صورتحال ۽ پروجيڪٽ کان اڳ واري صورتحال متعلق معلومات گڏ ڪري ڇپرائي وئي. مقامي صحافين کي بُزرگ تنظيمن جي ميمبرن سان ملائي ڪائنن انٽرويو ۽ حال احوال ڪرايا ويا.

ڊاڪٽر ٻڌايو ته ڪمزور بزرگن ۽ معذور ماڻهن جي گهمڻ ڦرڻ جون سهولتون وڌائڻ لاءِ ويل چيئر، بيساکيون، ليٽرين لاءِ ڪرسيون، ٻڌڻ واريون مشينون، چشما ۽ ٻڌڻ لاءِ ريڊيو جا سيٽ پڻ ڏنا ويا.

ان ورڪشاپ ڪي هيلپ ايج انٽرنيشنل جي پروجيڪٽ مئنيجر شهزادو خاصخيلي پنهنجا ويچار ونديندي چيو ته بزرگن کي ڪم ڪرڻ جا موقعا ڏنا وڃن يا گذرسفر جي ذريعن تائين پهچ ڏني وڃي. بُزرگن کي فيصلن ۽ تجربن ۾ شامل ڪيو وڃي ته اِهي ڪڍهن ۽ ڪهڙي درجي تي ملازمت کان الڳ ٿين چاهين ٿا. هن ٻڌايو ته اقوام متحده جي منظور شده قرارداد ۾ اِها ئي گهر ڪري ٿي ته بُزرگن کي مناسب تعليم ۽ تربيت تائين پهچ ڏني وڃي. هن وڌيڪ چيو ته لباس، رهائش، پاڻي ۽ مناسب خوراڪ تائين پهچ بزرگن جو بنيادي حق آهي.

بزرگن جي ڀلائي وارو بل سنڌ اسيمبلي ۾ پهچائڻ جي باوجود اڃان تائين پيش ناهي ڪيو ويو جيڪو وڏو الميو آهي. هن بل جي پاس ٿي وڃڻ ڪانپوءِ سنڌ جي سمورن بزرگ عورتن ۽ مردن کي بنا ڪنهن ذات پات، ٻولي ۽ رنگ نسل جي سهولتون فراهم ٿينديون ۽ ڪين بنيادي حق ملڻ آسان بنجي پوندا.

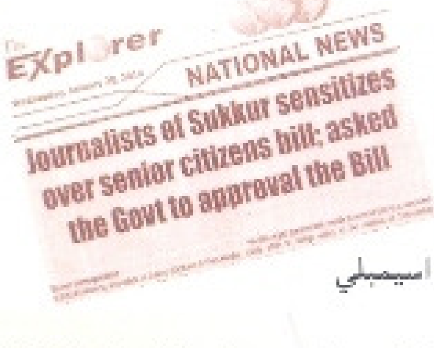

The Explorer

NATIONAL NEWS

Journalists of Sukkur sensitizes over senior citizens bill; asked the Govt to approval the Bill

صحافين ۽ اينڪر پرسنز لاءِ ڪرايل هن ورڪشاپ ۾ 60 کان وڌيڪ اليڪٽرانڪ ۽ پرنٽ ميڊيا جا نمائندا، فوٽوگرافر، ڪئمرامين، تجزيه نگار ۽ ڪالم نگار پڻ شامل هئا. جن ورڪشاپ جي اختتام تي "بُزرگ ماڻهن جي سماجي تحفظ جي حوالي سان ميڊيا جو ڇا ڪردار هجڻ گهرجي" تي پنهنجا ويچار ڪجهه هن ريت ونديا:

- ميڊيا بزرگ ماڻهن جي تحفظ جي حوالي سان پنهنجي قلم جي طاقت سان آواز اُٿاري ته جيئن بُزرگن جي ڀلائي وارو بل جلد کان جلد اسيمبلي مان پاس ٿي سگهي.

اعجاز چچڙ (بيورو چيف روزنامه جهان پاڪستان)

- بُزرگ اسان جي معاشري ۽ خاندان جو اهم حصو آهن. ميڊيا کي اِن سلسلي ۾ نمايان ڪردار ادا ڪرڻ گهرجي، اهڙي قسم جا ورڪشاپ ۽ پروگرام ناهن گهرجن ته جيئن بزرگن جي ڪردار کي فوقيت حاصل ٿئي.

سيد مسعود الحسن زيدي (روزنامه ايمان - ڪراچي)

- ميڊيا جهڙي طرح ملڪ جي مزني اشوز کي "فوڪس" پيش ڪري، بزرگن جي ۽ مسئلن کي ايئن ئي سنجيدگيءَ سان وٺي.

امداد بوزدار (روزنامه سوڀ)

SUKKAR

- ميڊيا کي بزرگن جي مسئلن کي "هاءِ لائيٽ" ڪرڻ گهرجي ۽ بزرگن ئي ڪم ڪندڙ اين جي اوز کي سپورٽ ڪرڻ گهرجي.

رئيس احمد ابڙو (روزنامه ڪليم - سکر)

- ميڊيا کي بزرگن جي بنيادي مسئلن ۽ سندن حقن کي نروار ڪرڻ گهرجي ته جيئن رياستي ادارا انهن جي حل لاءِ ڪي قدم کڻي سگهن.

تاج رند (روزنامه سنڌ ايڪسپريس)

- اڄڪي ورڪشاپ ۾ شامل ٿيڻ ڪانپوءِ ڄاڻ ۾ ته اضافو ٿيو پر احساس به تمام گهڻو ٿيو. هاڻي بزرگن جي حقن تي ڀرپور ۽ خاص توجه سان لکڻو پوندو.

جلال الدين پيو (روزنامه پاڪ سنڌ)

- بزرگ ماڻهن جي ذاتي حيثيت ۾ مدد ڪرڻ ۽ انهن جي مسئلن جي حل جي لاءِ مسلسل رپورٽس تيار ڪيون.

عبدالله منگي (ڊان نيوز ٽي.وي)

- بل پاس ڪرائڻ لاءِ صوبائي ۽ قومي اسيمبلي جي ميمبرن ۽ وزيرن کي ياداشت نامه پيش ڪندا رهنداسين.

اير اسحاق راهي (بيورو چيف روزنامه جرئت ڪراچي)

- مطالبو ڪندا رهنداسين ۽ لکندا رهنداسين، جيستائين بُزرگن جو بل سنڌ اسيمبليءَ مان پاس نٿو ٿئي.

مجيب الرحمان ورند (بيوروچيف سُڪار ڪراچي)

- مسلسل اِن اشوز کي فوڪس ڪرڻ سان بل جي پاس ٿي وڃڻ ۾ اُگهرائي ٿيندي.

منوّر مهر (رپورٽر روزنامه عبرت)

بحيثيت رپورٽر، اينڪرپرسن (سينيئر سٽيزنس بل) جي متعلق توهان ڪهڙو ڪردار ادا ڪري سگهو ٿا؟ جي سوال تي ورڪشاپ ۾ شرڪت ڪندڙن جي جواب هيا ته:

- بحيثيت رپورٽر اسين سنڌ حڪومت کان مطالبو ڪنداسين ته جلد از جلد بل کي اسيمبليءَ مان پاس ڪرايو وڃي ۽ بزرگن کي مڪمل تحفظ فراهم ڪيو وڃي.

سيد ضياء الرحمٰن قاضي (روزنامه ڪليم سکر)

- پريس ڪانفرنس ۽ ميڊيا سان ٿيندڙ ڳالهين دوران اسيمبلي جي ميمبرن کان بزرگن جي بل جي حوالي سان سوال اُٿاري "اشوز" کي فوڪس ڪنداسين.

مجيب چانديو (روزنامه عوامي آواز)

- بحيثيت ڪالم نگار / رپورٽر جي مان ۾ ڪالم ۽ ڊاڪيومينٽريز ٺاهيندس ۽ اسيمبلي جي ميمبرن ۽ وزيرن کان سينيئر سٽيزن بل منظور ڪرڻ جي لاءِ ڀرپور ڪردار ادا ڪندس

شوڪت راهي (ايڪسپريس ٽي.وي ۽ روزنامه ايڪسپريس اخبار)

سرسو پاران منعقد ڪيل صحافين جي هن ورڪشاپ متعلق اليڪٽرانڪ ۽ پرنٽ ميڊيا سان لاڳاپيل جاڪوزي صحافين ۽ قلم ڌڻين جو چوڻ هيو ته: سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن ۽ هيلپ ايج جي اڄوڪي ورڪشاپ ۾ بزرگن جي آبادي، پلاننگ وارن منصوبن ۽ هنگامي حالتن دوران انهن جي صورتحال متعلق معلومات ڏيڻ سان گڏ بزرگن جي حقن ۽ ان جي دم تحفظ جو احساس ٿيو جنهن جي حل لاءِ اسانکي آواز اٿارڻ تي اڄوڪي ورڪشاپ اُتساهيو آهي.

صحافين جو چوڻ هوته ورڪشاپ پنهنجو هڙ سيڪڙو حدف پورو ڪري ڇڏيو. هاڻي ڊولپمينٽ سيڪٽر سميت ميڊيائي ادارا پڻ بزرگن جي مسئلن جي حل ۽ خاص طورتي بل متعلق پنهنجو ڪردار ادا ڪندا.

اڄ بزرگن جي مسئلن ۽ انهن جي حل لاءِ هر رُخ کان آگاهه ڪيو ويو آهي. هاڻي اِن معلومات کي ذريعو بڻائي اسان ٽاڪ شوز، انٽرويوز، مضمون ۽ اسٽوريز ٺاهينداسين. ان ۾ ڪوبه شڪ ناهي ته بزرگن جي طاقت تجربي جي طاقت آهي. ان کي ترقي جو حصو بڻائڻ گهرجي پر ترقي تڏهن ئي ممڪن ٿيندي جڏهن هر فرد اندر هڪ خاص احساس جنم وٺندو. اهڙي احساس پيدا ٿي وڃڻ کانپوءِ يقين ٿي پوندو ته پوڙهائپ ڪمزوري نه آهي پر هي عمر جو هڪ بهترين حصو آهي.

**

ساٿ ۽ رهنمائيءَ سان ورتي هڪ چنگچي رڪشا

روبينه بلوچ

غربت انسان لاءِ هميشه وڏو چيلينج رهي آهي. اسان ڪڏهن سوچيو آهي ته اسين غريب ڇو آهيون؟ ۽ خاص ڪري سنڌ جي ٻهراڙين ۾ ته غربت جو اثر اڃان ڪجهه وڌيڪ آهي، انهيءَ گنڀير مسئلي جي حل واسطي ۽ سنڌ جي غريب ماڻهن جي معيار زندگي کي بهتر بنائڻ ۽ غربت کي گهٽائڻ لاءِ 2003ع کان سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن ڪم ڪري رهي آهي.

سرسو جو بنيادي مقصد ماڻهن کي منظم ڪري انهن جي موجوده وسيلن کي بهتر طريقي سان استعمال ۾ آڻڻ ۽ انهن جي آمدني ۾ اضافو ڪرڻ آهي، ڇوته قدرت هر انسان کي انيڪ صلاحيتن سان نوازيو آهي. ضرورت صرف انهن صلاحتن کي استعمال ڪرڻ جي آهي.

هن سماج ۾ غريب ماڻهو پاڻ کي غربت جي ڪري هيٺو سمجهي ٿو ۽ هو گهٽ وسيلن جي ڪري ۽ غربت جي خوف جي ڪري پنهنجي گهر جي فردن کي نه صحيح نموني کاڌ خوراڪ کارائي ٿو سگهي ۽ نه ئي انهن کي سٺي تعليم ڏياري ٿو سگهي.

ڳوٺن ۾ ڪافي ماڻهو غربت جي ڪري ۽ بچت نه هجڻ جي ڪري، ۽ بهتر علاج نه هئڻ سبب پنهنجي زندگي جا ڏينهن آڱرين تي ڳڻين ٿا، ڇوته کاڌ خوراڪ، تعليم، ٻارن ۽ پنهنجي علاج لاءِ پئسا نه هجڻ جي ڪري زندگيءَ تان آسرو ئي لاهي ڇڏين ٿا. اهڙي ئي هڪ ڪهاڻي آهي ميهر بانو جي جيڪا ڳوٺ شير محمد پلهه يونين ڪائونسل ٻيرلوءِ جي رهواسڻ آهي. هي ڳوٺ سرسو ڊسٽرڪٽ آفيس کان 14 ڪلوميٽرن جي مفاصلي تي اوڀر طرف واقع آهي. ميهر بانو زال حاجن کي 7 ٻار آهن جن ۾ 4 پٽ ۽ 3 ڌيائين جي اولاد اٿس. 9 ڀاتين تي مشتمل هي گهراڻو ۽ نهايت ئي غربت واري زندگي بسر ڪري رهيو آهي. سندن وٽ پنهنجو ڪو ذاتي گهر به نه آهي. ميهر خاتون ڳوٺ جي هڪ اسڪول ۾ پنهنجي مڙس ۽ ٻچن سان گڏ رهي پئي، جڏهن اسڪول ڪليل رهي ٿو ته ميهر بانو ۽ سندس مڙس ٻارڙن کي سان ڪري اسڪول جي ٻاهران هڪ ڪچي ڄڻهه ۾ ويهي ٿا رهن. زندگيءَ جو ڪافي عرصو اهڙي ڪشمڪش ۽ غربت سان ويڙهه ڪندي گذري ويو اٿس.

ميهر بانو پنهنجو حال اوريندي ٻڌايو ته: مان اڪثر ڪري پنهنجي مڙس سان گڏ ويهي روئندي آهيان ته ڇا اسين ائين ئي غربت ۾ مري کپي وينداسين، ڇا اسان جي قسمت ايتري خراب آهي جو پنهنجو ٻچن کي سٺي تعليم ۽ هنن جو علاج به نٿا ڪرائي سگهون.

جڏهن سرسو جي ٽيم اسان جي ڳوٺ ۾ آئي ۽ اچي اداري جي باري ۾ ڳوٺ جي عورتن کي گڏ ڪري ٻڌائڻ پيون ايڪي ٻڌي، بچت ۽ هنر جي باري ۾ ته مون به پاڙيسري مختيار خاتون کان پڇيو جيڪا پڻ اسان سان تمام گهڻي مهربان آهي، هن مون کي ٻڌايو ته هي سرسو اداري وارا آهن، جيڪي قرض به ڏيندا آهن ته تربيتون به ڪرائيندا آهن. تڏهن مون کي هڪ اميد جو ڪرڻو نظر آيو، دل ئي دل ۾ سوچيو ته هاڻي ڪجهه ڪري سگهجي ٿو. مون ادي مختيار کي چيو ته مونکي به تنظيم "شير محمد پلهه" ۾ ميمبر ڪيو. مختيار مون کي تمام گهڻي دلجاءِ ڏني ۽ اهڙي طرح مون به اداري جي ٽيم سان رابطو ڪري تنظيم ۾ شامل ٿيس. جيڪن ته ڳوٺ جي سڀني عورتن کي اسان جي غربت جي ڄڻيءَ ريت خبر هئي ڪجهه عرصي کان پوءِ مون پنهنجي ميمبرن کي چيو ته مون کي

سرسو کان قرض وٺرائي ڏيو ۽ مون سان توهان ٻه ڪجهه سهڪار ڪريو ته جيئن مان پنهنجي ٻچن لاءِ ڪجهه ڪري

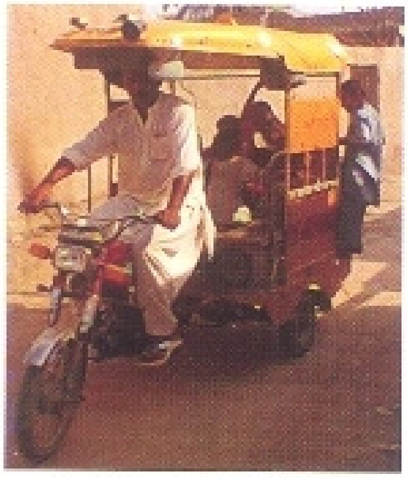

سگهان. پوءِ مون سان تنظيم جي عورتن مهرباني ڪئي ۽ اداري سرسو کي قرض جي قرارداد لکي ڏني. جيڪا جلد منظور ٿي. جڏهن اسان کي قرض جا پئسا مليا ته مون ميمبرن کي چيو ته منهنجي مدد ڪريو ته مان پنهنجي مڙس حاجن کي چنگچي رڪشا وٺي ڏيان ته جيئن اسان غريبن جي گذرسفر جو ڪو مستقل بندوبست ٿي سگهي. تنهن کانپوءِ مون سان مختيار خاتون، سڪينه خاتون، صغري خاتون ڀرپور سهڪار ڪيو. ڪُل ڪيل رقم -/45,000 هزار روپيه ٿي. مون پنهنجي مڙس حاجن کي چيو ته هڪ چنگچي رڪشا خريد ڪري اچي ته جيئن اسين ٻه پنهنجو ڪمايون ۽ زندگيءَ ۾ ڪجهه بهتري اچي. تنهن بعد حاجن هڪ چنگچي رڪشه قسطن تي خريد ڪئي، جنهن جي رقم -/77,000 هزار روپيه ٿي. جيڪا نئين ته نه هئي پر سٺي ڪنڊيشن ۾ هئي. هن وقت الله جو شڪر آهي ته حاجن اسڪول جا ٻار ڪٽندو آهي. جنهن مان ماهوار -/8000 هزار روپيه ملندا آهن. اسڪول ڊيوٽي کانپوءِ ٻه چنگچي رڪشا هلائي پيو. روز جي ڪمائي مان گهر جو چلهو ٻاريون پيا ۽ ماهوار ملندڙ رقم مان ڪٽيل قرض ٻه لاهيون پيا هن وقت تقريبا قرض لاهي ڇڏيو آهي. اسان جي وڏ ۾وڏ اها ڪوشش اها آهي ته پئسا گڏ ڪري پنهنجي ٻچن جي لاءِ اجهي جو بندوبست ڪريون.

سموري ڪٿا ٻڌائيندي ميهر خاتون روئي ويٺي ۽ چوڻ لڳي ته اسان کي سمجهه ۾ نٿو اچي ته اسين اداري سرسو جو ڪهڙن لفظن سان شڪريون ادا ڪريون، جنهن اسان جي مشڪل وقت ۾ هٿمائي ۽ مدد ڪئي، ۽ مان تمام گهڻي شڪرگذار آهيان پنهنجي تنظيم "شير محمد پلهه" جي ميمبرن جي جن منهنجي مدد سان گڏ رهنمائي ٻڻ ڪئي. منهنجي سيني غريب عورتن کي جيڪي ٻه منهنجي هيءَ ڪهاڻي پڙهي تنهن کي گذارش آهي ته سرسو ادارو

ٻهراڙين ۾ رهندڙ غريبن جو مددگار ادارو آهي. هن سان توهان سٺو سهڪار ڪريو سچ پچو ته هي اسان جو ادارو آهي، انهيءَ سان لهه وچڙ ۾ اچو ۽ پنهنجي زندگيءَ کي مشڪلاتن کان بچايو، ڇوته هي ادارو اسان ۽ توهان کي هنر سيکاري، ماهر ڪاريگر بڻائي ٿو، صحت جي مفت انشورنس ڪرائي ٿو ۽ هي ادارو هر تربيت مفت ڏياري ٿو پوءِ اسان ۽ توهان اهڙي اداري مان فائدو ڇو نه حاصل ڪريون؟ منهنجي اڄان ٻه قوي اميد آهي سرسو اداري جي ٽيم مان ته هو مونکي اڳهو ٺهرائي ڏيڻ ۾ ٻه سهڪار ڪندو، مان تمام گهڻي ٿورائتي آهيان اداري ۽ تنظيم جي سڀني ميمبرن جي ۽ اميد آهي ته سرسو سدائين اسان جهڙين غريب عورتن جي مدد ۽ رهنمائي ڪندو رهندو.

٭٭

شهيد بينظير آباد ۽ لاڙڪاڻي ضلعن ۾ احساس پروجيڪٽ جي ڪاميابي سان پڄاڻي

لطيف سومرو

ناروي پاڪستان پارٽنرشپ انسٽيٽيوٽ (NPPI) جي مالي سهڪار، يونيسيف، عالمي اداره صحت (WHO) جي معاونت سان سرسو ۽ اينٽيگريٽيڊ هيلٿ سسٽم (HIS) احساس پروجيڪٽ جي شروعات، ضلعي لاڙڪاڻي ۽ شهيد بينظيرآباد کان شروع ڪئي وئي. هن پراجيڪٽ کي عملي شڪل ڏيڻ جي ذميداري ٽن ادارن جي حوالي ڪئي ويئي. جنهن ۾ ابن سينا Ibn Seena، جنهن جو ڪم اسپتالن ۾ ڪٽل سهولتن (Missing Facilities) کي پورو ڪرڻ هو. آءِ.ايڇ.ايس (HIS) جو ڪم اسپتالن کي هلائڻ هو ته جيئن 24 ڪلاڪن جي لاءِ صحت جي سروس (سهولت) گورنمينٽ جي صحت سهولت کي مهيا ڪئي وڃي ۽ سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن (سرسو) کي ٻهراڙين ۾ رهندڙ غريب عورتن ۾ اها سماجي جاڳرتا پيدا ڪرڻي هئي ته جيئن غريب عورتن جو وڌي ۾ وڌو تعداد انهن صحت جي سهولتن مان فائدو وٺي سگهن. احساس پراجيڪٽ جو بنيادي مقصد ماءُ ۽ ٻار جي صحت کي بهتر بڻائڻ تي مبني هو ته جيئن صحتمند معاشري جي تشڪيل ۾ هٿ ونڊائي سگهجي.

سرسو سماجي جاڳرتا جي تحت ضلعي لاڙڪاڻي ۽ شهيد بينظيرآباد ۾ پنهنجي ڪم جي شروعات آگسٽ 2013 کان ڪئي. هن پراجيڪٽ جو مدو ڪل 2 سال هو. ۽ سماجي جاڳرتا لاءِ ڪل 8 مهينا هئا. هن ننڍڙي عرصي ۾ سرسو کي انهن ڏورانهن علائقن تائين پهچڻو هو جتي نيشنل پروگرام تحت ليڊي هيلٿ ورڪر (LHW) نه هئي، سرسو سماجي جاڳرتا تحت نيشنل پروگرام جي (Uncovered) ايريا ۾ 211 ڳوٺاڻي صحت ڪاميٽيون ناهيون ويون. انهيءَ سان گڏوگڏ هر ڳوٺ مان مرد ۽ عورت کي چونڊيو ويو انهن جو ڪم ڳوٺائين عورتن کي سجاڳي ڏيڻ هو جن کي فيملي فوڪل پرسن جي ڇهن (6) ڏينهن جي تربيت پڻ ڏني وئي ته جيئن ماءُ ۽ ٻار جي صحت جي اهميت کي سمجهي سگهن ۽ بهتر کان بهتر ڳوٺائين عورتن تائين پهچائي سگهن. پروگرام تحت ضلعي جي صحت کاتي جي تعاون سان 422 مرد ۽ عورتن کي تربيت ڏياري وئي.

هن پراجيڪٽ جي نواڻ ڪجهه اهڙي طريقي سان پڻ اهم هئي جو زندگي جي مختلف شعبن جي ماڻهن جي وڌ ۾ وڌ سموليت کي پڻ هن پروگرام ۾ شامل ڪرڻ سان گڏ ڪين تمام گهڻي اهميت ۽ سجاڳي ڏني وئي. جوته اهي ڪجهه اهڙا شعبا هئا جن جو ماڻهن جي زندگين تي سڌوسنئون اثر پوي ٿو. انهيءَ ڪري پراجيڪٽ جي حساسيت کي سمجهندي مختلف مسجدن جي پيش امامن کي ماءُ ۽ ٻار جي صحت متعلق قرآن ۽ حديث جي روشني ۾ مختلف ورڪشاپ منعقد ڪرايا ويا جنهن ۾ 375 عالم دين کي سڪيا پڻ

ڏني وئي ته جيئن اهي خاص ڪري جمعي نماز جي خطبي ۾ انهيءَ ڳالهه تي روشني وجهن. انهيءَ طريقي سان ماڻهن جو هڪ وڏو انگ ماءُ ۽ ٻار جي اهميت متعلق ڳالهين کي سولائي سان سمجهي سگهندو.

انهيءَ کان علاوه ضلعي جي صحت کاتي ۽ سرسو جي طرفان صحت ميلن جو پڻ انعقاد ڪيو ويو ته جيئن ضلعي جي اندر صحت سان وابسته ٻين ادارن کي پڻ انهيءَ ڳالهه جو ڀرپور احساس ڏيارڻ هوڻ چوڻ انهن ڏورانهن علائقن کي پنهنجي ڪم جي دائري ۾ شامل ڪيو وڃي ته جيئن گهڻن ۽ ضرورتمند ماڻهن کي لاڀ ملي سگهي. احساس پراجيڪٽ تحت سرسو 8 صحت ميلن جو اهتمام ڪيو. جيڪي صحت مرڪزن جي چوديواري ۾ ڪيا ويا، ۽ انهن جو افتتاح ڊپٽي ڪمشنر ۽ صحت جي ضلعي آفيسرن پاران ڪيا ويا. انهن صحت ميلن ۾ مختلف ادارن جي طرفان پنهنجا اسٽال لڳايا ويا ۽ ماڻهن ۾ مفت دوائون ۽ طبعي مشورا پڻ ڏنا ويندا رهيا.

ماءُ ۽ ٻار جي صحت کي وڌيڪ اجاگر ڪرڻ لاءِ مختلف ڳوٺن ۾ ڪميونٽي ٿيٽر (Community Theater) پڻ ڪرايا ويا ته جيئن صحت جي پيغام کي صحيح طريقي سان ماڻهن خاص ڪري عورتن تائين پهچايو وڃي. احساس پروجيڪٽ تحت ٻنهي ضلعن ۾ 14 ڪميونٽي ٿيٽر ڪرايا ويا ۽ ماڻهن کي ڊرامائي انداز ۾ ماءُ ۽ ٻار جي صحت جي متعلق آگاهي ۽ شعور ڏنو ويو.

ماءُ جي صحت کي ذهن ۾ رکندي ٻنهي ضلعن ۾ 211 طبي ٿيلها (Medical Kits) ورهايا ويا ته جيئن شروعاتي سطح تي ماءُ ۽ ٻار کي صحيح طريقي سان خيال رکي سگهجي.

پراجيڪٽ جو اصل مقصد هو ته:

(1) ويم کان پهرين حامله عورت کي گهٽ ۾ گهٽ چار ڀيرا ويجهي اسپتال مان چيڪ اپ ڪرايو.
(2) محفوظ ويم لاءِ اسپتال ۾ ويم ڪرايو وڃي.
(3) ويم کان پوءِ گهٽ ۾ گهٽ 2 ڀيرا ويجهي اسپتال مان معائنو ڪرايو وڃي.
(4) صحت ۽ صفائي تي خاص ڌيان رکيو وڃي.
(5) ٻارڙن کي ٽڪن جو پورو ڪورس مڪمل ڪرايو وڃي.

انهيءَ کان علاوه هن پراجيڪٽ تحت ٻنهي ضلعن ۾ (F.M 105) تي ماءُ ۽ ٻار جي صحت متعلق سماجي جاڳرتا ۽ ماءُ جي صحت جا پيغام پڻ وقت به وقت هلرايا ويا ته جيئن وڌ ۾ وڌ صحت جي پيغام کي ماڻهن تائين پهچائجي ۽ غريب ماڻهو وڌ ۾ وڌ فائدو حاصل ڪري سگهن. انهيءَ سلسلي ۾ اسين پروجيڪٽ کي ڪاميابي سان پايه تڪميل تائين پهچايوسين ۽ وڌ ۾ وڌ ڳوٺائين عورتن کي فائدو رسيو.

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن جوش ولولي سان تمتار سماج سڌارڪ عملي سان وستين، واهڻن، ڳوٺن ۽ شهرن ۾ سماجي جاڳرتا پيدا ڪرڻ جهڙي اهم مشن سرانجام ڏيندي، عام ٻهراڙي جي غريب ماروئڙن ۾ سماجي بيداري جهڙي اهم پيغام ڏيڻ ۾ ڏينهن رات مشغول آهي، ته جيئن ذهني اوسر واري عمل مان گذرندي غريبن کي سٺي صحت رکڻ جا انمول مشورا ڏنا وڃن. ان سان اسان جا ٻار، مائرون، معاشرو، گهر ۽ ڳوٺ نه فقط تندرست رهندا پر وطن عزيز جي ترقي لاءِ پڻ اهم ڪم سرانجام ڏئي سگهندا.

عورتن جو عالمي ڏينهن

زاهده ميراڻي

سورهيه مرين سوپ کي، ته دل جا وهم وسار،
هڻ ڀالا وڙهه ڀاڪرين، اڳيان ڍال م ڍار،
متان تيغ ترار، مار ته متارو ٿئين. (شاهه)

جيئن ته 8 مارچ سڄي دنيا ۾ عورتن جي حقن جو عالمي ڏينهن ڪري ملهايو ويندو آهي. ان ڏينهن کي ملهائڻ جو خاص مقصد عورتن جي سياسي، سماجي ۽ معاشي ترقي ڪرائڻ، عورت کي پنهنجي حقن کان آگاهي ڏيڻ ۽ کيس پنهنجي اعليٰ حيثيت ۽ ذميدارين جو احساس پڻ ڏيارڻ آهي. هن ڏينهن ملهائڻ جو ٻيو مقصد اهو به آهي ته جن عورتن سماج ۾ پنهنجو پاڻ مڃرايو آهي، انهن کي خراج تحسين پيش ڪجي.
لطيف سائينءَ فرمايو آهي ته:

الله ڏاهي م ٿيام ڏاهيون ڏک ڏسن،
مون سان مون پرين، ٻوراڻيءَ ۾ ٻال ڪيا.

عورت جسماني طور تي ڪمزور هجڻ جي باوجود ذهني ۽ جذباتي طور تي مضبوط آهي. جنهن معاشري ۾ عورت خودمختيار ۽ مستحڪم آهي اتي جو معاشرو به مستحڪم ۽ خوشحال آهي. ڇوته جن گهرن ۾ عورت جي مرتبي ۽ معاشرتي گهرجن جو خيال رکيو وڃي ٿو اتي متحد معاشرو جڙي ٿو. پر جن معاشري ۾ عورت کي ڪمتر سمجهي سندس استحصال ڪيو وڃي ٿو اهو سماج پنهنجي معاشرتي جوڙجڪ ۾ ڇڙوڇڙ محسوس ٿئي ٿو.

چيو وڃي ٿو ته ساؤٿ ايشيا جون عورتون جنسي تفريق ۽ ڏاڍ جو روڏيڪ شڪار ٿين ٿيون. جنهن ۾ گهريلو تشدد Domestic Violence کان وٺي Rape, Harassment at work places جنسي ڏاڍائي، تيزاب اڇلڻ ۽ قتل جهڙا قسم آهن ۽ انهن ۾ روز بروز اضافو ٿيندو پيو وڃي. مشرق و مغرب ۾ عورتن جي حقن جي پائمالي جو سلسلو پڻ جاري آهي. تاريخ ۾ عورت کي ڪڏهن ديوتائن اڳيان قربان ڪرڻ ته ڪڏهن دريائن ۾ پاڻي آڻڻ لاءِ زنده اڇلائي وئي آهي ته ڪڏهن ذاتي انا جي تسڪين ۽ تخت و تاج لاءِ استعمال ڪئي وئي آهي.

ساڳي ئي اڄ جي جديد دؤر ۾ به عورت کي انسان جي حيثيت بجاءِ هڪ جسم سمجهي تشهير ڪئي وڃي ٿي. جنهن جو وڏو ثبوت پاڙيسري ملڪ ۾ ٺهندڙ فلمون ۽ انهن ۾ شامل اهي آئٽم، گيت آهن جيڪي عورت کي محض جنس جي اهڃاڻ طور متعارف ڪرائن ٿا. جنهن ڪري معاشري تي انهن منفي ڪردارن جو اثر عورت لاءِ ڌڪاءُ جو سبب بڻجي ٿو. جنهن جو واضع ثبوت Rape ۽ Gang Rap جهڙي ڪڏن واقعن ۾ اضافو آهي. اهو مسئلو پوري دنيا ۾ هڪ سنگين نوعيت اختيار ڪري چڪو آهي.

انساني حقن جي علمبرداري جي دعويٰ ڪرڻ وارو ملڪ آمريڪا پڻ عورتن جي ڏوهن جي حوالي سان ايشيائي ملڪن کان گهٽ نه آهي. جتي هر 45 سيڪنڊن ۾ جنسي ڏاڍائي جهڙو وحشياڻو جرم ٿئي ٿو. اتي به ماڻهو اڪثر اهڙن واقعن جي رپورٽ درج ڪرائڻ کان لنوائيندا آهن.

پاڪستان جتان جي ڪل آبادي جو 52% عورتن تي مشتمل آهي. ۽ انهيءَ حساب سان سماجي ڪاروهنوار ۾ ساڻن برابري هئڻ گهرجي. پر، معاشري ۾ عورتن کي سندن بنيادي حق ڏيڻ نه پري جي ڳالهه، پر عدالت ۾ شاهدي ڏيڻ لاءِ به سندن شاهديءَ کي مردن جي ڀيٽ ۾ اڌ لکيو ويندو آهي. پاڪستان ۾ عورتن کي اهي به حق حاصل ناهن جيڪي اسان جو دين اسلام عورت کي ڏئي ٿو. اسان جي معاشري ۾ 2 طبقاتي فرق آهن هڪ Racism يعني نسل پرستيءَ وارو سلوڪ جيڪو ذات پات، رنگ نسل، ٻولي ۽ سياسي بنيادن وارو آهي. ۽ ٻيو صنفي فرق، ڪنهن به انسان کي گهٽ درجو ڏيڻ به انساني حقن جي خلاف آهي.

"سرتيون سڀ سُڄ مٽان ڪا مونسان هلي،
پاڻي ناهي، پنڌ گهڻو، اڳيان راتو رڃ،
مٽان مري ڪا اَڄ ڏکي ڀاراتو ڀرينءَ کي.

ملڪ جي ٻين عورتن جيان سنڌ جي عورت به ڪيترن ئي ڏيادتن جو شڪار آهي. ننهن ڪري هن وقت سگهڙ چڱي تعليمي اڻ برابري ۽ ڪاروڪاري جهڙين ڪٽين رسمن جي خاتمي لاءِ اثرائتا اپاءَ وٺڻ جي سخت ضرورت آهي. ۽ لطيف جي پيغام کي عام ڪرڻ جي ضرورت آهي، جنهن پنهنجي شاعريءَ ۾ عورت کي وڏو مانُ ۽ مرتبو ڏنو آهي. لطيف پنهنجي هر بيت ۾ عورت جي وفا، ان جي حُسن، وطن سان حب، قرباني ۽ جدوجهد جو ذڪر ڪيو آهي. عورت خدا جي خوبصورت تخليق آهي جنت کي به عورت ماءُ جي پيرن هيٺان رکيو ويو آهي. دنيا ۾ به وحشي قومن کي وحشي ان لاءِ سڏيو ويو آهي جو انهن وٽ عورت جي ڪابه عزت ڪونه هئي. هيڏانهن اسان وٽ اهڙو ڪوبه ڏينهن خالي نه آهي جنهن ڏينهن عورتن سان زيادتي نه ٿيندي هجي. اسان وٽ جاگيرداري نظام هئڻ ڪري عورتن سان مردن جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ اڻ برابريءَ وارو سلوڪ ڪيو ٿو وڃي.

جونڌا آهن نه جڏهن ظلم ۽ جبر پنهنجي انتها تي پهچندو آهي نه پوءِ بغاوت جنم وٺندي آهي، جتي ڪو امتيازي سلوڪ ۽ استحصال نه هوندو. اهڙي سماجي جي آغاز جي لاءِ عورتن کي به منظم ۽ شعوري جدوجهد جي ضرورت آهي. مرد ۽ عورت جي تفريق کي ختم ڪندي هڪ ٻئي جي شانه بشانه ڪم ڪرڻ جي ضرورت آهي. ان طريقي سان ئي تمام محرومين جو خاتمو ممڪن آهي ۽ پڻ هڪ حقيقي انساني معاشري جي بنياد رکي سگهجي ٿي.

سرسو جو به مقصد گهراڻن HHs کي منظم ڪرڻ آهي ڇوته معاشرو / سنسار جو پهريون يونٽ گهراڻو آهي. اهو مضبوط، سڌريل، تعليم ۽ علم جي زيور سان مالامال هوندو نه هڪ ماڊل محلو لهندو ۽ محلا گڏجي بهترين ۽ خوشحال ڳوٺ جوڙيندا. سرسو ان مقصد جي حاصلات لاءِ 100 سيڪڙو عورتن ۾ جاڳرتا پيدا ڪرڻ لاءِ پاڻ پتوڙي رهي آهي ڇوته عورت ئي هڪ سڌريل مضبوط تعليم يافته منظم گهراڻو جوڙي سگهي ٿي. اسان سڀني روشن خيال انسانن تي لازم آهي ته عورت جي اهڙي جدوجهد کي هٿي وٺرايون ته جيئن سٺا گهراڻا ۽ بهترين محلا جڙي سگهن، پوءِ ئي وستين واهڻن، شهرن ۾ جنت جهڙو نظارو ڏسي پسي سگهجي ٿو.

صحت بابت هڪ ڏينهن جو آگاهي ورڪشاپ

ماجد خان

سنڌ رورل سپورٽ آرگنائيزيشن ۽ احساس پروجيڪٽ تحت عورتائين بيمارين جي روڪٿام جي سلسلي ۾ 28 فيبروري 2014ع تي رورل هيلٿ سينٽر ڳڙهي خدا بخش ڀٽو نئوديرو، لاڙڪاڻي ۾ هڪ ڏينهن جو صحت ميلو ۽ ڪميونٽي سجاڳي ٿيٽر جو اهتمام ڪيو ويو. جنهنجو مقصد عورتن کي صحت بابت سجاڳي، علاج جوڳين بيمارين ۾ مبتلا ڳوٺاڻين عورتن جي مفت آپريشن ۽ معياري علاج جي سهولت رسائي ۽ سنڌن روزمره جي ڏکئي ڀلجي ويل جياپي کي خوشگواري طرف لاڙي سگهجي، ٿيٽر ذريعي ويم ۽ حامله عورتن کي احتياطي تدابيرن جي استعمال لاءِ راغب ڪرڻ هو. صحت ميلي ۾ مختلف ادارن سميت صحافين جي هڪ وڏي انگ شرڪت ڪئي. جن ادارن تعاون ڪيو انهن ۾ نيشنل پروگرام ۽ پبلڪ هيلٿ، IRD-USAID، هينڊس، ماري اسٽوپس سوسائٽي، عورتن فائونڊيشن، ڪمنيت آرڪانا، ادارا دي بروڪ پاڪستان شامل هئا.

هن صحت ميلي ۾ انهن غريب ترين ۽ لاچار عورتن کي لاڀ پهچائڻ جا ڀرپور جتن ڪيا ويا جيڪي اڻ هوند ۽ ابوجهائپ جي ڪري منجهيل زناني مرضن جو مبتلا هيون. جن ۾ حامله عورتن جو تعداد وڌيڪ هو جيڪي علاج ڪرائڻ کان قاصر هيون. هن ميلي ۾ عورتن ۽ مردن وڏي تعداد ۾ شرڪت ڪئي.

ياد رهي ته پاڪستان جي ڳوٺاڻن علائقن ۾ هرهڪ لک زنده ويمن دوران 319 عورتون ويم جا سور نه سهندي ۽ معياري علاج جون سهولتون نه ملڻ ڪري موت جي منهن ۾ هليون وينديون آهن. جڏهن ته هر پنجن مان ٽي ويم گهرن ۾ داين هٿان ڪرايا وڃن ٿا.

صحت ميلي ۾ شرڪت ڪندڙن کي ڄاڻ حاصل ٿي ته ڄمر جي صحت جي معاملي ۾ ٿيندڙ ڀهرين دير ڄاڻ جو نه هئڻ ۽ ان جي ڪري صحت جي سهولت جي باري ۾ فيصلو نه ڪري سگهڻ واري دير هوندي آهي.

وقت وڃائڻ، گيسرائڻ، انگهائڻ، لمحا سيڙائڻ واري ٻي قسم جي دير حمل جي حوالي کان صحت مرڪز تائين رسڻ لاءِ ڪنهن ٽرانسپورٽيشن يا گاڏي، گاڏي جو اڳوات بندوبست نه ڪرڻ واري هوندي آهي.

جڏهن ته ٽئين قسم جي دير ۾ ويم ڪرائڻ لاءِ صحت مرڪز جي چونڊ يا ترت فيصلو نه ڪري سگهڻ واري دير چئبي آهي. لاڙڪاڻي ۽ ان جي ڀرپاسي وارن علائقن ۾ رهندڙ ڳوٺاڻين عورتن اڳيان اهو بلڪل واضح ڪيو ويو ته زناني روڳن ۾ مبتلا غريب عورتن کي فائدو پهچائڻ لاءِ ئي هن

صحت جو مکيه مقصد آهي. غريب ۽ لاچار عورتن جي رجسٽريشن پڻ ڪئي وئي، مقامي ڊاڪٽرياڻين ۽ ليڊي هيلٿ ورڪرن ۽ هيلٿ ڊپارٽمينٽ کان سهڪار وٺي ڪيپ اسٽال پڻ لڳايا ويا جن ۾ بينر، پوسٽر، پمفليٽ ڇاپي آويزان ڪيا ويا. عورتاڻين بيمارين جي چڪاس سان گڏوگڏ کين مفت دوائون ڏيڻ جو پڻ بندوبست ڪيو ويو هو.

ميلي ۾ خصوصي طورتي شرڪت ڪندڙ لاڙڪاڻي جي ڊپٽي ڪمشني گهنور خان لغاري هرهڪ اسٽال جو معائنو ڪيو ۽ اسٽال لڳائيندڙن کان تفصيلي فريفنگ پڻ ورتي. تنهن بعد تقرير دوران ڊپٽي ڪمشنر لاڙڪاڻي جو

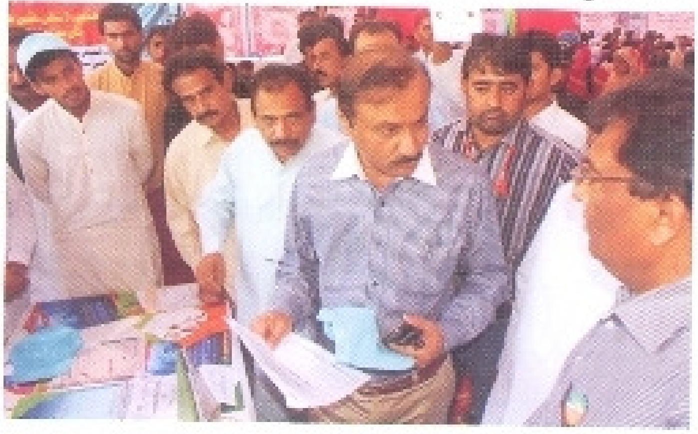

چوڻ هوتہ اڄ جو هيلٿ ميلو ڏسي تمام گهڻي سرهائي ٿي آهي، سرسو جنُ لهڻي جنهن ڏينهن رات هڪ ڪري اهڙو قيمتي ميلو سجايو آهي. سندس وڌيڪ چوڻ هوتہ منهنجي خواهش آهي تہ هن پروجيڪٽ کي لاڙڪاڻي جي سيني تعلقن ۾ شروع ڪيو وڃي تہ جيئن هتان جون عورتن صحت جي باري ۾ وڌيڪ لاڀ حاصل ڪري سگهن.

سرسو کي پنهنجي طرفان ڀرپور سهڪار جو يقين ڏياريندي چيو تہ گورنمينٽ اڪيلي سر ڪجهہ بہ نہ لي ڪري سگهي، تنهنڪري پبلڪ پارٽنرشپ تحت ئي ڪافي سارن مسئلن جو حل ممڪن آهي.

سرسو جي ڊسٽرڪٽ پروجيڪٽ مئنيجر عبدالطيف سومرو پنهنجي تقرير دوران ميلي ۾ شرڪت ڪندڙن کي ڀليڪار ڪندي پنهنجي ٽيم جو پڻ ٿورو مڃيو جنهن پوري ايمانداري، سان هن پروگرام کي ڪامياب بڻائڻ ۾ پنهنجا فرائض سرانجام ڏنا.

ان موقعي تي عبدلطيف سومرو سرسو جي مختلف پراجيڪٽس، ۽ مقصدن بابت تفصيلي ٻڌايو ۽ سرسو معرفت BCC Component متعلق شرڪت ڪندڙن کي آگاهي ڏني. هن ٻڌايو تہ احساس پروجيڪٽ تحت کين هيلٿ ڪارڊ پڻ جاري ڪيا ويا آهن جيڪي HIS هيلٿ فيسلٽي سينٽرن ۾ مفت سروسز فراهم ڪرڻ ۾ مدد ڏين ٿا.

تقريب کي سرسو جي هيلٿ مئنيجر ڊاڪٽر منصور ميمڻ، اسسٽنٽ ڊپٽي ڪمشنر رتوديرو، پرونشل ڊپٽي ڊائريڪٽر LHWP، ڊاڪٽر غلام مصطفيٰ کهڙو، ڊسٽرڪٽ آفيسر فيملي پلاننگ ڊاڪٽر عنايت الله ڪانڌڙو، ريجنل مئنيجر سرسو جمال شورو، ڊاڪٽر عُمير، ڊاڪٽر غلام حسين، جميل سومرو، ڊاڪٽر لياقت نوناري، ڊاڪٽر عبدالستار شيخ ۽ ٻين پڻ خطاب ڪيو

هن ميلي دوران اسٽيج ڊرامو پڻ پيش ڪيو ويو جن کي ناظرين بيحد ساراهيو. ڊرامي پيش ڪرڻ جو مقصد سماج اندر عورتن جي قدرن کي وڌائڻ هو ۽ حامله عورتن کي سندن گهر وارن ۽ پاڻين طرفان ڀرپور سهڪار ۽ توجہ ڇڪائڻ پڻ هيو.

ڪلراٺيون زمينون آباد ڪرڻ

نثار احمد پناهڙ

سڀ تعريفون الله پاڪ جي لاءِ آهن، جنهن جي مڪمل حمد و ثنا ڪرڻ کان هرڪا عاجز ۽ قاصر آهي. باجهاري ڌڻيءَ قدرتي خلقي، ان مان اگهاڙي بدن ۽ بکايل پيٽ جي ڍاهه ڪي اجهاڻ جو بندوبست ڪيو. ان ڪري زراعت کي عبادت چوندا آهن ۽ زمين کيڙڻ واري کي راهڪ چون، انسان راهڪي واري ڪرت / ڌنڌو پيشو اربها سالن کان ڪندو پيو اچي. جڏهن کان هن جي شعور جي اک سجاڳ ٿي آهي. "الله پاڪ اهو آهي جنهن توهان (جي فائدي) لاءِ جيڪي مڙئي (شيون) زمين ۾ آهن سي پيدا ڪيون (البقرة 29)

زمين کي کيڙي، ان منجهه ٻج پاڻ جهڙي رقم سبزائي ڪليل آسمان هيٺ سرمايه ڪاري ڪرڻ الله پاڪ جي راهه (راهڪي) واري ڪرت آهي. جنهن منجهان پکي پکڻ، مال مويشي، رڍ، ٻڪري، مرون، گڏڻ، فقير فقراءَ، غريب، شاهوڪار پيٽ جي ڍاهه اجهائين ٿا ۽ انسان اگهاڙو جسم پڻ ڍڪي ٿو، اهو صدقه جاريه راهڪ جو جاري ساري آهي. ان ڪري ان ڪرت کي الله پاران سوڀيل شيوو چوندا آهن. ڏسو راهڪ سان قدرت وارو ڪيئن گڏ آهي.

" مانهن لاءِ زمين کي پکيڙيائين منجهس (هرجنس) جو ميوو ۽ چيڙين واريون ڪجيون آهن ٻهه وارون ۽ سرهاٺيون ٻه (ان ۾) آهن (الرحمن 12-10)

"وري زمين کي چيريوسين پوري طرح. پوءِ منجهس اَنُ ڄمايوسين ۽ ڊاکون ۽ ترڪاريون ۽ زيتون ۽ ڪجيون ۽ گهاٽا باغ ميوو ۽ گاهه (ٻه) اوهان جي نفعي لاءِ ۽ اوهان جي ڍورن لاءِ. (عبس 32-26)

سنڌ سونهاري سينڌ جيان وهندڙ سنڌو درياءَ جي ڪري صدين کان آباد سرسبز ۽ شاداب آهي. سندس آب حيات

جهڙي پاڻي مان قسمين قسمين اناج، ميوا، ڦل فروٽ سبزيون گل ڦل پيدا ٿيندي سرهاڻ بخشن ٿا. سندس اهڙي سخاوت جي ڪري هي ماڻري ڏيهان ڏيهه مشهور ٿي ۽ هتان جا رهه واسي جڳ مشهور ڪاهوڙي جفاڪش محنتي ۽ مهمان نواز ليکيا ويندا رهيا. دنيا اندر سڀ کان پهريان کيتي ۽ راهڪي جي ڪرت ۽ هنر سنڌو ماٿري مان مليو. هتان جو هرڪ، ململ خوشبودار چانور پٽ سٽي دنيا ۾ ڌاڪو ڄمايو.

وڌندڙ آبادي جي دٻاءَ بدلجندڙ موسمن ۽ قدرتي آفتن ٻوڏن ۽ برساتن زلزلن ڌٻڻين سنڌ جي زراعت کي ڪاپاري ڌڪ رسايو. علم جي اڻاٺ ۽ خوش فهمي جي ڪري اڳ ئي موجود هئي. ان ڪري سنڌ واسي دنيا سان وک ۾ وک نه ملائي سگهيا جديد علمن ۽ وڌيڪ پيداوار وٺڻ واري

ٽيڪنالاجي کان محروم رهجي ويا. ان ڪري آباد ٿيل زمينن غيرآبادي جو روپ ڌاري ڏڪار واري ڏائڻ جو ڏيک ڏيکاريو.

ڪلرائين ۽ غيرآباد زمينن جو چارٽ

ٺٽو	311336 ايڪڙ
حيدرآباد	156680 ايڪڙ
سکر	82995 ايڪڙ
لاڙڪاڻو	79851 ايڪڙ
جيڪب آباد	78967 ايڪڙ
دادو	752489 ايڪڙ
سانگهڙ	64700 ايڪڙ
ٿرپارڪر	65060 ايڪڙ
خيرپور	50364 ايڪڙ
نواب شاهه	47813 ايڪڙ
ٽوٽل	**16,90,255**

تازين آفتن ٻوڏن برساتن جي ڪري ڪنڌڪوٽ ڪشمور، جيڪب آباد، شڪارپور، قمبر شهدادڪوٽ، دادو وغيره ۾ 25 لک ايراضي تي بيٺل فصل تباهه ٿي ويا ۽ مسلسل بارشن لکها ايڪڙ زمين کي ڪلر ۽ بنجر ڪري ڇڏيو. اهڙي سبب ڪري اناجي فصلن جي ڪوٽ ٿي پئي ۽ هن وقت ماڻهن خوراڪ جي حوالي سان عدم تحفظ جو شڪار آهن. هن وقت پوري پاڪستان ۾ پوڻا 2 ڪروڙ ايڪڙ زمين غيرآباد آهي.

زمين غيرآباد ٿيڻ جا سبب:

1. قدرتي آفتون، ٻوڏون، زلزلا ۽ مسلسل بارشون.
2. ماحول، موسميات جي تبديلي جهڙوڪ ساحل سمنڊ بدين ڪراچي وارا علائقا.
3. گرم ۽ خشڪ آبهوا، سمنڊ سان ويجهڙائپ
4. زمين جو غير هموار هجڻ.
5. آب پاشي واري پاڻي جي عدم موجودگي.
6. ڪارخانن ۽ بلديات جو خارج ٿيندڙ زهريلو پاڻي ۽ مواد (اوباوڙ، ڌهرڪي)
7. جر جو پاڻي.
8. پاڻيء ۾ لوڻيات جو اضافي مقدار
9. وڏي زميندار جو غير حاضر هجڻ وغيره وغيره.
10. پاڻي جي غلط انتظام ڪاري، جتي گهڻو پاڻي ڀيهجي وڃي ٿو تنهن زمين ۾ لوڻيات پيدا ٿئي ٿي.

ڪلراٺي زمينن جا 3 قسم ٿين ٿا.

1. اڇي ڪلر واريون زمينون Saline White Alkali Soil
2. ڪاري ڪلر واريون زميون Sodic Soils
3. اڇي ۽ ڪاري ڪلر واريون گڏيل زمينون Saline -Sadic Soils

مٿين زمينن ۾ ڳرندڙ لوڻن جو جهجهو تعداد ۽ سوڊيم ڪلورائيڊ ۽ سلفيٽ وارا لوڻ جهجهي تعداد ۾ موجود هوندا آهن. اهڙن زمينن

۾ لوڻن جو مقدار 4 ڊيسي سائمنز DS/meter کان وڌيڪ هوندو آهي. جڏهن ته ٻوٽن جي پاڙن تي اثرانداز ٿيندي انهن کي ساڙي ڇڏيندي ٿي، انهن زمينن ۾ ڪاربونيٽ، ڪلورائيڊز ۽ سلفيٽ وغيره پڻ شامل هوندا آهن. ڊيسي سائمنز DS/meter لوڻياٺ ماپڻ جو هڪ پيمانو آهي.

اهڙي قسمن جي زمينن کي سڌاري ۽ قابلِ ڪاشت بڻائڻ تمام ڏکيو عمل آهي. پر ناممڪن هرگز ڪين آهي. اهڙي عمل لاءِ 3 طريقا آهن.

1. طبعي طريقو. 2. حياتياتي طريقو. 3. ڪيميائي طريقو.

"ڄاڻو ته الله زمين کي سندس ويراني کان پوءِ آباد ڪندو آهي، بيشڪ اسان اوهان لاءِ نشانيون بيان ڪيون آهن ته من اوهين پرکيو. (الحديد 17)

"۽ هڪ نشاني انهن جي (ڄاڻڻ لاءِ) مئل زمين آهي جنهن کي جياريوسين ۽ منجهانس (اُن جا) داڻا ڪڍياسون جو ان مان کائيندا (يسين 33)

ڪلرواريون زمينون آبادي لائق بڻائڻ:

هر قسم جي ڪلر وارين زمينن ۾ مٿي ذڪر ڪيل لوڻن ۽ ڪيميائي عنصرن جو تعداد هوندو آهي. اڇي ڪلر واري زمين کي واهه جي وهندڙ لڳاتار مٺي پاڻي سان آهستي آهستي آباد ڪري سگهجي ٿو ۽ زمين مان لوڻن کي ٻوٽي پاڙ جي زون کان هيٺ ڌڪي سگهجي ٿو. اهڙي طريقي موجب زمين جي تهه کي 3 انچ رهڙي لوڻ ۽ ڪلرائو حصو زمين مان ٻاهر ڪڍي ڪري ڇڏجي. ان کانپوءِ زمين کي اونها هر ڏجن. زمين کهري يا پڪي هجي ته ان ۾ وڻن جي پنن جا 10 ٽريڪٽر في ايڪڙ سڪي هرن سان ملائي ڇڏجن. واري به ملائي وينديآهي، هڪ ايڪڙ ۾ 4-6 هلڪا هڪ جيترا پارا ناهجن هر پاري کي ڦرڏي ڪيئي سان ليول ڪجي، نهري ۽ واهه جي پاڻي سان پارن کي ٽمٽار ڀري ڇڏجي. پاڻي گهٽ ٿئي ته وري نئون تازو پاڻي ڏجي ۽ اهڙي طرح پاڻي مسلسل 10 ڏينهن بيهاري ڇڏجي ته جيئن لوڻياٺ Leach Down هيٺ ٿي وڃي.

ان بعد جڏهن زمين وٽ ۾ اچي ته ان ۾ هر هلائجن ۽ وري مٺي پاڻيءَ سان پارن کي ڀريو وڃي. اهڙو عمل تيستائين جاري ساري رکجي جيستائين لوڻ ڳري نه وڃن هن عمل لاءِ سم جو نالو ۽ نيڪاس لاءِ پاڻي جو اهتمام هجڻ گهرجي.

اهڙي طرح زمين ۾ هلڪا فصل پوکجن جيئن جنتر، برسيم، سوڊان گاهه، جَو سرنهن چانهو وغيره.

اهڙين زمينن ۾ ٽيوب ويل پڻ لڳائجن ته جيئن زير زمين پاڻي جي سطح هيٺ هلي وڃي. زمين جي چڪاس باقاعدي ڪرائي وڃي ته جيئن لوڻياٺ جو اندازو ٿي وڃي.

اهڙين زمينن ۾ بيدمشڪ، ڪونو ڪاريس، جمون جهڙا وڻ لڳرايا وڃن جن ۾ جر واري پاڻي پيئڻ جي صلاحيت وڌ ۾ وڌ هجي. ان عمل سان به Water table گهٽائي سگهجي ٿي. ڪلرائين زمينن ۾ نامياتي مادو پڻ وڌو وڃي ۽ زمينن تي هلڪا هلڪا فصل پڻ پوکجن ۽ خالي نه ڇڏڻ گهرجن. اتي اونها هر ٻنهه نه ڏجن. ۽ فصلن جي وار ڦير پڻ ڪئي وڃي. کاري ڪلر واري زمين ۾ لوڻياٺ DS/meter 4 کان گهٽ ٿين (ڊيسي سائمنز في ميٽر زمين ۾ موجود لوڻياٺ کي ماپڻ جو هڪ پيمانو آهي جنهن موجب لوڻياٺ جي محلول مان بجلي گذاري ويندي آهي، جيتري گهڻي بجلي جذب ٿيندي اوترو ئي ابهر لوڻياٺ جو تعداد ٿيندو.) ان ۾ سوڊيم جو تعداد 15% کان وڌيڪ هوندو آهي ۽ ڪيميائي (کارپڻ) تعامل 8:5 کان وڌيڪ هوندو آهي.

ڪلراٺي زمين جي ڪيميائي درجه بندي

زمين جو قسم	ڪيميائي تعامل ڪارپد PH	لوڻن جو تعداد Ece DS/meter	سوڊيم فيصد قابل تبادل
سفيد ڪلراٺي زمين	8.5ڪان گهٽ	4.0ڪان وڌيڪ	15% ڪان گهٽ
سفيد ۽ ڪاري ڪلر واري زمين	8.5 ڪان ڪان وڌيڪ	4.0 يا ان ڪان وڌيڪ	15% ڪان وڌيڪ
ڪاري ڪلر واري زمين	8.5 ڪان وڌيڪ	4.0ڪان گهٽ	15% ڪان وڌيڪ

زمين: اهڙين زمينن جي سڌاري لاءِ ڪئلشيم ڪلورائيڊ ۽ تيزاب جا مرڪب مثلاً سلفر، گندرف جو تيزاب، هائيڊروڪلورڪ ائسڊ، آئرن سلفيٽ امونيم سلفيٽ سان به ڪيو ويندو آهي. پر جپسم سان زمين کي قابل ڪاشت بنائڻ وارو عمل ڪامياب ۽ مفيد آهي. جپسم اسان جي خوشاب، جهلم، ڊيرا غازي خان، سبي، ڪوهاٽ ۽ ڊيرا اسماعيل خان وارن جبلن ۾ جهجهي تعداد ۾ موجود آهي. جيڪي وارو پاڻ پڻ مفيد ۽ اڪثير آهي. جڏهن ته تيزاب استعمال ڪرڻ واري عمل سان Micro Nutrients جيڪي زمين ۾ موجود هوندا آهن سي به متاثر ٿين ٿا.

لوسڻ، برسيم، پالڪ، جنتر، گاهه وارا فصل پوکڻ بعد به لاب وٺي وري انهن ٻيٽل فصلن کي هر ڏئي زمين ۾ ملائڻ سان به زرخيزي ۾ اضافو ڪري سگهجي ٿو.

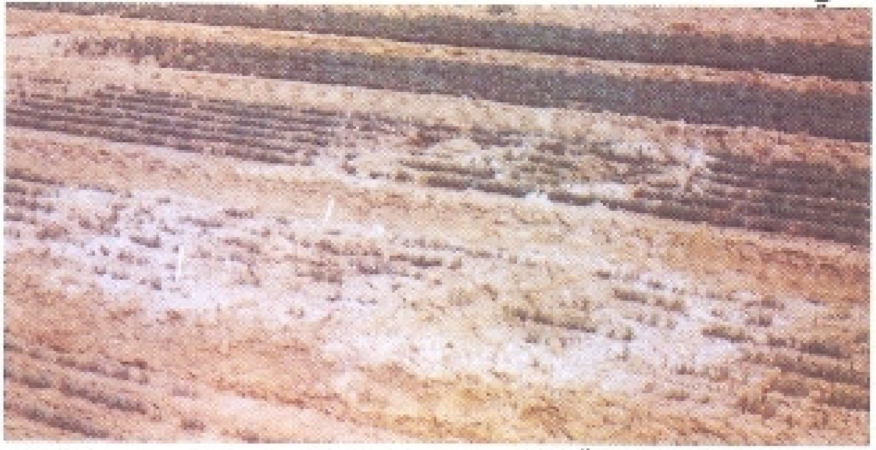

اهو ياڻ ياد رکيو وڃي ته زمين کي ليزر سان ليول ڪرڻ جا وڏا فائدا آهن جنهن سان پاڻي هڪ ڪرو بيهندو آهي ۽ واهه جي لٽاسي لٽ جو هڪ تهه پڻ زمين تي چڙهندو آهي جا پڻ زرخيزي جي ضامن آهي.

اڪثر زمينن ۾ ليزر سان ليول ڪرڻ بعد زمين جي ٽيسٽ موجب جپسم پاڻ پڻ وڌو ويندو آهي جيڪو سفارش ڪيل تعداد موجب ڇٽي آخري هر سان زمين ۾ ملايو وڃي ٿو ۽ پوءِ ٻارن کي پاڻي سان تمتار، مسلسل ڀريو وڃي ٿو. اهڙين زمينن ۾ ڪلرگاهه، ڪرنال گاهه، آسٽريليا وارو گاهه، سوڊان گاهه پڻ پوکيو ويندو آهي. ريگستاني گاهه، لوڻ گاهه، ڪوچيا گاهه، سالٽ بش، ايٽروميٽڪ بوٽو، پاماروزا، ويٽيور بوٽو، ليمن گاهه، جرمن بابوتي ڦل، بايوفيوئل، چائيڪل پوکڻ سان ڪلر واريون زمينون آهسته آهسته قابل ڪاشت ٿي وينديون آهن ۽ مٿين بوٽن مان گاهه، دوائون ۽ چارا ٺهندا آهن جنهن سان آمدني به ايندي رهندي آهي.

بيدمشڪ جمون، ٻير، ٻبر ڪي پڻ ڪلر سڌار وڻ چيو ويندو آهي. ميسڪائيٽ، ڪيسورينيا، مدي ربڙگر، ڪامن آئرن ووڊ مانجهاندڙي پڻ اهڙين قسمن جي زمينن ۾ سٺي واڌ ويجهه ۽ ڦوٽهڙي جي قوت رکن ٿا.

ڌرتي ماءُ آهي ان سان جيترو پيار ڪيو ويندو آهي، ماتا اوترو موٽائي ڏيندي. ڌرتي جي ڪري انسان ذات ۽ جاندار شيون زنده آهن ۽ وري ان ۾ واپس هليون وينديون آهن. ان ڪري جاندارن جي پيٽ پالڻ جي واڳ ڌرتيءَ سان واڳيل آهي ۽ مرڻ بعد ڌرتي ماتا جي پيٽ ۾ واپس ابدي ننڊ ۾ سمهيا رهندا. ان ڪري هن سان لاڳاپو جڙڻ نه گهرجي. ان کي سينگارجي، سنوارجي ۽ محبت ڪجي ته موت ۾ هوءَ به ماءُ جيان مان ڏيندي، پنهنجي پيٽ مان اناج ميوا ۽ ڦل فروٽ ڏيندي جنهن جي دم سان زندگي دائم ۽ قائم آهي.

٥٨

مانجهاندڙي

نثار احمد پناهه

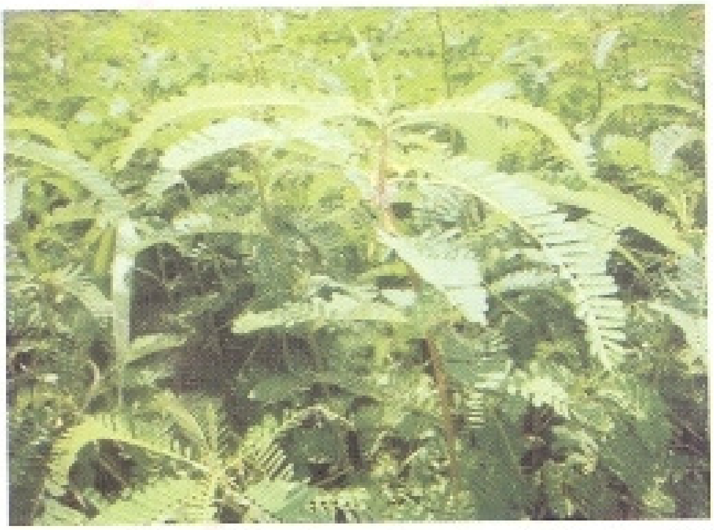

هي نهايت ئي تيزي سان وڌندڙ فصل آهي، جنهن جو اصل وطن ملائيشيا، اتر آسٽريليا ۽ هندوستان آهي. سنڌ ۾ هيٺئر مانجهاندڙي جي پوک عام جام ڪئي وڃي ٿي. هن فصل جا پنا چٺڻ سان زمين کي سائو ناميائي مادو ملي وڃي ٿو. هن جي پنن ۾ سيٽن، هيسٽاڊين، آئسوڪلوسين ۽ گلورڪ ائسڊ وغيره وغيره موجود آهي. جن جو دوائن ۾ استعمال ڪندي طاقت ننداڪڙائپ، پيشاب زياده ڪرائڻ، منهن جي سور، زڪام، دم، گلي ۽ ٿڌ جي بيمارين ۾ مفيد ڏٺو ويو آهي. هن فصل جا گل ٿائيلينڊ، ڏکڻ ايشيا، فلپائين، انڊونيشيا ۾ ڀاڄي طور پچائي کاڌا ويندا آهن. سندس لڪڙا جهوپڙين، منهن، ڪچن گهرن، مال جي واڙن، لانڍين ۽ اوطاقن ناهڻ جي لاءِ استعمال ٿيندا آهن. فصل جي ٿارين کي سائي گاهه طور مال جي چاري لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي. سندس ڪاٺيون ٻارڻ طور پڻ ڪتب اينديون آهن. هي فصل ماحول دوست آهي جنهن جي پوکائي سان علائقي جو ماحول خوشگوار ٿي ويندو آهي. چوڻ پوٽا انسان جي ساهه کڻڻ لاءِ استعمال ٿيندڙ آڪسيجن گئس خارج ڪن ٿا ۽ ڪاربن ڊاءِ آڪسائيڊ گئس جذب ڪن ٿا.

هن فصل کي سال ۾ ٻه دفعه پوکي سگهجي ٿو. مانجهاندڙي کي وچولي گرم علائقي ۾ ڪاميابي سان پوکي سگهجي ٿو. هن کي 40C - 30 گرمي پد گهربل هوندو آهي. ۽ برسات 2000-500 ملي ميٽر ٻه پوي ته مناسب آهي.

زمين جو قسم : لٽاسي چيڪي زمين هن فصل لاءِ بهترين آهي. البته هلڪي ڪلرائين زمينن ۾ به مانجهاندڙي جو فصل ڪاميابي سان ٿي سگهي ٿو. هي سم ۽ ڪلر کي پڻ گهٽائيندي زمين ۾ نائٽروجن جو مقدار وڌائي ٿو.

زمين جي تياري: هن فصل جي پوکائي لاءِ زمين کي 3-2 اونها هر ڏئي، سانهر گهمائي سنوت ۾ آڻجي ۽ پٽر سپ پيجي ڇڏجن پوءِ ان ۾ ريج جو پاڻي ڇڏي ڏجي. ان بعد ٻج ناڙي وسيلي پوکي سگهجي ٿو. ڪرين جي پوکائي جي صورت ۾ ڪريا ناهي ٻج کي 60 - 50 سينٽي ميٽرن جي فرق سان چنگي هڻجي

پوکڻ جي مند: هن فصل جا ٻه قسم آهن. اڇو Albilora ۽ ڳاڙهو Coccinea فصل پوکڻ جي مند فيبروري کان اپريل تائين ۽ ٻي مند جولاءِ کان سيپٽمبر تائين آهي.

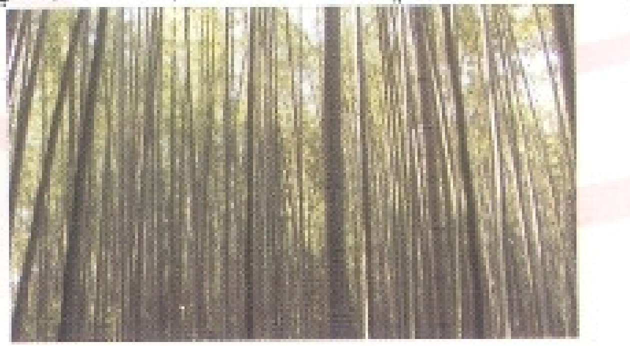

پوکيءَ جا طريقا : (1) ناڙي (2) ڇٽ (3) ڪريا

ناڙي پوکڻ لاءِ ٻج جو استعمال : 6 - 5 ڪلوگرام في ايڪڙ

ڇٽ لاءِ: 12 - 8 ڪلوگرام في ايڪڙ

ڪرين تي پوکڻ لاءِ : 5 - 4 ڪلوگرام في ايڪڙ. ناڙي واري پوکي کي بهتر پيداوار طور ليکيو ويندو آهي. قطار کان قطار جو فاصلو 3 - 2.5 فوٽ ۽ ٻوٽي کان ٻوٽي جو مفاصلو 60 سينٽي

ميٽر تي رکيو ويندو آهي.

هن فصل کي وٽ تي ٻه پوکيو ويندو آهي ۽ تکڙي ڦوٽهڙي لاءِ ٻج کي سڄي رات ۽ ڏينهن پاڻي ۾ پسائي رکيو ويندو آهي.

ڪيميائي ڀاڻ : هڪ ٻوري ڊي.اي.پي، هڪ ٻوري پوٽاش زمين جي تياري دوران پوکائي وقت ڏجن، جڏهن ته ٻي ٻورين في ايڪڙ يوريا ڀاڻ جو هر 60 ڏينهن بعد ڏيڻ گهرجي.

پاڻي: پاڻي فصلن لاءِ آب حيات آهي. جنهن جي ڏيڻ سان مانجهانڊڙي ۾ تکڙي واڌ ٿئي ٿي. شروعاتي ٽن مهينن ۾ فصل کي تکڙا پاڻي ڏجن ۽ فصل جڏهن جوان ٿئي ته هر پندرهين ڏينهن پاڻي ڏيڻ گهرجي.

فائدا: طوفان کي روڪڻ لاءِ فصل جي چئني طرف کان مانجهانڊڙي پوکي وڃي ٿي. عام طور تي ڪمند، سبزين کي مال متاع گدڙ ۽ ٻين نقصان ڏيندڙ جانورن لاءِ هي ديوار جهڙو ڪردار ادا ڪري ٿي. هن فصل جي پنن ۽ گلن کي ڀاڄي طور يا سوپ ٺاهي پيئڻ لاءِ ٻه استعمال ڪيو وڃي ٿو. شاخن ۽ پنن تي چوپائي مال جي چاري لاءِ استعمال ڪيو آهي: ۽ ڪرندڙ پتن مان سائو ڀاڻ زمين کي ازخود ميسر ٿي وڃي ٿو. ڪاٺ، ٻارڻ، گتي ۽ ڪاغذ جون فيڪٽريون هن جي ڳر کي مختلف ڪيميائي مرحلن مان گذاري گتا ۽ ڪاغذ ٺاهيو وڃي ٿو.

هن فصل جي ڦرين کي انسان توڙي جانورن جي غذا طور ٻه استعمال ڪيو وڃي ٿو. ڪچا گونج، ساوا گل ۽ ڦريون غذا طور استعمال ٿين ٿا ۽ انهن مان دوائون پڻ ٺاهي سگهجن ٿيون.

هي فصل مال جي چاري لاءِ نهايت ئي فائديمند آهي. ٻڪريون ۽ رڍون هن مان لذيذ خوراڪ حاصل ڪن ٿيون. ۽ 36-40 فيصد پروٽين حاصل ڪندي جسم جي واڌ ويجهه لاءِ هن فصل مان وٽامنز معدني جزا پڻ حاصل ٿين ٿا. مطلب ته فصل دوا سازي، ڪاغذ گتي، چانؤ لڪڙن جي حاصلات غذا رڱاوت جو سامان، هوا ۽ طوفان جي روڪ ۽ زمين جي زرخيزي لاءِ آبادگارن کي ڪشش ڪندڙ فصل طور سامهون آيو آهي.

في ايڪڙ آمدني : ڏيڍ کان 2 لک روپيه

مانجهانڊڙي جي ڦرين مان ٻج حاصل ڪندي پڻ جهجهو ناڻو حاصل ڪري سگهجي ٿو. پراڻي زماني ۾ سنڌ آبادگار ان کي سڏيو ويندو هيو جيڪو سنا ٻج تيار ڪري وننڊوهيو. هينئر هر فصل مان ٻج ناهڻ، هڪ تجارت اختيار ڪري ورتي آهي. جنهن جي لاءِ سيڊ سرٽيفڪيشن محڪمو ۽ سيڊ ڪارپوريشنس تمام گهٽو ڪم ڪندي آبادگارن کي ڪٽڪ، ڪيهه، سارين، سبزين جا تصديق شده ٻج مختلف پيڪنگ ۾ وڪرو ڪري رهيون آهن.

سنڌ رورل سپورٹ آرگنائیزیشن

سرسو کامپلیکس - ویجھو تاج پیٹرول پمپ، شکارپور روڈ سکر.

ویب سائیٹ www.srso.org.pk